

”Tal igen, tal som Regn”

Karen Blixens *Den afrikanske Farm* som metafiksjon

Ingvild Drolsum Sandnes

Masteroppgave ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2006

Forord

Denne avhandlingen har blitt til ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitet i Oslo, høsten 2005/våren 2006. Jeg ønsker med dette å uttrykke min takk til dem som på ulike måter har støttet meg i mitt arbeid.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Elisabeth Oxfeldt for konstruktiv respons og faglige råd under arbeidet. Takk for at du helt fra prosjektets famlende start har hatt tro på meg og prosjektet mitt – og ikke minst for ditt engasjement! Videre vil jeg rette en takk til Torill Steinfeldt for nyttige tips til del 2.3. Takk også til trofaste medstudenter for faglig og sosialt samvær.

Takk til ILN som tildelte meg et reisestipend til en reise til København. I denne forbindelse vil jeg takke museumsdirektør Marianne Wrenfeldt Asmussen ved Karen Blixen-museet. Hun viste meg velvillig rundt på Rungstedlund, lot meg titte i Blixens private bibliotek og sørget for at jeg fikk adgang til Karen Blixen-arkivet på Det Kongelige Bibliotek i København. I København møtte jeg dessuten Dag Heede. Han skal ha takk for gjennomlesingen av kapittel 2 og 3, og for en inspirerende og oppmuntrende samtale som var avgjørende for det videre arbeidet med oppgaven.

Avslutningsvis vil jeg benytte sjansen til å takke Lars Kristian Gjone og mine foreldre, Karl Olav Sandnes og Tone Drolsum Sandnes, som tålmodig har holdt ut med meg det siste året.

Oslo 21.04.06

Ingvild Drolsum Sandnes

Sammendrag

Denne avhandlingen analyserer *Den afrikanske Farm* av Karen Blixen ut fra en påstand om at anekdoten ”Negre og Vers” i del IV av romanen kan tolkes som en *mise en abyme* og estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst mellom klassisisme og modernisme. Analysen er basert på den sveitsiske narratologen Lucien Dällenbachs innføring i *mise en abyme* som metodisk grep, den franske narratologen Gérard Genettes litteraturbegrep og den tyske resepsjonsteoretikeren Wolfgang Isters synspunkter på leserens medskapelse av den litterære teksten.

En nærlesning av ”Negre og Vers” kartlegger anekdotens poetologiske tematikk. Denne er knyttet til to tematiske hovedlinjer som begge springer ut av Blixens gjengivelse av de innfødtes oppfatning av swahili-rimet som deklameres for de innfødte. De oppfatter verset i analogi med regn, og ber henne tale som regn. Slik tematiseres *Den afrikanske Farms* tilblivelse. Videre oppfatter de innfødte meningen som underordnet klangen i vers og poesi. Med dette reises spørsmålet om hva som er god litteratur. I anekdoten skjer det en glidning hvor verset blir til poesi mer allment. Dermed lanserer Blixen gjennom anekdoten en estetisk teori om hva som er god litteratur. Disse to tematiske hovedlinjene som ”Negre og Vers” initierer, er også avgjørende i verkets metapoetiske episoder, slik at anekdoten og disse episodene sammen danner et tematisk hele.

Kartleggingen av den poetologiske tematikken i ”Negre og Vers” danner videre utgangspunktet for en hermeneutisk analyse hvor anekdotens funksjon som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm* påvises. Regntidens uteblivelse og episoden der Blixen forteller historier for Denys Finch-Hatton tematiserer eksplisitt romanens tilblivelse mens de øvrige metapoetiske episodene tematiserer *Den afrikanske Farms* status som litteratur ved at Blixen på flere nivåer trekker inn klassisk vestlig tradisjon. I denne sammenhengen tolkes samtalen mellom Blixen og Kamante som en overordnet episode fordi den forener de poetologiske linjene i ”Negre og Vers”. Dialogen sammenstiller Blixens verk eksplisitt med Homers *Odyseen*. Henvisningen reiser spørsmålet om hva som kjennetegner god litteratur. Dette tolker jeg følgelig som Blixens lansering av en estetisk teori. I avhandlingen identifiseres dette som romanens *telos*.

Nøkkelen til å forstå Blixens estetiske teori er hennes ambivalente forhold til den klassiske tradisjonen. På et tematisk og innholdsmessig nivå skriver hun seg inn i tradisjonen, mens hun på et narrativt og kompositorisk nivå bryter med den. Gjennom en intertekstuell lesning som er basert på Genette, Iser, Blixens hyppige referanser til klassisk vestlig tradisjon og hennes fortellerstrategi, viser avhandlingen Blixens ambivalente holdning til den klassisk vestlig tradisjonen. *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst befinner seg i et spenningsfelt mellom den klassiske litteratur og modernismen. Her er det både kontinuitet og brudd.

Blixens poetologiske prosjekt slutter seg videre til et romantisk kunstsyn representert ved en modernistisk form for narrativitet. God litteratur er unik, original og enestående. Gjennom sammenstillingen av *Den afrikanske Farm* med klassisk vestlig tradisjon fremholder Blixen sin egen roman som modell for det unike og det originale. *Den afrikanske Farm* er dermed et eksempel på hva som er god litteratur. Bruddet med den klassiske tradisjonen lokaliseres til tekstens formnivå og knytter følgelig *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst til fremveksten av modernismen.

Kapittel 1: Innledning	6
1.1 Presentasjon av prosjektet	9
1.1.1 Tekstimmanent utgangspunkt: "Negre og Vers"	9
1.1.2 Presentasjon av metode	9
1.1.3 Intertekstuell lesning	10
1.1.4 Presentasjon av avhandlingens tese	11
1.1.5 Avhandlingens disposisjon	11
Kapittel 2: Den afrikanske Farm i biografisk og fortolkningsmessig kontekst	13
2.1 Biografi	13
2.2 Karen Blixens forfatterskap	14
2.3 Forskningstradisjonens lesning av <i>Den afrikanske Farm</i>	15
2.3.1 Nyere Blixen-forskning	16
2.3.2 Postkolonialisme	17
2.3.3 Susan Hardy Aiken	18
2.3.4 Tone Selboe	20
2.3.5 Dag Heede	23
2.3.6 Metareferanser	24
2.3.7 Oppsummering	25
2.4 Analyse av Den afrikanske Farm som helhet – en usedvanlig roman?	26
2.4.1 Presentasjon av <i>Den afrikanske Farms</i> tilblivelse	26
2.4.2 Handlingsreferat	26
2.4.3 Litteraturhistorisk plassering og genreklassifisering	27
2.4.4 Komposisjon	29
2.4.5 Narrativ teknikk	31
2.4.6 Fortelleren	33
2.5 Oppsummering	33
Kapittel 3: Metode	34
3.1 Presentasjon av Lucien Dällenbachs <i>The Mirror in the text</i> (1989)	34
3.1.1 Historikk	34
3.1.2 Oppbygningen av Dällenbachs studie	35
3.1.3 Definisjonsforsøk	35
3.1.4 Drøfting og vurdering	37
3.2 Metodens relevans for analysen	38
3.2.1 "Negre og Vers" som <i>mise en abyme</i>	39
3.2.2 Signaler i teksten	39
3.2.3 Kompositoriske signaler	41
3.3 Oppsummering	43
Kapittel 4: Nærlesning av "Negre og Vers"	44
4.1 Presentasjon av analysens tekstimmanente utgangspunkt II: "Negre og Vers"	44
4.1.1 Genreklassifisering	45
4.1.2 Drøfting av genre i del IV som helhet	45
4.1.3 Drøfting av genre i "Negre og Vers"	46
4.1.4 Innledende kommentarer	47
4.2 Anekdotens åpning	48
4.2.1 Etableringen av forbindelsen mellom rim og rytme	48
4.2.2 Blixen som tekstens sentrum	50

4.2.3	Blixens aftenskole som farmens åndelige midtpunkt.....	51
4.3	Anekdotens setting: Tid, rom og karakterer	53
4.4	Tolkningsnøkkel til fortolkningen av anekdoten	55
4.5	”Negre og vers” som åpen fortolkningssituasjon	56
4.5.1	Fortellerstemmen.....	57
4.5.2	Anekdotens tematiske linjer	61
4.6	Blixens utdanningsprosjekt	62
4.6.1	Det konkrete utdanningsprosjekt.....	62
4.6.2	Det poetologiske utdanningsprosjektet	64
4.7	Blixens fortellerstrategi	67
4.7.1	Presentasjon av Isters synspunkter	67
4.7.2	Anvendelsen av Isters synspunkter på Blixens fortellerstrategi.....	69
Kapittel 5:	Hermeneutisk analyse.....	70
5.1	Teoretiske forutsetninger.....	70
5.2	Regntidens uteblivelse.....	73
5.2.1	Romantolkning	73
5.2.2	Intertekstuelle forbindelser.....	76
5.3	”Jeg havde digtet mange Eventyr og Historier mens han havde været borte” - Denys’ rolle for frembringelsen av Blixens historier	80
5.3.1	Romantolkning	80
5.3.2	Intertekstuelle forbindelser.....	82
5.3.3	Oppsummering	84
5.4	Innledende kommentarer til tematiseringen av romanens status som litteratur	85
5.5	Metareferanser: Romantolkning og intertekstuelle forbindelser.....	85
5.6	”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” – Romantolkning og intertekstuelle forbindelser.....	87
5.7	Samtalen mellom Blixen og Kamante.....	91
5.7.1	Romantolkning	92
5.7.2	Intertekstuelle forbindelser.....	95
5.7.3	Dobbeltadressat	97
5.7.4	Tekstens <i>telos</i>	99
5.7.5	Oppsummering	102
Kapittel 6:	Konklusjon.....	104
Kapittel 7:	Litteratur	107

1 Innledning

Lanseringen av Sydney Pollacks storslåtte filmatisering av *Den afrikanske Farm*, *Out of Africa* (1985), førte til en fornyet interesse for Karen Blixen og hennes forfatterskap. Dette markerte starten på en internasjonal Blixen-bølge på midten av 1980-tallet (Selboe 1999: 7). Det er ikke vanskelig å forstå at en forfatterinne som Karen Blixen fascinerer. Interessen for Blixens liv og personlighet eksisterte allerede mens hun levde. En liknende persondyrking finner i følge den norske litteraturviteren Tone Selboe ikke sidestykke i nordisk litteratur (Selboe 1999: 8).

Da *Den afrikanske Farm* ble utgitt 6. oktober 1937 i Danmark var Karen Blixen allerede en veletablert og renommert forfatter både i hjemlandet og på det internasjonale bokmarkedet. Debutboken *Seven Gothic Tales* (1934) hadde fått en varm mottakelse i USA, mens den danske debuten *Syv fantastiske Fortællinger* (1935) fikk en betraktelig kjøligere mottakelse i hjemlandet. Forhåndsinteressen for *Den afrikanske Farm* var imidlertid overveldende. Allerede før sin utgivelse ble den trykt i hele tre opplag i Danmark, og i USA ble den valgt til ”Book of the Month” (Juhl 1984: 114). De engelske og amerikanske kritikken var enstemmig rosende. I Danmark inneholdt derimot kritikken, i likhet med resepsjonen av *Syv fantastiske Fortællinger*, en rekke små og store forbehold. Til tross for den negative kritikken, var de begeistrede anmelderne i flertall.

Gjennomgående for anmeldelsene var aksentueringen av at *Den afrikanske Farm* skildret en sann og virkelig historie:

Det foreliggende Værk er [...] skrevet ud af et Forsæt om absolut Oprigtighed, der udtrykkes straks i det fyndige Motto paa Titelbladet ¹: ’At ride, at skyde med Bue og at tale Sandhed’ [...] Her er den Sandhed som Titelbladets Motto har lovet os: Sandheden, ikke bare [om] det sortladne Afrika, men om en hvid Kvinde, der har tilstrækkeligt Format til at bruge en hel Verdensdel til Haandspejl (Juhl 1984: 146-147). ²

¹ Romanens motto er en omskriving av den tyske forfatteren Friedrich Nietzches ord fra *Also sprach Zarathustra* (1883-85) (Juhl 1984: 240).

² Se også Svend Borbergs anmeldelse i *Tilskueren*, november 1937, Anders Österlings anmeldelse i *Stockholms-Tidningen* 19. oktober 1937, Joseph Henry Jacksons anmeldelse i *Chronicle*, San Fransisco, 27. februar 1938 og Katherine Woods anmeldelse i *The New York Times Book Review*, 6. mars 1938.

Fremhevingen av at romanen forteller en sann historie er altså nedfelt i romanens tekst. Denne tendensen ble forsterket av Blixen selv gjennom den stadige understrekingen i en rekke intervjuer av at romanen var ”en Skildring af alt hvad, jeg oplevede der nede” (Juhl 1984: 122).³

Siden *Den afrikanske Farm* utgivelse har det imidlertid funnet sted en gradvis endring i synet på romanen i retning av at den bør oppfattes som fiksjon og diktning snarere enn som dokumentarisk selvbiografi. Fiksjon viser til ”en litterær beskrivelse, dvs. en fremstilling av et saksforhold som ikke faktisk har hendt, men som er oppdiktet av en forfatter” (Lothe, Refsum, Solberg 1999: 76). Når det gjelder *Den afrikanske Farm* er det imidlertid viktig å påpeke at romanen ikke er ren fiksjon. Den er snarere en bok som utfordrer skillelinjene mellom fakta og fiksjon i den forstand at Blixen selv gjør sitt eget liv til gjenstand for konstruksjon, manipulasjon og litterære påfunn. En slik påstand finner støtte i den svenske litteraturviteren Arne Melbergs nylig utgitte *Å reise og skrive. Et essay om moderne reiselitteratur* (2005). I studien som er en essayistisk vandring gjennom reiseskildringer i hovedsak fra 1930 og frem til i dag, hevder han at reisen og romanen som genre samtidig etablerer og problematiserer seg selv som fiksjon (Melberg 2005: 129). Til tross for at han ikke behandler Blixens roman, er hans påstand treffende i forhold til *Den afrikanske Farm* som i høyeste grad befinner seg i spenningsfeltet mellom fakta og fiksjon.

Karen Blixens bror, Thomas Dinesen, problematiserer i et intervju med den danske litteraturviteren Frans Lasson sommeren 1970 *Den afrikanske Farm* som selvbiografi. Han uttaler i denne forbindelse at romanen skildrer søsterens liv i Afrika ”ligesom gjennom et kulørt Glas” (Juhl 1984: 12). Dette svarer godt til dagens oppfatning av at romanen er Blixens kunstneriske fortolkning av årene i Afrika. Fremveksten av dette synspunktet henger for øvrig sammen med utgivelsen av *Breve fra Afrika I-II* i 1978 som frigjorde romanen fra Blixens biografi og førte til at den i høyere grad lot seg betrakte som kunstverk og fiksjon (Juhl 1984: 13).

Allerede noen av anmeldelsene fra 1937-38 påpekte imidlertid, om enn i ulik grad, at *Den afrikanske Farm* var en kunstnerisk fortolkning snarere enn en selvbiografi. Forfatteren og

³ Se Haagen Falkenfleths intervju med Blixen i *Nationaltidende*, 2.oktober 1937, Johs. Jensens intervju med Blixen i *Politiken*, 3. oktober 1937, Margrethe Spies intervju med Blixen i *Vore Damer*, 5. oktober 1937, Gunver Federspiels intervju med Blixen i *Hus og Frue*, 8.oktober 1937, Otto Gelsteds intervju med Blixen i *Uge Journalen*, 10.oktober 1937

kritikeren Hakon Stangerup hevdet eksempelvis at ”for Forfatterinden er den afrikanske Farm da ogsaa tydelig nok et svundet Atlantis, som hun genoplever paa Papiret for sin egen Skyld” (Juhl 1984: 134).⁴ Med dette foregriper han den ontologiske retningen innen moderne Blixen-forskning og en hel forskningstradisjons beskjeftigelse med *Den afrikanske Farm* som metafiksjon.

Metafiksjon er et ”samlebegrep for litteratur som tematiserer seg selv som fiksjon ved å reflektere over sin egen tilblivelse og sin egen status som litteratur” (Lothe, Refsum, Solberg 1999: 154). Metafiksjon består, slik jeg forstår det, av kommentarer til det litterære verkets status om fiksjon samt til dets produksjons- og resepsjonsprosess. Det vil i praksis si at det i romanen må finnes episoder, hendelser, aspekter eller tekstsegmenter som tematiserer det litterære verkets avfattelse, dets mottakelse og som adresserer seg selv som litteratur. Denne avhandlingen gir seg i kast med nettopp dette emnet. Argumentasjonen skal munne ut i en poetikk⁵ eller estetisk teori⁶ som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst litteraturhistorisk.

Helt siden Blixens debut med *Seven Gothic Tales* (1934) og *Syv fantastiske Fortællinger* (1935) har det vært en tendens til å tolke hennes tekster metapoetisk. Samtidens anmeldere satte særlig søkelyset på fortellingen ”The Dreamers”/”Drømmerne” som en fortelling om fortellerkunsten.⁷ ”Drømmerne” er den av Blixens fortellinger som oftest leses metapoetisk, noe forskningstradisjonen behørig vitner om. Resepsjonen av ”Drømmerne” markerer startpunktet for en omfattende forskningstradisjon der den poetologiske lesningen av Blixens tekster står sentralt. Mitt arbeid er en selvstendig refleksjon i rammen av denne tradisjonen.

⁴ Se også Svend Erichsens anmeldelse i *Social-Demokraten*, 6. oktober 1937, Svend Borbergs anmeldelse i *Tilskueren*, november 1937 og Anders Österlings anmeldelse i *Stockholms-Tidningen*, 19. oktober 1937

⁵ Poetikk er en vid betegnelse og det er derfor på sin plass å presisere hva jeg legger i denne betegnelsen. Min forståelse av poetikk er basert på Kunnskapsforlagets litteraturvitenskapelige leksikon. Der defineres poetikk som læren og vitenskapen om diktningens vesen, fremtredelsesforemer og virkemidler. Betegnelsen brukes om tekster som er klassifiserende, teoretiserende og akademiske, men også om litterære tekster som tematiserer poesiens væren, form eller *hensikt* (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 197). I denne avhandlingen skal jeg bruke poetikk i den forstand at den betegner litterære tekster som tematiserer væren, form eller *hensikt*. Jeg bruker poetikk/poetologi og poetologisk/metapoetisk om hverandre da det er glidende overganger mellom disse og de brukes analogt i litteraturvitenskapen.

⁶ Med estetisk teori mener jeg en lære om hva som kjennetegner god litteratur.

⁷ Se Tom Kristensens anmeldelse i *Politiken* 25. september 1935 og Frederik Scybergs anmeldelse i *Berlingske Tidende*, 25. september, 1935 (Rostbøll 1980: 213-221 og 225-231). For utlegning av ”Drømmerne” som metafiksjon, se 4.8.

1.1 Presentasjon av prosjektet

1.1.1 Tekstimmanent utgangspunkt: ”Negre og Vers”

Da jeg første gang leste *Den afrikanske Farm* ble jeg truffet av den vesle metapoetiske anekdoten ”Negre og Vers” i del IV av romanen. I anekdoten presenterer Blixen rim for noen av sine markarbeidere. Rimet fanger deres interesse hvorpå de oppfordrer henne til å tale som regn. Jeg ble umiddelbart fascinert av denne sammenstillingen av diktning og væte. Motivet kan ved første øyekast virke perifert, men er forbundet med grunnleggende begivenheter i romanen så som tapet av farmen og avfattelsen av romanen. Episodene der diktning og væte knyttes eksplisitt sammen er blant de episodene i romanen som hyppigst tolkes metapoetisk i forskningstradisjonen. For å utvikle en selvstendig tolkning av denne episoden vil jeg basere min analyse på to narratologer som behandler henholdsvis *mise en abyme* og intertekstualitet, nemlig den sveitsiske litteraturteoretikeren Lucien Dällenbach og den franske litteraturteoretikeren Gérard Genette.

1.1.2 Presentasjon av metode

Dällenbach presenterer i *The Mirror in the Text* (1989) en teori der en enkelt episode, en enkelt hendelse eller et enkelt aspekt i et litterært verk speiler hele verket, slik at verket i sin helhet kan tolkes i lys av nettopp denne ene episoden, denne ene hendelsen eller dette ene aspektet. Teorien forutsetter en hermeneutisk pendling mellom del og helhet, og er forankret i selve grunnprinsippet i all hermeneutisk teori: ”...it is the whole of the text that gives meaning to each of its segments, and that one can therefore only give reflexive value to a sequence if this is justified by the text as a whole” (Dällenbach 1989: 50). Jeg skal tolke *Den afrikanske Farm* med utgangspunkt i ”Negre og Vers” som en *mise en abyme*, foreløpig definert som en miniatyrkopi av en tekst innlagt i en annen tekst som reflekterer ett eller flere aspekter ved hele teksten (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 161).

”Negre og Vers” legger altså premissene for tolkningen av romanen. Dette betyr i prinsippet at romanen i sin helhet skal berettige ”Negre og Vers” som en *mise en abyme*, og omvendt. Helheten representeres på grunnlag av de episodene som hyppigst tolkes metapoetisk i forskningstradisjonen. Foruten ”Negre og Vers” som representerer det tekstsegmentet som de øvrige episodene skal tolkes ut fra, skal jeg analysere fire episoder som aksentuerer forbindelsen mellom diktning og væte:

- 1) Regntidens uteblivelse: Denne episoden finner sted i del I. Regntiden uteblir og Blixen begynner å skrive som kompensasjon for det uteblitte regnet. De innfødte betrakter denne aktiviteten som et forsøk på å berge dem ut av de harde tidene (38-40).
- 2) Samtalen mellom Blixen og Kamante: Episoden finner, i likhet med regntidens uteblivelse, sted i del I, og skildrer en samtale mellom Blixen og den unge kikuyugutten Kamante om boken hun prøver å skrive (42-43).
- 3) Blixen og Denys Finch-Hatton: Episoden befinner seg i del III og skildrer hvordan Blixen forteller historier foran peisen for Denys Finch-Hatton, og hvordan hun eksplisitt identifiserer seg med *Tusen og en Natts Sheherezade* (174-175).
- 4) ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig”: Anekdoten befinner seg i del IV og består av tre separate narrativer som alle skildrer et jeg som ber om velsignelse i en eller annen form. Jeg fokuserer på det første narrative da det er det eneste av disse tre som knytter an til diktning og væte (212-214).

Felles for disse episodene er at de eksplisitt eller implisitt aksentuerer forbindelsen mellom diktning og væte ved å tematisere *Den afrikanske Farms* tilblivelse og romanens status som litteratur. Min analyse vil følgelig pendle mellom ulike episoder i romanen som implisitt eller eksplisitt kobler sammen diktning og væte.

1.1.3 Intertekstuell lesning

I denne forbindelse skal jeg gjøre en intertekstuell lesning av romanen. På grunnlag av den franske narratologen Gérard Genettes skille mellom eksplisitt og implisitt intertekstualitet i *Palimpsests. Literature in the Second Degree* (1997) skal jeg foreta en klassifisering av de intertekstuelle relasjonene mellom de metapoetiske episodene i *Den afrikanske Farm* og klassisk vestlig materiale.⁸ Den eksplisitte intertekstualiteten er direkte annonsert i teksten. I så måte kan det hevdes at Blixen selv inviterer til en intertekstuell lesning. En slik praksis kommenteres faktisk implisitt i *Den afrikanske Farm*: ”Denys lærte mig Latin og at læse Biblen og de græske Digtere” (174). Når det gjelder den implisitte intertekstualiteten regner jeg med at disse forbindelsene er en struktur som etableres i teksten av leseren selv. Jeg bruker derfor modale uttrykk for å vise at dette er en mulig fortolkning.

⁸ Med klassisk vestlig materiale forstår jeg motiver som allerede i klassisk litteratur så som Bibelen og gresk-romersk filosofi opptrer med en regularitet som gjør at man kan snakke om *topoi*. Videre viser dette til eksplisitte og implisitte referanser til klassisk europeisk skjønnlitteratur. Denne definisjonen er basert på Blixens eget utsagn om at ”Denys lærte mig Latin og at læse Bibeln og de græske Digtere” (175). Utsagnet nevner stoff fra nettopp de kilder jeg viser til. I min omtale av denne tradisjonen viser klassisk vestlig materiale, klassisk vestlig tradisjon, klassisk tradisjon og, med en betegnelse lånt fra Engberg 2000, ’den store tradition’, til det samme. Jeg bruker disse følgelig om hverandre.

Analysen av forbindelsen mellom diktning og væte, og konstellasjonen mellom romanens konkrete og metaforiske nivå i forhold til en klassisk vestlig tradisjon kan tolkes som en lansering av et poetologisk program som forsøker å si noe om hva som er god litteratur. Avslutningsvis i avhandlingen skal jeg på grunnlag av den intertekstuelle lesningen med henvisning til Dällenbach forsøke å kartlegge det han omtaler som tekstens *telos* samt vise hvordan dette er forbundet med ”Negre og Vers” som en *mise en abyme* og estetisk teori.

1.1.4 Presentasjon av avhandlingens tese

Av dette følger avhandlingens tese, nemlig at ”Negre og Vers” kan tolkes som en *mise en abyme* og en estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst mellom klassisisme og modernisme.

En slik lesning er imidlertid ikke opplagt ved første øyekast ettersom hovedvekten i Blixen-forskningen de siste årene har ligget på postkoloniale analyser som har kartlagt hennes forhold til de innfødte samt drøftet berettigelsen av anklager om rasisme og imperialismen rettet mot Blixen. Ved å se nærmere på forbindelsen mellom diktning og væte, og konstellasjonen mellom romanens konkrete og metaforiske plan i forhold til klassisk vestlig materiale, vil det likevel gå frem at tolkningen av ”Negre og Vers” som en *mise en abyme* og estetisk teori er en mulig fortolkning.

Jeg kommer til å gå i dialog med og kommentere den danske, norske og engelske sekundærlitteraturen om Karen Blixen og *Den afrikanske Farm*. Dessuten vil jeg innendra andre teoretikere så som Wolfgang Iser der jeg finner det tjenlig. Sekundærlitteraturen og de øvrige teoretiske bidragene vil bli presentert underveis i avhandlingen.

1.1.5 Avhandlingens disposisjon

Innledningsvis i avhandlingen vil jeg gi en kortfattet presentasjon av Karen Blixens biografi. Dette mener jeg er på sin plass i en avhandling som beskjeftiger seg med en roman med så sterke selvbiografiske trekk som *Den afrikanske Farm*. Deretter følger en presentasjon av Blixens forfatterskap, forskningstradisjonens lesning av *Den afrikanske Farm* samt en narrativ analyse av romanen som helhet (kapittel 2). I kapittel 3 følger en innføring i *mise en abyme* som metodisk grep samt en redegjørelse for hvordan ”Negre og Vers” fungerer som en *mise en abyme* i romanen. I kapittel 4 og 5 følger avhandlingens analysekapitler. Avslutningsvis vil jeg oppsummere og konkludere i forhold til hvorvidt anekdoten kan tolkes som en *mise en*

abyme og estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* mellom klassisisme og modernisme.

2 *Den afrikanske Farm* i biografisk og fortolkningsmessig kontekst

2.1 Biografi ⁹

Karen Christenze Dinesen ble født på Rungstedlund nord for København 17. april 1885. Hun vokste opp i et hjem sterkt preget av moren Ingeborg Westenholz' puritanske spissborgerlighet. Karen Blixen følte hele livet en sterk ambivalens til morens familie og deres idealer som hun mente la bånd på hennes vesen – noe som ikke minst gjaldt hennes kunstneriske evner. Hun følte derfor en sterk dragning til den eventyrsøkende og drømmende faren Wilhelm Dinesen. Hun kjente seg mentalt i slektenskap med Dinesen-familiens aristokratiske holdning, deres eventyrlyst og vågemot. Da Karen Blixen var ti år gammel begikk faren selvmord. Hun utviklet derfor et nostalgisk forhold til faren som hun beholdt resten av livet.

Faren vakte bevisstheten om hennes kunstneriske evner allerede da hun var en ung pike. Dette førte henne til kunstakademiet i København og Paris der hun mot familien Westenholz' vilje studerte kunst.

Heller ikke forlovelsen med den skånske halvfetteren og lykkejegeren Bror von Blixen-Finecke vant familiens bifall. Drevet av utferdstrang og eventyrlyst drog den tjue år gamle Karen Dinesen og Bror Blixen til Kenya der de giftet seg januar 1914 i Mombasa. Bror hadde kjøpt en kaffefarm utenfor Nairobi som han og Karen Blixen drev sammen frem til Bror forlot farmen for godt i 1919. Da hadde han smittet henne med syfilis og skakkjørt økonomien i Karen Coffee Company som i realiteten var farmens rettmessige eier. Etter skilsmissen stod Karen Blixen sammen med sine folk for driften av farmen frem til hun forlot Afrika.

Etter sytten år i Afrika vendte Karen Blixen tilbake til Danmark der hun bosatte seg i barndomshjemmet. Det er først etter tapet av farmen hun vender seg til forfatterrollen. Etter den oppsiktsvekkende litterære debuten med *Seven Gothic Tales* (1934) i USA og *Syv fantastiske Fortællinger* (1935) i Danmark levde hun frem til sin død i 1962 som aktiv forfatter, skribent og debattant. Hun deltok ivrig og hardnakket i ordskifter om så vidt forskjellige emner som laboratorieforsøk på dyr, rettskriving og kulturpolitikk.

⁹ Presentasjonen av Karen Blixens biografi og forfatterskap er basert på Thurman 1982, Selboe 1999, Fibiger og Lütken 1996.

2.2 Karen Blixens forfatterskap

Kvantitativt sett er Karen Blixens forfatterskap relativt lite. Det som imidlertid særpreger hennes forfatterskap er at det består av et dobbeltspråklig tekstkorpus. Det har vært vanlig å anta at hun skrev den engelske teksten først. Deretter fulgte en fri gjendiktning på dansk ved henne selv. Av forordet til den danske utgaven av *Syv fantastiske Fortællinger* fremgår det eksplisitt at også den danske delen av forfatterskapet består av selvstendige, originale tekster, og at de ikke er for rene oversettelser å regne: ”Jeg har da gjerne villet, at den [dvs. *Syv fantastiske Fortællinger*] i Danmark skulle komme som *en original dansk Bog og ikke i nogen, om end aldrig så god Oversættelse*” (Blixen 1935: 5; min utheving). Dette utsagnet gjelder også for det øvrige forfatterskapet.

Foruten *Seven Gothic Tales/Syv fantastiske Fortællinger*¹⁰ har Blixen utgitt romanen *Den afrikanske Farm* (1937), etterskriftet til *Den afrikanske Farm*¹¹, *Skygger på Græsset* (1960), tre samlinger med fortellinger: *Vintereventyr* (1942), *Sidste Fortællinger* (1957) og *Skæbneanekdoter* (1958) samt spenningsromanen *Gengældelsens Veje* (1944). Fortellingen *Ehrengard* (1963), *Essays* (1965) samt flere samlinger med Blixens private brev har blitt utgitt posthumt.

Når det gjelder plasseringen av Karen Blixens forfatterskap, er forskningstradisjonen samstemmig om at det er vanskelig å plassere så vel litteraturhistorisk som genremessig.¹² Den danske litteraturviteren Aage Henriksen hevder i sin artikkel ”Om Karen Blixen og hendes plassering i moderne europæisk litteratur” at Blixen regelrett unndrar seg enhver klassifisering ”fordi (så) ligner hun ikke ret mange” (Henriksen 1978: 48). Denne tilbøyeligheten tilskriver han det usedvanlige miljøet hun vokste opp i, og den usedvanlige skolegang og lesning hun fikk som ung (Henriksen 1978: 48). Den amerikanske biografen Judith Thurman er inne på noe av det samme i det hun hevder at forskningstradisjonens vanskeligheter med å plassere Blixens forfatterskap muligens kan bero på Blixens motvilje mot å likne noe som helst (Thurman 1982: 265). Tone Selboe behandler også plasseringen av Blixens tekster på et generelt nivå. Hun påpeker at knapt noen forfatter i nordisk litteratur har blitt plassert under så ulike merkelapper som Karen Blixen. Hennes forfatterskap har blitt

¹⁰ Jeg oppgir i det følgende kun de danske titlene på Blixens verker.

¹¹ Jeg følger her Selboes klassifisering (Selboe 1999: 8).

¹² Det er ikke min intensjon å gi et uttømmende referat av forskningstradisjonens arbeid med plasseringen av Blixens forfatterskap, men snarere å gi et visst innblikk i problemene i forbindelse med dette og illustrere hvordan dette også angår klassifiseringen av *Den afrikanske Farm*.

beskrevet som barokt, romantisk, symbolistisk, moderne og postmoderne (Selboe 1996: 11 og Selboe 1999: 13). Dette kan tyde på at Blixen ønsker å fremstå som unik og original, noe som vil gå frem av min litteraturhistoriske plassering av *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst.

Når det gjelder den genremessige plasseringen av Blixens tekster fastslår den amerikanske litteraturviteren Susan Hardy Aiken at Blixens fiksjoner er vanskelige å klassifisere (Aiken 1990: 28). Den norske litteraturviteren Tone Selboe beskjeftiger seg også med genrespørsmålet i *Den afrikanske Farm* (se 2.4).

Forskningstradisjonens vanskeligheter med å plassere Blixens forfatterskap litteraturhistorisk og genremessig gjelder altså også de enkelte tekster i forfatterskapet. Som jeg senere skal vise, er genrebestemmelsen av *Den afrikanske Farm* særlig aktuell i forhold til min analyse av romanen ettersom den bidrar til å gjøre romanen til et velegnet objekt for metapoetisk analyse. Før jeg tar fatt på en drøfting av dette vil jeg imidlertid gi en presentasjon av forskningstradisjonens lesning av *Den afrikanske Farm*.

2.3 Forskningstradisjonens lesning av *Den afrikanske Farm*

Ved lesningen av en klassiker er det berettiget å spørre seg om det er behov for enda en analyse av verket. Siden sin utgivelse i 1937 har *Den afrikanske Farm* vært gjenstand for analyser hvis tilnærminger spenner over alt fra historiske til queer teoretiske synsvinkler. Det foreligger flere utmerkede analyser som befatter seg med en metapoetisk tolkning av *Den afrikanske Farm*. Til tross for at flere av disse omtaler forbindelsen mellom diktning og væte, og knytter dette til en metapoetisk tematikk, mener jeg likevel å kunne observere at dette kun behandles overfladisk og sporadisk. Motivet blir aldri gjort til gjenstand for en fullstendig narrativ analyse.¹³ Tolkningen av motivet utgjør altså kun ett delaspekt ved forskernes overordnede prosjekter.

I det følgende vil jeg presentere noen sentrale verk innenfor nyere Blixen-forskning med fokus på romanen som metafiksjon og forbindelsen mellom diktning og væte. Flere av studiene beveger seg på tvers av de ulike retningene innenfor Blixen-forskningen. Jeg har

¹³ Heller ikke min analyse gjør krav på å være en fullstendig narrativ analyse, men den er et forsøk på å gå forbindelsen mellom diktning og væte nærmere etter i sømmene.

valgt å legge hovedvekten på Susan Hardy Aikens *Isak Dinesen and the Engendering of Narrative* (1990), Tone Selboes *Kunst og erfaring. En studie i Karen Blixens forfatterskap* (1996) og den danske litteraturviteren Dag Heedes *Det umenneskelige. Analyser af seksualitet, køn og identitet hos Karen Blixen* (2001) fordi de behandler flere av de metapoetiske episodene jeg selv tar opp i min analyse.¹⁴ Fokuset vil ligge på de episodene i romanen som hyppigst leses metapoetisk og hvordan disse tolkes i forskningstradisjonen. I denne forbindelse vil jeg dessuten presentere en serie metareferanser i romanen. Disse har strengt tatt ikke noe med diktning og væte å gjøre, men bidrar like fullt til å tegne bildet av *Den afrikanske Farm* som metafiksjon. Avslutningsvis vil jeg skissere min egen posisjonering i forhold til forskningstradisjonen.

2.3.1 Nyere Blixen-forskning

Innen forskningstradisjonen har det funnet sted en gradvis anerkjennelse av at *Den afrikanske Farm* er mer enn en spennende og levende skildring av Blixens liv i Afrika. Dette har ført til en dreining fra biografiske til mer tekstorienterte lesninger. Studier innen Blixen-forskningen har vist økende interesse for at *Den afrikanske Farm* er Blixens kunstneriske fortolkning av de sytten årene i Afrika, og at flere av hendelsene og karakterene i romanen har vært gjenstand for estetisering og litterær konstruksjon.¹⁵ Denne oppfatningen har banet vei for tekstorienterte tilnærmingsmåter som er inspirert av postkolonialisme, feminisme, ontologi, teologi og kjønnsstudier. Selboe hevder nyere Blixen-forskning kan deles inn i tre hovedforgreninger, nemlig feminisme, ontologi¹⁶/teologi og narratologi (Selboe 1996: 11).¹⁷ Når det gjelder plasseringen av Dag Heede står han i tradisjonen etter Aiken, men han avviker fra og går lenger enn henne. Han berømmer Aikens Blixen-studie som i følge ham selv har inspirert og revolusjonert hans lesning av Blixens tekster (Heede 2001: 14). Heede tilhører en av de nyeste retningene innen litteraturvitenskapen, nemlig den såkalte queer teorien.¹⁸

¹⁴ For en presentasjon av disse episodene; se innledningen.

¹⁵ Et eksempel på dette er sammenstillingen av Kamante og Lullu i del I. Konstellasjonen omtales av den danske litteraturviteren Hans Brix i den første omfattende Blixen-studien fra 1949, *Karen Blixens eventyr*, som "den eleganteste Antitese af Verden [...] Der finnes ikke, saavidt bekendt, noget Sted et Stykke modelleret Kunst, der lader sig sætte op mod Karen Blixens Antilopefabel" (Brix 1949: 264-265; min utheving).

¹⁶ Det betyr imidlertid ikke at synspunktene innenfor denne retningen nødvendigvis er av nyere dato. Allerede noen av de første anmeldelsene av *Den afrikanske Farm* gav uttrykk for et ontologisk synspunkt på romanens tilblivelse. For belegg; se innledningen.

¹⁷ En slik tredeling oppfatter jeg imidlertid som reduksjonistisk i det den forenkler en så mangfoldig og mangefasettert forskningstradisjon. Ingen studier rendyrker én metode eller tilnærming, men henter snarere impulser fra ulike retninger og forgreninger innen forskningen. Man skal imidlertid ikke undervurdere den pedagogiske nytten ved Selboes tredeling. Av denne grunn velger jeg derfor likevel å referere denne inndelingen av den moderne Blixen-forskningen.

¹⁸ Utviklingen av den såkalte queer teorien fant sted etter 1990 i forbindelse med opprettelsen av American group Queer Nation. Queer teori er i realiteten ingen selvstendig litteraturvitenskapelig retning, men snarere en

2.3.2 Postkolonialisme¹⁹

Hovedvekten i Blixen-forskningen de siste tyve årene har ligget på postkoloniale analyser av *Den afrikanske Farm*. Fremveksten av postkolonialismen innenfor litteraturvitenskapen faller sammen med den fornyede interessen for Blixens forfatterskap i forbindelse med lanseringen av Sydney Pollacks filmatisering av *Den afrikanske Farm*. Postkolonialismen er likevel ingen selvstendig litterær retning, men snarere et stort og sammensatt tverrfaglig felt innenfor de såkalte litteraturstudier som undersøker "the various cultural effects of colonization" (Ashcroft, Griffiths og Tiffin 2004: 186) med særlig vekt på kartleggingen av kolonisatorens møte med den andre. Den andre etableres på grunnlag av den binære modellen den palestinsk-amerikanske litteraturviteren Edward Said lanserer mellom Vesten og Orienten i sin banebrytende studie *Orientalism* (1978). Denne studien er det viktigste teoretiske enkeltbidraget innenfor postkoloniale studier (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 198). Said hevder at Orienten er en europeisk oppfinnelse i den vestlige mentalitet som har bidratt kontrastivt til vår forståelse av Europa (Said 1985: 2). Orientalisme betegner følgelig for Said – og senere innenfor postkoloniale studier generelt – ulike former for vestlig dominans og maktutøvelse i forhold til Orienten (Said 1985: 5), men også i forhold til tidligere kolonier i eksempelvis Afrika, Latin-Amerika og Asia.

Denne avhandlingen har ikke en postkolonial tilnærming, men vil likevel referere noen av bidragene innen den postkolonialistiske Blixen-forskningen da disse kan kaste lys over *Den afrikanske Farm* som metafiksjon. Foruten Aikens avhandling, vil jeg vise til den amerikanske litteraturviteren Abdul R. Jan Mohameds kapittel "Isak Dinesen. The Generation of Mythic Consciousness" i *Manichean Aesthetics: The Politics of Literature in Colonial Africa* (1983) og den danske litteraturviteren Kirsten Thistedts artikkel "Dead man talking: Om tale og tavshed og repræsentationens ambivalens hos Karen Blixen og Thorkild Hansen" (2005). Disse bidragene vil presenteres ytterligere underveis i avhandlingen.

tverrfaglig retning innenfor de såkalte kjønnsstudier. De siste årene har imidlertid queer teorien dannet en avløper til litteraturvitenskapen. Dette er en retning som søker å destabilisere de konvensjonelle binære opposisjonene mellom mann og kvinne, og mellom heterofil og homofil. Retningen anser *sex* (seksuelt kjønn) og *gender* (biologisk kjønn) for flytende og ustabile størrelser. Disse synspunktene gjenspeiles i Heedes grunntese. Hovedsynet innenfor queer teorien reiser spørsmål i forhold til konvensjonelle lesninger av litteratur (Hawthorne 2004: 284-286).

¹⁹ Presentasjonen av postkolonialismen er basert på Lothe, Refsum og Solberg 1999, Ashcroft, Griffiths og Tiffin 2004 samt Hawthorne 2004.

2.3.3 Susan Hardy Aiken

Isak Dinesen and the Engendering of Narrative (1990) har en feministisk tilnærming. Den amerikanske litteraturviteren Catharine R. Stimpson hevder i sitt forord til Aikens studie at Aiken presenterer Blixen som profet for poststrukturalismen og feminismen i det hun hevder at Blixen foregriper de feministiske teoretikerne Hélène Cixous, Julia Kristeva og Luce Irigaray (Stimpson 1990: x). Dette er et eksplisitt formulert sikte i studien; "Dinesen's complex, self-reflexive texts brilliantly anticipate not only feminist concerns with women's historical experience in androcentric societies, but also conceptions of language and subjectivity more recently articulated by continental writers such as Cixous, Kristeva and Irigaray" (Aiken 1990: 7-8). Selv står Aiken i den postfeministiske tradisjonen etter Cixous og Irigaray. Aikens tekstmateriale er hovedsakelig avgrenset til *Seven Gothic Tales* og *Out of Africa*.

Hovedanliggendet i Aikens analyse av *Out of Africa* er å vise at Blixen er feminist. For å støtte opp om argumentasjonen for dette bruker Aiken postkolonial teori. Begrepet den andre går hyppig igjen i analysen. I analogi med postkolonial teori der den hvite mann settes ovenfor den innfødte, sidestiller hun denne opposisjonen med opposisjonen mann/kvinne. Synet på kvinnen som kolonialisert av mannen inngår som ledd i Aikens overordnede prosjekt.

Analysen av *Out of Africa* som metafiksjon inngår som et sentralt delaspekt i dette prosjektet. Hun behandler samtlige av de episodene som hyppigst tolkes metapoetisk med unntak av "Negre og Vers". Hun vektlegger særlig regntidens uteblivelse, samtalen mellom Blixen og Kamante samt episoden der Blixen forteller historier for Denys. Disse bindes sammen på en særegen måte ved at Aiken kombinerer postkolonialisme og feminisme.

Dette er særlig tydelig i tolkningen av opphavet til Blixens diktning. I forbindelse med dette viser Aiken til de stadige referansene til *Tusen og en Natt* og Blixens identifikasjon med Sheherezade (Aiken 1990: xx, 41 og 45-46). Som litterært belegg angir Aiken episoden der Blixen forteller historier for Denys Finch-Hatton. Opphavet til Blixens diktning knyttes til hennes syn på seg selv som en moderne Sheherezade. Aiken hevder at man kan se på Dinesens fiksjoner som en form for forføring: "Dinesen's fictions might be seen as forms of seduction [...] designed like Scheherazade's tales" (Aiken 1990: 43). Hun spekulerer dessuten på om at Blixen ville diktet opp Denys dersom han ikke hadde eksistert. Hun mener Blixen på

sett og vis allerede har diktet ham opp som en slags "artistic fabrication, the figure of an ideal listener whose active attentiveness [...] assisted her fulfillment of her genius" (Aiken 1990: 44). Et slikt syn på forfatterskapet åpner for en drøfting av Blixens poetikk. Aikens analyse foretar nettopp en slik drøfting.

Det er imidlertid viktig å understreke at Aikens studie ikke utelukkende ser Blixens fiksjoner som forførelseskunst. Hun fremholder snarere tvert i mot at "Karen Blixen's stories were not simply seductions" (Aiken 1990: 44) og at opphavet til hennes diktning til syvende og sist er knyttet til regntidens uteblivelse: "Though her writing may have begun in the 'dry season' when 'the long rains' with which she recurrently associates Denys had failed, it continued, after a while, out of its own accumulated energies" (Aiken 1990: 44). Som litterært belegg for denne påstanden angir Aiken nettopp regntidens uteblivelse:

I was young, and by instinct of self-preservation, I had to collect my energy on something, if I were not to be whirled away with the dust on the farm roads, or the smoke on the plain. I began in the evening to write stories [...] that would take my mind a long way off, to other countries and times [...] At first I wrote in the evenings only, but later on I often sat down to write in the mornings as well, when I ought to be out on the farm (Blixen 1937: 44-45).

Aiken tolker denne episoden som en tematisering av romanens tilblivelse og forfatterens litterære virksomhet. Hun tolker videre skrivingen som en form for virkelighetsflukt fra tørketiden. Den litterære virksomheten er helt nødvendig for at Blixen kan overleve.

I rammen av dette tolker Aiken, i likhet med Selboe og Heede, diktningen som kompensasjon for det uteblitte regnet. Konsekvensen av dette er at "farming" og "writing" er gjensidig utbyttable, noe som understrekes av kikuyuenes syn på Blixens litterære virksomhet som et forsøk på å berge dem ut av de harde tidene (Aiken 1990: 226). Selv tar imidlertid Aiken tolkningen av diktning som kompensasjon et steg videre i det hun tolker diktningen som en kompensasjon for den lidelse og det tap Blixen led som følge av sin syfilis: "She would turn even this, like other losses to imaginative account [...] which she archly claimed to be the price she had paid the devil for the gift of storytelling" (Aiken 1990: 38).

Med et slikt standpunkt beveger Aiken seg i retning av den ontologiske forgreningen innen nyere Blixen-forskning. Slik jeg ser det, deler hun det synspunktet som utgjør kjernen i den ontologiske lesningen av *Den afrikanske Farm* som metafiksjon, nemlig at tapet av farmen er

en forutsetning for at Blixen kan skrive en roman om farmen: ” The prerequisite of the book’s existence is brilliantly telescoped in the double entendre of its title: for Dinesen, to write *Out of Africa* was necessarily also to *be* out of Africa, to have lost what she would have owned” (Aiken 1990: 216). Aiken tolker skrivingen av romanen som et forsøk på gjenkalle erindringen om Afrika nettopp gjennom avfattelsen romanen (Aiken 1990: 225). Hun tolker romanen som ”a prefiguring of the very book we read” (Aiken 1989: 226).

Dette ekspliseres ytterligere i samtalen mellom Blixen og Kamante der tematiseringen av romanens tilblivelse og forfatterens litterære virksomhet gjentas. Aiken leverer en tolkning av Blixens sammenstilling av sin egen litterære virksomhet med den fallossentriske tradisjonen representert ved Homers *Odysseen*. Dette tolker jeg som en indirekte refleksjon over *Den afrikanske Farm* status som litteratur (Se 5.7). Aiken hevder Blixen har en ironisk oppfatning av sitt eget foretagende, og at hennes litterære virksomhet vitner om en alternativ oppfatning av narrativitet. Aiken setter her den fallossentriske tradisjonen opp mot en kvinne som skriver. I analysen av samtalen mellom Blixen og Kamante skal jeg vise hvordan Aikens tolkning kan knyttes til begrepet *écriture féminine* samt levere en alternativ tolkning av Blixens narrativitet som knytter *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst til modernismen.

2.3.4 Tone Selboe

Selboes analyse av *Den afrikanske Farm* i avhandlingen *Kunst og erfaring. En studie i Karen Blixens forfatterskap* (1996) er felles med Aiken om det ontologiske synspunktet på romanens tilblivelse og synet på Blixens stadige omtolking av erfaringer til kunst. Selboe kommenterer samtlige av de metapoetiske episodene jeg behandler i min analyse samt en serie metareferanser som presenteres avslutningsvis i dette kapitlet.

Foruten *Den afrikanske Farm* består Selboes tekstmateriale av samlingen *Skæbnekedoter* (1958) samt fem utvalgte fortellinger. Det metodiske grepet hun gjør for å håndtere et så stort materiale, er at hun leser anekdoten ”Livets Veje” i romanens del IV som en såkalt *mise en abyme* ²⁰ på *Den afrikanske Farm* så vel som på hele forfatterskapet. ²¹ Gjennom Blixens umiddelbare tolkning går det frem at anekdoten handler om liv og kunst. Selboe tolker det

²⁰ For presisering av begrepet; se presentasjonen av Lucien Dällenbachs *The Mirror in the Text* i kapittel 3.s

²¹ I ”Livets Veje” forteller Blixen en anekdote hun ble fortalt som barn. Anekdoten gjengir historien om en mann og en rekke ulykker han blir utsatt for. En natt hører han bråk og larm fra en sjø i nærheten av huset der han bor. Han løper frem og tilbake, faller i tre grøfter før han kommer til en lekkasje i demningen der alle fiskene strømmer ut. Hele natten arbeider han med å tette hullet og går deretter hjem i seng. Når han våkner morgenen etter ser han at hans bevegelser i løpet av natten har dannet mønsteret av en stork (194-196).

som at ”det er kunstneren som forteller og tegner historien som gjør innholdet til kunst, forvandler tapet, gir det mål og mening – skaper storken” (Selboe 1996: 14; min utheving). Anekdoten gjenspeiler Selboes hovedanliggende. Hennes overordnede prosjekt er å vise hvordan Blixen foredrer sine erfaringer til kunst gjennom diktningen. Hun hevder Blixen har en unik evne til å omtolke erfaringer til kunst. Selboe ser Blixens tekster som ”overlevering av erfaringer” (Selboe 1996: 11).

Det poetologiske aspektet i Selboes analyse av *Den afrikanske Farm* er underordnet avhandlingens overordnede prosjekt. Det ontologiske grunnsynet er tydelig manifestert i synet på opphavet til Blixens diktning i det hun ser tapet av farmen og avstanden til Afrika som forutsetninger for at Blixen kan skrive romanen. Hun hevder at ”tapet av farmen genererer en historie om farmen” (Selboe 1996: 34).²² Videre hevder hun at ”forfatterskapets opprinnelse [...] tematiseres eksplisitt i *Den afrikanske Farm*. Det poetologiske kan leses som kommentar til *alle* forfatterskapets tekster” (Selboe 1996: 51). Dette knytter hun til regntidens uteblivelse der diktningen beskrives som kompensatorisk for det uteblitte regnet: ”...når livet (regnet) uteblir, er skrivingen nødvendig for at jeget ikke selv skal svinne hen og bli til støv” (Selboe 1996: 52).²³ Selboe gir her uttrykk for den poetologiske tematiseringen av *Den afrikanske Farms* tilblivelse.

Selboe aksentuerer i større grad enn Aiken det skriftlige formuleringsarbeidet *Den afrikanske Farm* innebærer. Blixens fortellinger forutsetter høylitterære kilder og skriftlig form (Selboe 1996: 52).²⁴ Til tross for vektleggingen av det skriftlige, viser Selboe, i likhet med Aiken, til Blixens eksplisitte identifikasjon med seg selv som Sheherezade (Selboe 1996: 52). I denne forbindelse peker hun på nødvendigheten av Denys’ rolle for utviklingen av historien (Selboe

²² Dette synspunktet fremmes med henvisning til artikkelen ”Om ’Den afrikanske Farm’. Tilblivelsen, utgivelsen og modtagelsen af Karen Blixens andre bog. En dokumentation” der Marianne Juhl hevder at ”*Den afrikanske Farm* har sin egen forudsætning: tabet af farmen” (Juhl 1984: 22).

²³ Selboe er imidlertid ikke den første som forfekter et slikt synspunkt. Juhl fremmer det samme synet på diktningens opphav i sitt bidrag i Blixeniana 1984 der hun hevder det finner sted en utvikling fra ”skrivelyst til indre nødvendighed” (Juhl 1984: 15; min utheving) dersom man sammenlikner formålet med skrivingen av Masai-heftene med *Den afrikanske Farm*. Dette er dessuten et allment forfektet synspunkt innen den ontologiske tradisjonen i Blixen-forskningen, og har røtter helt tilbake til den umiddelbare resepsjonen av romanen i oktober og november 1937. Se den danske forfatteren, kritikeren og professoren Hakon Stangerups anmeldelse i *Nationaltidende*, 06.10.1937, og den danske forfatteren og kritikeren Svend Borbergs anmeldelse i *Tilskueren*, november, 1937.

²⁴ I likhet med Selboe fastslår den amerikanske litteraturviteren Robert Langbaum i *The Gayety of Vision. A study of Isak Dinesen’s Art* (1964) at Blixens fortellinger ikke egner seg for muntlig gjengivelse. Han konfronterte dessuten Blixen med dette og hun innrømmet da at hun bare hadde fortalt brokker av fortellingene muntlig og at de i sin helhet var for komplekse for en muntlig gjengivelse (Langbaum 1964: 25).

1996: 61). Videre påpeker hun at Blixen fremstiller ”diktningen som en muntlig foreteelse” (Selboe 1996: 52).

Språket – både som skrift og som tale – er videre i følge Selboe en vesentlig del av tekstens selvrefleksjon (Selboe 1996: 51). Dette er spesielt tydelig i analysen av ”Negre og Vers” som tar utgangspunkt i det Selboe påstår er Blixens fascinasjon over språkets lydlige side. ”Negre og Vers” er ett av flere steder i romanen der fortelleren spiller ut differansen mellom uttrykk og innhold (Selboe 1996: 56). Gjennom Blixens deklamasjon av et såkalt nonsensvers, demonstreres det hvordan meningen er underordnet klangen: ”Der var ingen Mening i Verserne, de var lavet for Rimets skyld” (Selboe 1996: 56. Blixen 1937: 215). Selboe tolker anekdoten som en poetologisk kommentar til *Den afrikanske Farm*.²⁵

Selboes tolkning av anekdoten er tydelig inspirert av postkolonialismen. Blixen ser de innfødte som den andre, hun legger sin egen tolkning i deres munn. Fortelleren presenterer tolkningen av rimet som om det er de innfødtes tolkning, men i realiteten er den hennes egen. Hun reduserer de innfødte til en kulisse for sin egen tolkning (Selboe 1999: 54). Dette henger sammen med fortellerens tilbøyelighet til konsekvent å tolke de øvrige personenes ord og handlinger.

I forhold til min tilnærming er det dessuten verdt å merke seg Selboes sammenkobling av regntidens uteblivelse og ”Negre og Vers”: ”Når ’negrene’ ber henne tale igjen, som ’Regn’, og slik knytter diktning og væte sammen, så er det jo i direkte forlengelse av det som er selve diktningens opphav – i følge den samme fortelleren” (Selboe 1996: 56). Selboe peker altså eksplisitt på forbindelsen mellom diktning og væte.

Til dette motivet i romanen knytter Selboe Denys Finch-Hatton. Denne sammenkoblingen følger naturlig i forlengelsen av regnets uteblivelse der regnet sammenliknes med en ”Elskers Omfavnelse” (Blixen 1937: 39). Selboe peker i forbindelse med anekdoten ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” på sammenhengen mellom vann, liv og erotikk. Det er imidlertid min oppfatning at denne sammenhengen er langt tydeligere og mer eksplisitt i Heedes analyse. Selboe assosierer hovedsakelig erotikk med den ville naturen (Selboe 1996:62). Hun leser løvehistoriene med Karen Blixen og Denys Finch-Hatton som metaforiske fremstillinger

²⁵ I min analyse av ”Negre og Vers” skal jeg vise hvordan Blixens nonsensvers kan tolkes som en tematisering av romanens status som litteratur.

av forholdet mellom dem. Forbindelsen mellom erotikk og regn utgjør, som ved tolkningen av romanen som metafiksjon, kun et delaspekt ved det overordnede prosjektet.

2.3.5 Dag Heede

Forbindelsen mellom erotikk og regn danner selve utgangspunktet for den danske litteraturviteren Dag Heedes *Det umenneskelige. Analyser af seksualitet, køn og identitet* (2001). Studien er en revidert og forkortet utgave av hans doktoravhandling der han hevder at Blixens forfatterskap er en gullgrube for "postseksuell", postfeministisk og queer teoretisk analyse (Heede 2001: 13). Videre hevder han at hans analyser avviker fra Aikens i det han påstår at "der verken findes 'mennesker' eller 'mænd' eller 'kvinder' i teksterne" (Heede 2001: 14). Hans grunntese er at det blixenske forfatterskapet dekonstruerer våre kulturelt og historisk formede forestillinger om seksualitet, kjønn og identitet (Heede 2001: 15,20).²⁶

Koblingen mellom erotikk og regn som utgangspunkt for Heedes analyse av regntidens uteblivelse, "Negre og Vers" og "Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig" henger sammen med denne tesen. Den har i og for seg ikke noe med *Den afrikanske Farm* som metafiksjon å gjøre. I kommentarene knyttet til disse episodene berører Heede likevel elementer ved romanen som metafiksjon og han lanserer flere av de samme synspunktene som Aiken og Selboe. I denne sammenhengen omtaler han sammenstillingen av diktning og væte, men har likevel en egen vinkling på dette motivet, nemlig fokuset på sammenstillingen av erotikk og regn.

Innledningsvis i avsnittet "Coitus interruptus" (s.119-121) slår Heede an tonen for den uløselige forbindelsen mellom erotikk og regn ved å koble Denys og det mannlige prinsipp til det livgivende regnet. Han henviser til Blixens bruk av "en slet skjult samlejemetaforik" (Heede 2001: 119) for å beskrive farmens "åpning" ved Denys' ankomst: "Naar han kom tilbage til Farmen, lukkede den sig op, den talte som Kaffeplantagen taler, naar den blomstrer i de første Regnbyger, drivvaad, duftende, som en Sky af Kridt" (Blixen 1937: 174).

Heede hevder regnet nesten konsekvent forbindes med erotikk, og at dette går tydeligst frem i anekdoten "Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig". Koblingen mellom regn og erotikk er

²⁶ Heedes tekstmateriale følger et bestemt tematisk spor i Blixens forfatterskap. Forfatterskapet "(tvær)læses som én stor tekst. Således rummer den ingen afsluttede analyser, men vender hyppig tilbage til den samme tekst flere gange" (Heede 2001: 11). Som illustrasjon av sitt hovedanliggende viser han til Frederik Schybergs anmeldelse av *Syv fantastiske Fortællinger* som han mener er "en skarpsindig og eksplicit diagnose af det køns- og seksualfilosofiske sprængstof" i Blixens forfatterskap (Heede 2001: 21).

her manifestert i et kosmisk samleie mellom farmeren på jorden og himmelen med regnet som en form for guddommelig sæd (Heede 2001: 119).

Til tross for denne uløselige forbindelsen mellom erotikk og regn, peker Heede rettmessig på at *Den afrikanske Farm* som helhet er preget av tørke, ikke væte eller regn. Konsekvensen av dette er at regnet først og fremst karakteriseres ved sitt fravær og at Blixens litterære virksomhet fremstilles som kompensasjon for regnet. Heede kobler videre regntidens uteblivelse til "Negre og Vers" ved å tolke "Tal igen, tal som regn" som et bilde på fortellerens poesi (Heede 2001: 120).

I likhet med Aiken og Selboe, ser Heede Denys som nødvendig for frembringelsen av Blixens historier: "Først skriften synes endelig at mane ham frem – og at fastholde ham" (Heede 2001: 120). Han tar altså stilling til Denys' rolle i forhold til *Den afrikanske Farms* avfattelse, og kommenterer i så måte indirekte Blixens syn på seg selv som en moderne Scheherezade. Heedes analyse av regntidens uteblivelse, "Negre og Vers" og "Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig" kan følgelig oppfattes som metapoetisk i det den tematiserer *Den afrikanske Farms* avfattelse.

2.3.6 Metareferanser

I tillegg til de episodene som hyppigst tolkes metapoetisk i *Den afrikanske Farm* er det en rekke metareferanser til romanens tilblivelse og dens status som litteratur.

Den første kategorien består av henvisninger til teksten leseren har foran seg. Disse henvisningene omfatter episoder som eksplisitt tematiserer *Den afrikanske Farms* avfattelse. Den første referansen forekommer allerede i slutten av første kapittel i del I der Blixen avslutter sin introduksjon til Afrika og farmen med en eksplisitt referanse til teksten leseren har foran seg:

De indfødte var i Samklang med det [det vil si landskapet], og naar de høje, smalle, mørke og mørkjede Folk var paa Vandring [...] eller *arbejdede* i Jorden, *vogtede* deres Køer, eller *dansede* deres store Danse og fortalte mig en Historie, saa var det Afrika selv, der *vandrede*, *lo*, *talte* sine Hjorder, *dansede* og *berettede* om game Dage [...] Kolonien *forandrer* sig, fortæller man mig, fra Aar til Aar, den har vel allerede forandret sig fra den Gang jeg boede der. *Naar jeg her saa nøjagtigt som muligt skriver om mine Erfaringer paa Farmen [...] saa kan det maaske faa, ja saa har det maaske allerede nu, nogen historisk Interesse* (23; mine uthevinger).

Referansen til selve teksten er adressert romanens leser, noe som understrekes av skifte av verbtid fra preteritum til presens. Det tilsvarende er tilfellet for den andre referansen der Blixen refererer et brev hun har mottatt fra Kamante etter sin hjemkomst til Danmark: ”Jeg skriver her et Brudstykke af et saadant 2. Brev:...” [Kamantes brev] (67; min utheving). Endelig kan man trekke frem regntidens uteblivelse og samtalen mellom Blixen og Kamante der hun omtaler sin litterære virksomhet som ”at skrive Historier” (40), ”at skrive en Bog” (43) samt omtalen av bokprosjektet som ”den Bog, som jeg var ved at skrive” (43).

Den andre kategorien består av metahistoriske referanser til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie. Disse manifesteres ved to anledninger. For det første refereres det til romanen som ”en Tragedie i fem Akter” (124) i ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” (Se 5.6). For det andre forekommer en slik henvisning under en av Blixen og Denys Finch-Hattons løvejakter der de skyter hver sin løve. Han skyter løvinnen mens hun skyter løven. Selboe tolker dette som at ”Slik skyter de hverandre kompensatorisk – døden som kjærlighetens ultimate klimaks, partenes endelige sammensmelting” (Selboe 1996: 62). Blixen selv karakteriserer denne scenen som ”femte Akt i en klassisk tragedie” (178) og løvinnen som ”tragediens *femme fatale*” (178). Selboe leser disse henvisningene som en metakommentar til tekstens femdelte komposisjon (Selboe 1996: 52). De kan imidlertid like gjerne tolkes som metakommentarer til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie og som utgangspunkt for en tematisering av romanens status som litteratur (Se 5.5). Som det vil fremgå, har metareferansene i og for seg ikke noe med diktning og væte å gjøre, men bidrar til å gi romanen status som metafiksjon.

2.3.7 Oppsummering

Forskningstradisjonens lesning av *Den afrikanske Farm* viser at romanen i økende grad har blitt lest som kunstverk og fiksjon, noe som har ført til tekstorienterte lesninger som til dels spriker i ulike retninger. Min presentasjon bør likevel ha vist at analysene sjelden rendyrker én metode. Selv ønsker jeg heller ikke å tilslutte meg en bestemt retning, men snarere forholde meg fritt til forskningstradisjonen og hente impulser fra ulike retninger, tilnærminger og studier. Det er ikke lett å plassere sitt prosjekt innen en så fasettert og omfattende forskningstradisjon. Når jeg likevel beveger meg innenfor den, er det ikke til å unngå å bygge på tidligere studier og bidrag.

2.4 Analyse av *Den afrikanske Farm* som helhet – en usedvanlig roman?

I det følgende skal jeg legge det narrative grunnlaget for avhandlingens analysekapitler.

Gjennom en analyse av romanen som helhet vil det fremgå at *Den afrikanske Farm* ikke er en tradisjonell roman i den forstand at den ikke har et klassisk episk forløp.²⁷ Dette gjør romanen velegnet for en metapoetisk analyse og følgelig en tolkning av romanen som metafiksjon. Hovedvekten vil ligge på genreklassifisering, komposisjon, narrativ teknikk og forteller. Innledningsvis vil jeg imidlertid gi en kortfattet presentasjon av romanens tilblivelse samt et referat av romanens handling.

2.4.1 Presentasjon av *Den afrikanske Farms* tilblivelse

Allerede da hun var i Danmark i 1915 for å få behandling for sin syfilis, syslet Karen Blixen med idéen om å skrive en bok med afrikanske temaer.²⁸ Det skulle likevel gå over tyve år før idéen ble satt ut i livet. Som den danske litteraturviteren Marianne Juhl påpeker, bød de neste årene på så mange og krevende oppgaver at det ikke ble tid til skriving utover den flittige brevkorrespondansen med familie og venner i Danmark: ”Behovet for at skildre Afrika, sålænge det var den virkelighed, Karen Blixen måtte slås med hver dag, har nok ikke været stort” (Juhl 1984: 17). I 1925 henvender Blixen seg på eget initiativ til en konsulent i Gyldendal og han oppfordrer henne til å skrive en bok om Afrika. Et år senere foreligger de første såkalte masaihefter. Disse utgjør den aller første begynnelse til *Den afrikanske Farm*. Disse heftene har karakter av reiseskildring med etnografisk tilsnitt og likner i så måte på passasjer i *Den afrikanske Farm*, men de mangler den karakteristiske personlige synsvinkelen, den overordnede sammenhengen og den kunstneriske fortolkningen som særperger romanen. Den endelige avfattelsen av romanen finner ikke sted før flere år etter at Blixen hadde returnert til Danmark under et opphold på Skagen vinteren 1937/37.²⁹

2.4.2 Handlingsreferat

Den afrikanske Farm (1937) består av to narrative fiksjonslag. Det ytre handlingsplanet er en personlig fortelling om Karen Blixen som gjennom et retrospektivt blikk skildrer livet på hennes farm i Afrika. Gjennom en tilsynelatende løs, henkastet og tilfeldig komposisjon leverer forfatteren skisser av personer, landskap, folkeliv, fortellinger, anekdoter og

²⁷ Allerede flere av anmeldelsene pekte på at *Den afrikanske Farm* var en usedvanlig bok. Se eksempelvis Richardt Gandrups anmeldelse i *Aarhus Stiftstidende* 13.10.1937: ”Ikke alene vender man sig lidt befriet fra de mange ordinære Romaners fabrikerte og groft konstruerte Verden til selve Virkeligheden” (Juhl 1984: 161-162; min utheving), Torgny Segerstedts anmeldelse i *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, 26.10.1937: ”Det här är en märkvärdig bok” (Juhl 1984: 184) samt Tom Kristensens anmeldelse i *Politiken* 6.oktober 1937.

²⁸ Dette fremgår av Karen Blixens brev til Ernst Bøjesen som var direktør i Gyldendal på denne tiden (Juhl 1984: 16).

²⁹ Presentasjonen er basert på Juhl 1984.

refleksjoner. Den ytre rammen rundt romanen er den daglige driften på farmen. Ventingen på regnet og håpet om gode avlinger driver handlingen fremover. Som helhet forteller romanen om et liv preget av tørke, ikke væte, og i siste instans er det gjentatte feilslåtte avlinger som konsekvens av mangel på regn som fører til farmens fallitt.

Dette ytre forløpet er en forutsetning for romanens metaforiske fiksjonslag som eksplisitt tematiserer forfatterens egen litterære virksomhet. Med utgangspunkt i en tematisering av *Den afrikanske Farm* avfattelse formulerer Blixen en poetikk eller estetisk teori som forsøker å plassere hennes verk og fortellerkunst litteraturhistorisk. Romanen kan følgelig tolkes som metafiksjon. Det gjenstår naturligvis å vise dette.

2.4.3 Litteraturhistorisk plassering og genreklassifisering

Den afrikanske Farm lar seg vanskelig plassere entydig litteraturhistorisk og genremessig. I forbindelse med den litteraturhistoriske plasseringen av Blixens forfatterskap, har jeg påpekt at flere forskere viser til hennes tendens til regelrett å unndra seg klassifisering og at hennes forfatterskap har blitt plassert under mange – og til dels motstridende – merkelapper. Disse synspunktene er i aller høyeste grad gjeldende for *Den afrikanske Farm*.

Når det gjelder den litteraturhistoriske plasseringen av romanen vil jeg på nåværende tidspunkt imidlertid ikke kommentere den ut over forskningstradisjonens generelle plassering. I kapittel 5 skal jeg derimot argumentere for at romanen kan tolkes som en lansering av et poetologisk program tilsluttet et romantisk kunstsyn som representeres ved en modernistisk form for narrativitet.

Når det gjelder klassifiseringen av *Den afrikanske Farms* genre er dette en debatt som har pågått siden den første utgivelsen i 1937. Både i Danmark, England og USA ble *Den afrikanske Farm* utgitt som roman, mens det svenske forlaget Bonniers valgte å utgi den under tittelen *Afrikansk Pastoral* (Juhl 1984: 75).³⁰ Dette svarer til forskningstradisjonens problemer med å kategorisere *Den afrikanske Farm* genremessig.

Forskerene peker på at *Den afrikanske Farm*, i likhet med det øvrige forfatterskapet, vanskelig lar seg plassere i én bestemt genre. Aiken betegner romanen som ”fictionalized

³⁰ Pastoraldikting er ”litteratur som skildrer mennesker som lever i pakt med naturen i landlige omgivelser”, og innebærer i større eller mindre grad et element av idyllisering (Lothe, Refsum, Solberg 1999: 104-105). Betegnelsen passer på de tre første delene av romanen som skildres som Blixens afrikanske idyll. Se 2.4.4.

fiction” (Aiken 1990: 50). Hun beskriver *Out of Africa* som ”at once a shaped, coherent, and fulfilling whole and, simultaneously a kind of bricolage— fragmentary, heterogenous, almost random” (Aiken 1990: 229). Hun plasserer romanen i en form for mellomposisjon mellom ulike klassifiseringer, altså som verken det ene eller det andre, noe som illustrerer poenget om hvor vanskelig det er å plassere *Den afrikanske Farm*: ”Situating between the discourses of history and myth, fact and fiction, prose and poetry; partaking generically of forms as diverse as pastoral elegy, classical tragedy, autobiography, memoir, and travel tale; compounded of narrative, philosophical speculation, aphorism, parabolic reflection and song, *Out of Africa* eludes all single, unitary classifications” (Aiken 1990: 229. Se også Selboe 1999: 51).

Selboe refererer i sin avhandling Aikens kategoriseringer. Selv betegner hun *Den afrikanske Farm* som en hybrid genre som har innslag av selvbiografi, poetiske memoarer, reiseskildring, pastoral og roman (Selboe 1996: 34). Hun definerer *Den afrikanske Farm* som en roman med sterke selvbiografiske trekk. Denne konklusjonen når hun på bakgrunn av den franske litteraturteoretikeren Philippe Lejeunes essay ”The autobiographical Contract” (1982). Hun påpeker at fortellingen allerede i romanens første setning etablerer seg som en jeg-fortelling: ”Jeg havde en Farm i Afrika ved Foden av Bjerget *Ngong*” (Selboe 1996: 33. Blixen 1937: 9). Videre hevder hun at det umiddelbart opprettes en selvbiografisk pakt mellom leseren og forfatteren. Denne pakten brytes imidlertid like fort som den blir opprettet fordi det kun er delvis sammenfall mellom forfattersignaturen og hovedpersonen i romanen. Til tross for at Blixen-navnet opptrer både på tittelbladet og i selve teksten, opptrer fornavnet Karen aldri i teksten.³¹ Selv om romanen bare delvis oppfyller Lejeunes kriterier, er det likevel betydelige innslag av selvbiografi.

Selv er jeg usikker på hvordan jeg vil kategorisere romanen. Det er ikke avgjørende om man plasserer *Den afrikanske Farm* i den ene eller den andre genren. Det betyr imidlertid ikke at jeg er blind for at dette fremdeles er en aktuell problemstilling. Den stadig pågående diskusjonen om genrestemmelsen tilsier at *Den afrikanske Farm* helt siden sin utgivelse ikke har blitt oppfattet som en helt vanlig roman.³² Dette gjør det desto mer spennende å

³¹ Heller ikke den engelske utgaven oppfyller Lejeunes absolutte kriterier for hva som er en selvbiografi da det er avvik mellom forfattersignaturen Isak Dinesen og fortelleren og protagonisten Karen Blixen i teksten (Selboe 1990: 34).

³² Dette ble veldig tydelig for meg da jeg høsten 2005 var på det Deichmanske Bibliotek for å låne en dansk utgave av *Den afrikanske Farm*. Jeg henvendte meg umiddelbart i den skjønnlitterære avdelingen, men kunne ikke finne boken sammen med de andre bøkene av Blixen. Deretter ble jeg henvist til en bokhylle merket

beskjeftige seg med den. Kategoriseringsproblemene bidrar dessuten til å komplettere bildet av Karen Blixen som en person det er vanskelig å få taket på.³³ Dette kan følgelig tale til min fordel når jeg skal analysere romanen som metafiksjon. Det at den ikke lar seg plassere i én bestemt genre, viser at den som medium vil noe mer enn å skildre et spennende levnedsløp, noe mer enn å formidle tapte og nostalgiske erindringer om en svunnen fortid og noe mer enn å fortelle om et opphold i et fremmed og eksotisk land. Memoarlitteratur, reiseskildringen og pastoralen er dessuten genrer der refleksjonen har en sentral plass. *Den afrikanske Farm* er en roman der betraktningen vies usedvanlig stor oppmerksomhet – ofte på bekostning av handlingens fremdrift. Dette åpner for en lesning av romanen nettopp som metafiksjon.

2.4.4 Komposisjon

Det samme er tilfellet for *Den afrikanske Farms* komposisjon. Den tar seg ved overfladisk lesning ut som tilsynelatende løs, henkastet og tilfeldig i sin hyppige veksling mellom skisser av personer, landskap, folkeliv, fortellinger, anekdoter og refleksjoner.³⁴ I realiteten er romanen stramt komponert i fem avsnitt som alluderer den klassiske tragediens fem akter (Juhl 1984: 135).

Romanen består av fem navngitte deler som danner en nokså sammensatt helhet (Selboe 1996: 32). Del I-III utgjør både en tematisk og fortellerteknisk helhet. Tematisk danner del I til III en helhet gjennom skildringen av Afrika og livet der som en idyll. Afrika fungerer som en metafor for paradiset. Videre utgjør de tre første delene en fortellerteknisk enhet ved at historielinjen er preget av en jevn fremdrift i narrasjonen. Hendelsene er ikke fortalt i kronologisk rekkefølge. Det er få narrative brudd samtidig som det foregår en kontinuerlig kryssklipping i handlingsforløpet.

Komposisjonen i romanens tre første deler er strukturert rundt Blixens roller. I del I, ”Kamante og Lullu”, opptrer Blixen som lege. Handlingen er strukturert rundt den antitetiske sammenstillingen av kikuyubarnet Kamante og bushbuck-antilopen Lullu. Den danske

”Geografi og reiser”. Der fant jeg *Den afrikanske Farm*, plassert sammen med et utall reisebøker og reiseguides. Dette viser at genreklassifiseringen av *Den afrikanske Farm* er en stadig aktuell problemstilling.

³³ Den danske litteraturkritikeren Emil Frederiksen gir uttrykk for noe av det samme i sin anmeldelse av romanen i *Kristeligt Dagblad* 24.oktober 1937. Han mener summen av en bok som *Den afrikanske Farm* nettopp som en sammensetning av ulike litterære genrer (memoarer, håndbok, veiledning, journalistiske akvareller/reportasjer) er uunngåelig når en ”et af de allerstørste Talenter og en af de mest egenartede Personligheter, vort land har fostret, - satte Pen til Papiret” (Juhl 1984: 166).

³⁴ Den danske forfatteren og litteraturanmelderen Tom Kristensen skriver følgende om *Den afrikanske Farms* komposisjon: ”Har denne Bog en Komposition? Ja, men den er mærkelig løsrevet [...] Bogen er altså tilsynelatende løs, det vil sige, den er fri og utvungen; men den lider aldrig under Tankeflugt” (Juhl 1984: 40).

litteraturviteren Hans Brix beskriver dette som ”den eleganteste Antitese af Verden” (Brix 1949: 264). Kamante er like spinkel, ugrasiøs og deform som Lullu er velskapt, yndig og elegant. Lullu representerer Afrikas tillit til Blixen, og det er naturligvis henne, ikke Kamante, Blixen identifiserer seg med.

I del II fremtrer Blixen som dommer i ”Et Vaadeskuds Historie”. Dette er en beretning om hvordan et innfødt barn kommer i skade for å drepe ett og såre fire barn med en børse samt den påfølgende rettsaken der Blixen sitter som dommer. Handlingsforløpet er mer konkret enn i del I. Narrasjonen følger én hovedhandling og antar nærmest form av en selvstendig novelle innenfor romanen.

I del III opptrer Blixen som venn og vertinne i det avsnittet som har fått tittelen ”Gæster paa Farmen”. Denne delen gir innblikk i det dagligdagse livet på farmen og skildrer Blixens gjestfrihet overfor faste gjester som Berkeley Cole og Denys Finch-Hatton, samt mer eller mindre vilkårlig besøkende gjester. Det blir tydelig at farmen er det stabile punkt for en rekke av Blixens venner.

Del IV består snarere av en rekke løst sammensatte anekdoter. Tematisk og fortellerteknisk fungerer ”Af en Emigrants Dagbog” som både et brudd med del I til III og som en overgang til del V ved at den står mellom skildringen av idyllen og idyllens opphør. Dette skjer ved at anekdotene bryter opp historielinjen. Som helhet foregriper del IV oppbruddet fra Afrika i del V. Dette varslet om idyllens opphør er særlig tydelig i anekdotene ”Iguanerne” (199-200), ”Girafferne rejses til Hamborg” (230-233) og ”I Menageriet” (233-235).

Del V skildrer idyllens opphør, nemlig Karen Blixens tap av farmen. Landskapets holdning til Blixen endres for å understreke den identitetsoppløsningen dette innebærer. Det uunngåelige tapet varsles av blant annet gresshoppersvermen som inntar farmen (251), Denys’ død (264-277) og kameleonen som får sin tunge nappet ut av en hane (282-284). Fortellerteknisk har dette avsnittet en strammere oppbygning enn de øvrige avsnittene. Dette gjenspeiles i at denne delen er mer kronologisk. Det er dessuten interessant å merke seg at romanens start- og sluttpunkt er det samme: ”Både i innledningen og avslutningen er Ngong Hills sett utenfra [...] det siste avsnittet gjentar beskrivelsen av berget innledningsvis” (Selboe 1996: 67). For Selboes ontologiske tilnærming er denne observasjonen avgjørende for hennes prosjekt. I denne sammenhengen er det derimot den sykliske komposisjonen som er poenget.

Romanens fem avsnitt vekker som nevnt assosiasjoner til den klassiske tragediens fem akter, noe forskningstradisjonen siden romanens utgivelse vitner om (Stangerup, Juhl, Selboe m.fl.). Juhl sammenlikner den klassiske tragedie med *Den afrikanske Farm* som tragedie med henblikk på de respektives komposisjon. Hun hevder det er ”en markant forskjell i opbygningen” (Juhl 1984: 22). Hovedforskjellen er at i den klassiske tragedien er konflikten som utløser katastrofen manifest allerede i første akt. Konflikten tilspisser seg i andre og tredje akt før det inntreffer et vendepunkt i fjerde akt som leder over i femte akts tragiske slutt. I *Den afrikanske Farm* er det imidlertid ingen konflikt i del I. Romanens tre første deler domineres tvert i mot av fred, harmoni og idyll, noe som også gjenspeiles på det fortellertekniske nivået. I følge Juhl inntreffer katastrofen ”uden varsel i femte og sidste kapitel” (Juhl 1984: 122). På dette punktet er jeg uenig med Juhl. Katastrofen er, som jeg har vist, tvert i mot varslet gjennom en rekke frampek i flere av anekdotene i del IV og av en rekke frampek i del V.

2.4.5 Narrativ teknikk

Den narrative teknikken i *Den afrikanske Farm* har vært grundig kommentert og fremhevet i anmeldelser og analyser som særegen for romanen og Karen Blixens stil og formspråk. Det er ikke min intensjon å gi en uttømmende karakteristikk av denne narrative teknikken, men snarere vise hvordan den i likhet med genreproblematikken og komposisjonen bidrar til å gjøre *Den afrikanske Farm* til et velegnet objekt for metapoetisk analyse. Jeg vil hovedsakelig fokusere på hvordan romanen blir fortalt.

Et sentralt trekk ved den narrative teknikken er at hendelsene fortelles retrospektivt. Det tilbakeskuende perspektivet slås an allerede i romanens første setning, ”Jeg *havde* en Farm i Afrika ved Foden av Bjerget *Ngong*” (9; *havde* er min utheving), og understrekes av fortidsformen av verbet *have*. Det tilbakeskuende blikket befestes ytterligere av en rekke setninger i kapittel 1, del I, med verb i fortid, for eksempel ”I min Tid *var* der Bøfler, Eland-Antiloper og Næsehorn i *Ngong-Højderne*” (11; min utheving) og ”Jeg var godt kendt i Somali-byen gennem min Somali-Tjener Farah Aden, som var i min Tjeneste i al den Tid jeg *boede* i Afrika...” (16; min utheving), og kulminerer i en metakommentar i slutten av kapitlet der det retrospektive blikket ekspliseres og blir endelig befestet:

Kolonien forandrer sig, fortæller man mig, fra Aar til Aar, den har vel allerede forandret sig fra den Gang, jeg boede der. Naar jeg her saa nøjagtigt som muligt

skriver om mine Erfaringer paa Farmen, og med nogle af de vilde Indvaanere af Sletterne og Skovene, saa kan det maaske faa, ja saa har det maaske allerede nu, nogen historisk Interesse (23).

Den franske litteraturteoretikeren Philippe Lejeune peger i sin artikkel "The autobiographical contract" (1982) på retrospektiviteten som et av de absolutte kriterier for definisjonen selvbioграфien: "Slightly modified, the definition of autobiography might be: 'a retrospective prose narrative produced by a real person concerning his own existence, focusing on his individual life, in particular on the development of his personality'" (Lejeune 1982: 193). Genreklassifiseringen er for så vidt av mindre betydning i forhold til *Den afrikanske Farm*s retrospektive blikk. Poenget i denne sammenhengen er snarere å fastholde retrospektiviteten som et narrativt grep ved måten Blixen forteller sin historie på.

Hendelsene i romanen er videre ikke fortalt kronologisk. Narrasjonen preges i økende grad av det oppsplittede og ikke-lineære. Det foregår dessuten en form for narrativ kryssklipping i teksten der "personer som er erklært døde, dukker opp igjen i en ny historie og aktualiserer slik det uventede og ikke-lineære" (Selboe 1996: 32). Denne teknikken kommenteres faktisk eksplisitt i teksten. Ved en anledning forteller Blixen historier til en observant Denys som forsiktig avbryter henne for å gjøre oppmerksom på at "Den Mand døde i Begyndelsen af Historien" (175) for deretter å forsikre henne om at hun gjerne må fortsette sin historie. Flere trekk ved den narrative teknikken gjør at det kan være relevant å drøfte hvorvidt det er mulig å anvende et begrep som handlingens drivkraft på *Den afrikanske Farm*. Tilfellet er jo at den narrative kryssklippingen, de narrative bruddene og de ikke-kronologisk fortalte hendelsene bremser opp og faktisk bryter handlingsgangen. Dette foregår ofte ved at handlingen stopper opp og må vike til fordel for fortellerens refleksjoner. Det er likevel relevant å stille spørsmål ved hva som er handlingens drivkraft. Disse spørsmålene blir særlig påtrengende dersom man nærleser eksempelvis regntidens uteblivelse der det er ventingen på regnet som driver handlingen fremover. Leseren venter minst like spent som Blixen og de innfødte, men regnet kommer ikke. Blixen tar sin leser ved nesen ved at hun simpelthen bare går videre til en annen episode på farmen, nemlig besøket av den danske Knudsen.

Det kan virke som om anvendelsen av et begrep som handlingens drivkraft er problematisk i *Den afrikanske Farm*. I likhet med kategoriseringsproblemene, den tidvis ikke-lineære og ikke-kronologiske komposisjonen samt den narrative kryssklippingen peker også dette i retning av at *Den afrikanske Farm* er en usedvanlig bok, noe som kan åpne for en tolkning av

romanen som metafiksjon. Dette bekreftes ytterligere av fortellerstemmen og synsvinkelen i romanen.

2.4.6 Fortelleren

Den personale synsvinkelen er helt avgjørende for fortellerstemmen. Allerede romanens første setning setter an denne tonen. Jeg'et etableres umiddelbart som sentrum for omgivelsene og hendelsene. Dette er en rolle som aldri problematiseres i teksten (Selboe 1996: 46) Det er Baroness Blixen som er *Den afrikanske Farms* forteller.³⁵ Hun leser og tolker konsekvent de øvrige personenes ord og handlinger. De innfødtes tanke- og følelsesliv er på den ene siden offer for Blixens autoritære fortellerstemme. Hennes lesning er sterk og autoritær fordi hun som sagt i sin beretning reduserer Afrika og de innfødte til kulisse for sin egen selvtolkning (Selboe 1999: 54).³⁶ På den andre siden blir det imidlertid feilaktig å tolke fortellerstemmen som entydig autoritær. Som det fremgår av nærlesningen av "Negre og Vers" gir Blixen tvert imot uttrykk for en ambivalens i forhold til sin representasjon av afrikanerne som får konsekvenser for tolkningen av anekdoten. Til tross for dette fremstår fortelleren videre som allvitende, sikker og pålitelig med stor narrativ autoritet. Denne posisjonen understrekes, slik det går frem av nærlesningen av "Negre og Vers", ytterligere av den ualminnelig utstrakte bruken av possessive pronomener i anekdoten (se 4.3.2 og 4.4).

2.5 Oppsummering

Dette kapitlet har gitt en kortfattet presentasjon av Blixens biografi og forfatterskap samt gitt et innblikk i noen sentrale verk innenfor nyere Blixen-forskning med fokus på romanen som metafiksjon og forbindelsen mellom diktning og væte. Den siste delen av kapitlet har viet oppmerksomheten til en generell analyse av romanen som helhet. Tolkningen av romanens komposisjon, narrative teknikk og forteller har illustrert at *Den afrikanske Farm* ikke er en tradisjonell roman, og at den derfor egner seg for metapoetisk analyse. Med dette har jeg lagt det narrative grunnlaget for avhandlingens analyse. Før jeg kan ta fatt på selve analysen er det imidlertid på sin plass å presentere avhandlingens metodiske grunnlag.

³⁵ Se gjengivelsen av Selboes referanse til Lejeunes artikkel "The autobiographical Contract". Se 2.4.3.

³⁶ Karen Blixen har vært anklaget for å være rasistisk og for å ha skapt et eurosentrisk bilde av Afrika i sin roman. Disse anklagene tar jeg stilling til i forbindelse med min analyse av "Negre og Vers".

3 Metode

3.1 Presentasjon av Lucien Dällenbachs *The Mirror in the text* (1989)

Målet for denne avhandlingen er å tolke "Negre og Vers" som en *mise en abyme* og estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst litteraturhistorisk. Til grunn for dette arbeidet ligger Lucien Dällenbachs detaljerte fremstilling av *mise en abyme* i *The Mirror in the Text* (1989). Denne studien forutsetter hermeneutisk teori. Dällenbachs *ars interpretandi* er identisk med selve grunnprinsippet i all hermeneutisk teori: det enkelte tekstsegmentet i en tekst kan bare tolkes ut fra en helhetsmening, mens helhetsforståelsen er avhengig av og modifiseres av delforståelsen. Dette innebærer at den tekstlige *mise en abyme* er lokalisert i den hermeneutiske sirkel og at det Dällenbach omtaler som tekstens tematiske speil kun får verdi dersom dette berettiges av teksten som helhet. En slik pendling mellom del og helhet utgjør det teoretiske grunnlaget for Dällenbachs presentasjon og følgelig for min argumentasjon for at "Negre og Vers" kan tolkes som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*.

Dette kapitlet vil være todelt. Innledningvis vil jeg gi en innføring i *mise en abyme* som metodisk grep. Deretter følger en drøfting og vurdering av Dällenbachs definisjonsforsøk samt en foreløpig redegjørelse for hvordan "Negre og Vers" fungerer som en *mise en abyme* i romanen.

3.1.1 Historikk

Til tross for at Dällenbachs studie er av relativt ny dato er begrepet *mise en abyme* langt fra et nytt fenomen. I epoker som barokken, renessansen, romantikken, naturalismen og nyromanen har den gjort seg særlig gjeldende i litteraturen. Populariteten og oppmerksomheten rundt begrepet i dag skriver seg fra en massiv fornyelse av *mise en abyme* som litterært virkemiddel i forbindelse med nyromanens fremvekst i fransk litteratur på slutten av 1950-tallet. Begrepet har inntatt litteraturvitenskapen og forplanter seg stadig til tilgrensende fagområder. Det har imidlertid funnet sted en utvikling med hensyn til innholdsbestemmelsen av *mise en abyme*. Dällenbachs studie er et forsøk på å definere og beskrive de skiftende oppfatninger av *mise en abyme* det siste hundreåret.

3.1.2 Oppbygningen av Dällenbachs studie

Dällenbachs studie er tredelt. Del I, "Variations on a concept", danner studiens grunnlag. Dällenbach tilbakefører begrepet til den franske forfatteren André Gide (1869-1951). Videre gjør han rede for begrepets inntog i litteraturvitenskapen samt mottakelsen av det. Del II, "Towards a typology of a mirror in the text", omfatter en generell teori om litterære former (en poetikk). Dällenbach foretar en klassifisering av ulike typer *mise en abyme* der han beskriver alle reelle og potensielle typer. Del III, "Diachronic perspectives", utgjør studiens historiske og kritiske del. Dällenbach anvender teorien han lanserte i del II for å gi en beskrivelse og tolkning av variasjoner som illustrerer *mise en abyme* i praksis. Hans tilnærming i denne delen er diakron i det han anvender sin egen teori på syv nyromaner fra epokene 1954-58 og 1969-73. Jeg legger hovedvekten på defineringen og presiseringen av begrepet fordi dette er mest relevant i forhold til min anvendelse av *mise en abyme* som metodisk grep slik det vil gå frem av den hermeneutiske analysen i kapittel 5. Dällenbachs forståelse av begrepet leverer et strukturerende prinsipp for min analyse av *Den afrikanske Farm* som metafiksjon.³⁷

3.1.3 Definisjonsforsøk

Startpunktet for Dällenbachs presentasjon er den umiddelbare tilbakeføringen av *mise en abyme* til André Gides *La Tentative Amoureuse* (1893). Denne teksten gir *mise en abyme* dens status i litteraturvitenskapen. Dällenbach hevder at denne teksten til en viss grad er ansvarlig for den forvirringen som omgir begrepet i dag. Dette skyldes trolig tekstens kompleksitet. Gides senere forfatterskap bidrar dessuten ytterligere til denne forvirringen. I sitt forsøk på å nå frem til en gyldig og adekvat definisjon av *mise en abyme* er Dällenbach svært detaljert og omstendelig. Del I består således av en rekke definisjonsforsøk som etterprøves mot tre av Gides egne tekster og mot forskningstradisjonens tolkning av Gide.

Startpunktet for denne serien av definisjonsforsøk er en kartlegging av den opprinnelige betydningen til *mise en abyme*. Begrepet henter sin opprinnelse fra heraldikken. Gide hadde en lidenskap for heraldisk kunst og har i følge Dällenbach blitt fascinert av "the image of a shield containing, in its centre, a miniature replica of itself" (Dällenbach 1989: 8). Det fremgår at *mise en abyme* er en type speil som utgjør en miniatyrkopi av den helheten den

³⁷ Når det gjelder del III har jeg valgt å se helt bort fra denne da jeg mener at min egen analyse i tilstrekkelig grad illustrerer *mise en abyme* i praksis.

inngår i. Gide anvender begrepet på billedkunst og litteratur³⁸, men hans synspunkter kan i prinsippet anvendes på enhver kunstform. Ut fra *La Tentative Amoureuse* definerer Dällenbach *mise en abyme* som ”any aspect enclosed within a work that shows a similarity with the work that contains it” (Dällenbach 1989: 8; min utheving).

Det er interessant å merke seg at Gide senere forkaster de eksemplene han opprinnelig lanserte som fullverdige eksempler på *mise en abyme*. Dette gjelder blant annet forekomsten av det såkalte *play within the play* i William Shakespeares drama *Hamlet* (1600-01). Øvrige kritikere aksentuerer dette eksempelet som ”*mise en abyme* in its purest form” og fremholder dette som selve paradigmet for en *mise en abyme* (Dällenbach 1989: 12). Årsaken til at Gide forkastet dette som *mise en abyme* var at han mente at det ikke gjenspeilet det litterære verkets reelle emne (Dällenbach 1989: 9). Dette eksempelet vitner om at Gide har revidert sin opprinnelige oppfatning av begrepet.

Forskningstradisjonens ulike tolkninger av Gide har bidratt ytterligere til å komplisere avgrensningen av begrepet fordi forskerne har definert *mise en abyme* på grunnlag av ulikt tekstmateriale.³⁹ Av dette følger Dällenbachs hypotese som innebærer at det har funnet sted en utvikling i Gides forståelse av *mise en abyme*. Dällenbach etterprøver den opprinnelige definisjonen av *mise en abyme* som ”the work within the work” eller ”internal duplication” (Dällenbach 1989: 19) mot forskningstradisjonens øvrige tolkning, og utvider dessuten sitt tekstmateriale ytterligere til å omfatte Gides tekst *Paludes* (1895). Denne undersøkelsen konkluderer med at den opprinnelige definisjonen må revideres, og at disse verkene modifierer og kompletterer definisjonen fra 1893.

Sin endelige definisjon når Dällenbach på grunnlag av sin tredelte klassifisering av *mise en abyme*. I en kritisk gjennomgang av forskningstradisjonen viser Dällenbach at forskerne har plassert flere virkeligheter under ett og samme begrep. Dette har ført til en ubevisst utvidelse av begrepet. Dällenbach viser imidlertid hvordan de ulike virkelighetene kan reduseres til tre

³⁸ Til tross for at Dällenbach gir eksempler fra både billedkunst og litteratur, ligger hovedvekten i studien på litterære eksempler. Del III består utelukkende av eksempler fra nyromanen. Det er imidlertid viktig å understreke at hans synspunkter gjelder begge kunstformer selv om jeg i det følgende omtaler det som om det bare gjaldt litteratur. Dette grepet foretar jeg for å gjøre presentasjonen mer lettfattelig da jeg kun beskjeftiger meg med *mise en abyme* i litterære tekster.

³⁹ De franske litteraturteoretikerne C.E. Magny og P. Lafille tilskriver således Gide en annen oppfatning enn Dällenbach. Mens Dällenbach innledningsvis utelukkende baserer sin tolkning på *La Tentative Amoureuse* (1893), baserer Magny og Lafille seg på en langt senere tekst, nemlig *Counterfeiters* (1925).

essensielle former av *mise en abyme*, hvorav det er umulig å avgjøre hvilken type som er den autentiske:

- 1) *Simple duplication* (enkel fordobling): sekvens som er forbundet med den teksten den er innlagt i ved hjelp av likhet
- 2) *Infinite duplication* (uendelig fordobling): sekvens i teksten som er forbundet med den teksten den er innlagt i ved hjelp av likhet, og som i seg selv igjen er forbundet med den teksten den er innlagt i ved hjelp av likhet osv. osv.
- 3) *Aporetic duplication* (aporetisk fordobling): sekvens som omslutter det verket som det omslutes av (Dällenbach 1989: 35-36).

Innsikten i begrepets trinitariske natur fordrer følgelig en pluralistisk definisjon: ”A’ *mise en abyme*’ is any internal mirror that reflects the whole of the narrative by simple, repeated [det vil si uendelig] or’*specious*’ (or paradoxical) [det vil si aporetisk] duplication” (Dällenbach 1989: 36). Denne definisjonen viser at *mise en abyme* og speil er gjensidig utbyttbare og at man kan snakke om tekstens speil når dette virkemidlet forekommer i en tekst.

3.1.4 Drøfting og vurdering

Gjennomgangen av Dällenbachs definisjonsforsøk viser at utviklingen med hensyn til innholdsbestemmelsen av *mise en abyme* har beveget seg i retning av en smalere og strengere definisjon. De underliggende hermeneutiske prinsippene i Dällenbachs analyse har dessuten i økende grad blitt aksentuert.

Definisjonen basert på *La Tentative Amoureuse* er svært vid. Ordvalget ”any aspect” og ”shows a *similarity*” (Dällenbach 1989: 8; mine uthevinger) illustrerer hvor omfangsrik en slik definisjon er. Nyere leser-responsteori taler for en slik vid definisjon. Den vil trolig innvende mot den strenge definisjonen at det ikke er mulig å fange et rikt litterært verk i én enkelt episode eller hendelse. Dette forutsetter at man opererer med en tvetydig speilmetafor. Mot dette kan man imidlertid innvende at forbindelsen mellom teksten som helhet og det enkelte tekstsegmentet kan være temmelig svakt dersom man opererer med en slik definisjon. Som Dällenbach viser, reviderer jo også Gide sin opprinnelige forståelse av *mise en abyme*. På grunnlag av dette omarbeider Dällenbach sin definisjon til fordel for en modifisert og smalere definisjon.

Denne endelige definisjonen har en langt tydeligere forbindelse til hermeneutisk teori enn hans første forsøk i det selve ordlyden gjenspeiler den hermeneutiske pendlingen mellom del

og helhet. Tekstens helhet fremheves eksplisitt i forhold til *mise en abyme* og indre speil: "A *mise en abyme* is any internal mirror that *reflects the whole of the narrative...*" (Dällenbach 1989: 36; min utheving). Dällenbach stiller med andre ord strenge kriterier til definisjonen av *mise en abyme*.

Det kan derfor være berettiget å spørre seg hvorvidt Dällenbach ikke stiller for strenge krav til definisjonen av *mise en abyme*. De norske litteraturviterne Jakob Lothe, Christian Refsum og Unni Solbergs definisjon modifiserer Dällenbachs endelige definisjon: "en miniatyrkopi av en tekst innlagt i en annen tekst [...] som reflekterer [...] *ett eller flere aspekter ved hele teksten*" (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 161; min utheving). Denne representerer i så måte en mellomposisjon mellom den strenge og den vide varianten av en *mise en abyme*. I likhet med den vide definisjonen ville nok Dällenbach forkastet deres definisjon også. Det er ikke mulig å referere til tekstens speil dersom man opererer med en slik definisjon. Referansen til tekstens tematiske speil forutsetter med andre ord at en *mise en abyme* gjenspeiler "the whole of the narrative" (Dällenbach 1989: 36), og ikke bare ett eller flere aspekter ved den slik den vide definisjonen og Kunnskapsforlagets definisjon krever.

3.2 Metodens relevans for analysen

Det er den strenge definisjonen som danner springbrettet for min anvendelse av *mise en abyme* som metodisk grep. Jeg tolker det som om Dällenbach angir en form for metode for lesning av litteratur. Videre illustrerer Dällenbach hvordan en del eller ett aspekt ved teksten styrer lesningen av teksten som helhet. Jeg har vist hvordan begrepet er forankret i hermeneutisk teori. Pendlingen mellom del og helhet utgjør basisbevegelsen i min analyse og argumentasjon.

For å vise hvordan "Negre og Vers" fungerer som en *mise en abyme* i romanen trekker jeg på flere tekster. En hermeneutisk metode krever at man tolker delen i lys av helheten. "Negre og Vers" representerer følgelig det tekstsegmentet som *Den afrikanske Farm* som helhet tolkes ut fra. Helheten representeres på grunnlag av de episodene som hyppigst tolkes metapoetisk i forskningstradisjonen og som eksplisitt eller implisitt aksentuerer forbindelsen mellom diktning og væte.

Rent metodisk skal jeg foreta en nærlesning av "Negre og Vers" der jeg kartlegger den poetologiske tematikken. Nærlesningen danner deretter grunnlaget for den hermeneutiske

analysen av romanen der jeg skal vise hvordan anekdoten fungerer som en *mise en abyme* og estetisk teori i *Den afrikanske Farm*. Dersom det er tematiske forbindelseslinjer mellom ”Negre og Vers” og de metapoetiske episodene, vil anekdoten få status som en *mise en abyme* i romanen.

3.2.1 ”Negre og Vers” som *mise en abyme*

I følge Dällenbach er det noen bestemte trekk som er karakteristiske for litterære tekster som er gjenstand for lokaliseringen av en *mise en abyme*. Det er betegnende for slike tekster at disse trekkene inviterer til såkalt ”double reading” (Dällenbach 1989: 46). Signalene kan være av både direkte og indirekte karakter. De befinner seg dessuten både på tekstnivået og det kompositoriske nivået i det litterære verket (Dällenbach 1989: 46), noe som også går frem av *Den afrikanske Farm*.⁴⁰

3.2.2 Signaler i teksten

De direkte indikatorene signaliseres av ord som etablerer en eksplisitt analogi mellom et utsagn og et aspekt ved teksten (Dällenbach 1989: 46). I *Den afrikanske Farm* er det ingen betydelige signaler på tekstens eksplisitte nivå som taler for at ”Negre og Vers” er en *mise en abyme*. Dette skyldes at anekdotens poetologiske tematiseringer er indirekte.

Når det gjelder de indirekte indikatorene understreker Dällenbach at de ikke er mindre virkningsfulle enn de direkte signalene (Dällenbach 1989:46). Videre nevner han de mest frekvente typene. Disse får status som indikatorer for tekster med forekomst av en *mise en abyme* ved at de oppretter ulike former for analogi mellom den omsluttende teksten (A) og den innlagte teksten (b) (Dällenbach 1989: 46).⁴¹ Flere av disse typene er representert i *Den afrikanske Farm*.

Den første typen oppretter en likhet mellom A og b ”by homonymy between *the characters of the inserted and enclosing narrative*” (Dällenbach 1989: 46; min utheving). Det kan være vanskelig å avgjøre i hvilken grad dette er tilfellet i *Den afrikanske Farm*. Utsagnet er generelt og mangler en nærmere presisering. Sikter utsagnet til en analogi mellom et uttømmende persongalleri i A som i sin helhet er representert i b? Eller er det tilstrekkelig likhet mellom A og b dersom noen av de sentrale aktørene i A gjenfinnes i b? Selv mener jeg

⁴⁰ På nåværende tidspunkt er det ikke mulig å foreta en uttømmende drøfting av hvorvidt tekststykket er en *mise en abyme*. Enhver tilnærmelse i retning av å trekke en slutning i forhold til dette, vil være av preliminær art.

⁴¹ Dällenbach omtaler seks trekk ved litterære tekster med forekomst av *mise en abyme* hvorav fem er representert i *Den afrikanske Farm*. Jeg omtaler kun de typene som er relevante for Blixens roman.

det opprettes tilstrekkelige analogiske forbindelser dersom man gjenfinner noen av de sentrale personene fra A i b.⁴² Man kan dessuten spørre seg hvorvidt det overhodet er mulig å få et samlet persongalleri i et omfattende litterært verk inn i en *mise en abyme* som jo Dällenbach selv omtaler som ”a contraction” (Dällenbach 1989: 60).

Når det så gjelder de analogiske forbindelsene mellom *Den afrikanske Farm* og ”Negre og Vers” finner man de to hovedaktørene i dette tekststykket igjen i øvrige deler av romanen. Dette gjelder for det første romanens hovedperson, baronesse Blixen, og for det de innfødte.

Den andre typen oppretter en likhet mellom A og b gjennom faktisk homonymi mellom en av karakterene og forfatteren av verket (Dällenbach 1989: 46). Dällenbach behandler fiksjoner i sin studie (Dällenbach 1989: 3). Kriteriet om homonymi mellom en av karakterene og forfatteren av verket er derimot helt uproblematisk i forhold til *Den afrikanske Farm* som til tross for sine selvbiografiske trekk betraktes som diktning og fiksjon. Romanens forfatter og hovedperson er den samme, nemlig baronesse Blixen.⁴³ Denne analogien bidrar ytterligere til å gi ”Negre og Vers” status som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*.

Den tredje typen oppretter analogi mellom A og b gjennom homonymi mellom tittelen på b og A (Dällenbach 1989: 47). I utgangspunktet har titlene ”Negre og Vers” og *Den afrikanske Farm* lite med hverandre å gjøre. Tematisk lar derimot ”Negre og Vers” seg indirekte, via de innfødtes oppfordring til Blixen om ”å tale som regn”, forbinde med verkets tittel. ”Å tale som regn”, og følgelig ”vers som regn”, er et motiv som gjør vekst og livsvilkår til sentrale temaer. Forekomsten av disse temaene i en roman med tittelen *Den afrikanske Farm*, som for øvrig eksplisitt tematiserer forfatterens litterære virksomhet, gjør at det opprettes en tematisk

⁴² Jeg er klar over at denne slutningen ikke er på linje med Dällenbachs endelige definisjon av *mise en abyme* og dermed heller ikke med den definisjonen som danner springbrettet for min anvendelse av begrepet. Det er likevel berettiget å hevde at det er tilstrekkelige analogiske forbindelser mellom A og b da Dällenbach selv angir dette som et trekk ved teksten som kan signalisere forekomst av en *mise en abyme*. Dette trekket korresponderer imidlertid med Dällenbachs første definisjonsforsøk, ”any aspect within a work that shows a similarity with the work that contains it” (Dällenbach 1989: 8). Dette vitner om en inkonsistens mellom Dällenbachs definisjon av begrepet og hans anvendelse av det i forhold til gjennomgangen av signaler i teksten som indikerer en *mise en abyme* i en tekst.

⁴³ Dette kan imidlertid problematiseres ut fra Selboes påpekning av at det ikke er fullstendig sammenfall mellom forfatteren og protagonisten i *Den afrikanske Farm*. Til tross for at Blixen-navnet opptrer både på tittelbladet og i selve teksten, opptrer aldri fornavnet Karen i teksten (Selboe 1996: 33). I den engelske utgaven av romanen er avviket mellom forfattersignaturen (Isak Dinesen) og protagonisten (Karen Blixen) enda tydeligere (Selboe 1996: 34). Like fullt mener jeg at det til tross for dette er faktisk homonymi mellom forfatteren og hovedpersonen. Karen Blixen og Baronesse Blixen refererer til samme person, og det opprettes følgelig tilstrekkelig likhet mellom A og b.

likhet mellom A og b. Oppfatningen av ”Negre og Vers” som en *mise en abyme* i romanen bekreftes dermed ytterligere.

Den fjerde typen oppretter analogi mellom A og b gjennom ”textual repetition of *one or more expressions* relating to the primary narrative within the reflexive passage” (Dällenbach 1989: 47; min utheving). Dette er ikke tilfellet i *Den afrikanske Farm* grunnet en manglende forekomst av eksakt sammenfallende uttrykk. Leter man derimot på romanens motivnivå, vil man finne at Blixen flere ganger benytter et motiv som henspiller på sammenstillingen av diktning og væte. Denne motivbruken kan knyttes til flere av de episodene som leses metapoetisk av forskningstradisjonen. Dermed etableres det en tematisk analogi mellom A og b på romanens motivnivå. De tematiske forbindelseslinjene utgjør grunnlaget for min endelige konklusjon i forhold til hvorvidt ”Negre og Vers” fungerer som en *mise en abyme* i romanen.

Den femte indikatoren som er representert i *Den afrikanske Farm* oppretter likhet mellom A og b gjennom ord og fraser med dobbel betydning (Dällenbach 1989: 47). Det er imidlertid opp til den enkelte lezers kompetanse og fortolkningshorisont hvorvidt fortolkningen får to nivåer ettersom denne indikatoren betegnes som ”less immediately recognizable, and more dependent on the reader’s performance” (Dällenbach 1989:47). Dette er, som det vil fremgå av den intertekstuelle lesningen i kapittel 5, tilfellet for de implisitte intertekstuelle forbindelsene ettersom de utgjør en struktur etablert i teksten av den enkelte leser. Ordet ”regn” i *Den afrikanske Farm* inviterer eksempelvis til såkalt ”double reading”. ”Regn” kan oppfattes helt konkret som regn, mens det på den andre siden kan oppfattes i analogi med rytmen i vers og poesi generelt. Leserens eventuelle doble fortolkning av ”regn” er altså opp til den enkelte fortolker. Gjennom slike duplekse tolkninger opprettes det indirekte tematiske likheter mellom ”Negre og Vers” og *Den afrikanske Farm*.⁴⁴

3.2.3 Kompositoriske signaler

Jeg har nå trukket frem fem indikasjoner på tekstnivået som taler for at ”Negre og Vers” kan tolkes som en *mise en abyme*. Forekomst av en *mise en abyme* i teksten setter imidlertid like gjerne spor etter seg på tekstens kompositoriske nivå, gjerne i form av en ikke-kronologisk og ikke-lineær fremstillingsform lik den vi finner i *Den afrikanske Farm*.

⁴⁴ Etter min mening glir de to siste punktene over i hverandre. ”Ord” klassifiseres opplagt under den femte typen mens ”one or more expressions” og ”phrases” (Dällenbach 1989: 47) er betegnelser som overlapper hverandre.

Dällenbach hevder at ” ‘any story within the story’ ⁴⁵ *must necessarily challenge the development of the chronology*” (Dällenbach 1989: 60, min utheving). En *mise en abyme* utfordrer kronologien i verket som helhet, noe som ekspliseres ytterligere av Dällenbach selv i samme avsnitt: ”Such a contraction [sikter til *mise en abyme*] cannot avoid calling into question *the chronological order of the book itself*” (Dällenbach 1989: 60; min utheving). Forekomsten av en *mise en abyme* utfordrer den helhetlige tekstens kronologi i kraft av den er nettopp en miniatyrkopi eller sammentrekning av hele teksten. Den innlagte teksten (b) er rett og slett for kort til å ha samme rytme som hele verket, ”its [sikter til *mise en abyme*] only means of rivalling it [det vil si hele verket] is by shortening the content of the whole book in a limited space” (Dällenbach 1989:60).

Del IV der ”Negre og Vers” befinner seg, representerer et særskilt problem i forhold til det kompositoriske (se 2.4.4). Langbaum betegner denne delen som ”an apparently miscellaneous collection of fables, observations and meditations *that breaks the narrative line*” (Langbaum 1964: 143, min utheving). ⁴⁶ Videre hevder han at ”Af en Emigrants Dagbog” er skrevet med to bestemte formål for øyet. Av de to formålene han nevner er det andre mest relevant i forhold til oppfatningen av ”Negre og Vers” som en *mise en abyme* (se 4.1.2).

Del IV ”*reiterates all the themes of the book*, thus giving us a sense of the rich experience behind the author’s ideas” (Langbaum 1964: 143; min utheving). De fleste vil nok stille seg kritisk til hvorvidt alle temaer i romanen finner gjenklang i del IV. Selv om Langbaum tar hardt i når han hevder at ”Af en Emigrants Dagbog” tar opp samtlige av temaene som romanens øvrige deler berører, har han nok rett i at flere sentrale temaer faktisk gjentas. Gjennom sin sammenkobling av komposisjon og tematikk i *Den afrikanske Farm* illustrerer Langbaum hvordan del IV, og følgelig ”Negre og Vers” som en *mise en abyme*, utfordrer utviklingen av romanens kronologiske fremdrift.

Lokaliseringen av en *mise en abyme* i en litterær tekst forstyrrer altså med nødvendighet det narrative forløpet og vil derved utfordre det litterære verkets enhet og kronologi.

⁴⁵ Her kan det være interessant å merke seg at Dällenbach bruker omtaler *mise en abyme* som ”story within the story” som han tidligere har forkastet (Dällenbach 1989: 36 og 60). Dette kan tyde på en inkonsistent bruk av innholdsbestemmelse til en *mise en abyme*.

⁴⁶ Langbaums synspunkter er hentet fra kapitlet ”Autobiography and myth in the African Memoirs” i *The Gayety of Vision. A study of Isak Dinesen’s Art* (1964). Langbaum foretar her en gjennomgang av *Den afrikanske Farm* del for del, og hans synspunkter gjelder derfor del IV som helhet. Jeg ser det imidlertid som helt uproblematisk å applisere hans synspunkter på nettopp denne ene anekdoten.

Integreringen av "Negre og Vers" i *Den afrikanske Farm* faller inn under Dällenbachs beskrivelse av hvordan en *mise en abyme* innarbeides i en tekst. Dette skjer enten ved at *mise en abyme* presenteres en gang, ved at den forekommer flere ganger eller ved at den deles opp slik at den alternerer med den omsluttende teksten (Dällenbach 1989: 60). I *Den afrikanske Farm* presenteres tekstens *mise en abyme en bloc* gjennom "Negre og Vers", og blir således nok en kompositorisk indikasjon på at tekststykket kan tilskrives status som en *mise en abyme*.

3.3 Oppsummering

De verbale og de kompositoriske trekkene jeg har fremhevet fra *Den afrikanske Farm* er så tydelige at jeg mener det er berettiget å lese "Negre og Vers" som en *mise en abyme* i romanen. Denne konklusjonen utgjør springbrettet for en kartlegging av tematikken i "Negre og Vers" (kapittel 4) og drøftingen av hvordan tekststykket fungerer som en *mise en abyme* i romanen (kapittel 5). Dällenbachs forståelse av *mise en abyme* som metodisk grep vil alstå i det følgende danne det metodiske grunnlaget for analysen av "Negre og Vers" som en *mise en abyme* og estetisk teori i *Den afrikanske Farm* i det jeg forsøker å plassere romanen mellom klassisisme og modernisme.

4 Nærlesning av ”Negre og Vers”

Tolkningen av ”Negre og Vers” som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm* forutsetter en kartlegging av anekdotens tematikk. Det overordnede anliggendet i dette kapitlet er å skissere de tematiske linjene med hensyn til den poetologiske tematikken.

Innledningsvis vil jeg foreta en drøfting av genre i ”Negre og Vers” og del IV som helhet da dette har implikasjoner for den fortolkende aktiviteten ”Negre og Vers” og romanen som helhet inviterer til. Deretter følger nærlesningen samt kartleggingen av de to tematiske hovedlinjene. I forlengelsen av dette argumenterer jeg for at den poetologiske tematikken inngår i et utdanningsprosjekt fra Blixens side. Denne argumentasjonen vil imidlertid ikke bli slutført før i slutten av neste kapittel. Grunnlaget for en slik tolkning etableres imidlertid i anekdoten og følger derfor her. Avslutningsvis presenterer jeg Wolfgang Isters ”The reading process: A phenomenological Approach” (1975) for å forankre min analyse teoretisk.

4.1 Presentasjon av analysens tekstimmanente utgangspunkt II: ”Negre og Vers”

Utgangspunktet for nærlesningen er ”Negre og Vers” slik den foreligger i Gyldendals 28. utgave av *Den afrikanske Farm* (1937). Der det er relevant, vil jeg kommentere den engelske utgaven av romanen, alternative varianter av både den engelske og den danske utgaven⁴⁷

⁴⁷ De alternative variantene foreligger som maskinskrevne tekster, henholdsvis *Out of Africa* (1937) (kapsel 118 c,1 i håndskriftsamlingen) *Den afrikanske Farm* (1937) (kapsel 121). Forskjellene mellom disse og *Den afrikanske Farm* (1937)/*Out of Africa* (1937) er likevel så ubetydelige at det ikke har noen videre implikasjoner for min analyse. Jeg velger derfor ikke å kommentere disse. Det foreligger dessuten to oversettelser av romanen. Karen Blixens engelsk-gifte slektning Emily Pritchard (f. Hansen, 1878-1960) oversatte boken til dansk for at Blixens ønske om at *Den afrikanske Farm* skulle utgis i England og Danmark samtidig skulle oppfylles (Juhl 1984: 42). Oversettelsen foreligger som maskinskrevet utgave i kapsel 119 i håndskriftsamlingen med Blixens egenhendige blyantrettelser. I følge Juhl vitner Blixens utallige blyantrettelser om at hun har gitt opp. Hun har derfor kontaktet stenografen Ulla Rask (f. Petersen, 1907) våren 1937. Karen Blixen diktet oversettelsen for henne. Det er uvisst hvorvidt Blixen benyttet seg av Pritchards fordanskning, men det er ikke usannsynlig at hun også har anvendt denne da hun diktet for Rask (Juhl 1984: 43). Jeg kommer i det følgende ikke til å kommentere verken Pritchards eller Rasks oversettelse. Av respekt for Blixens misnøye med Pritchards oversettelse, finner jeg det uriktig å kommentere denne. Den støtter seg dessuten i så stor grad på den engelske utgaven at de avvikene som finnes er av ubetydelig interesse. Når det gjelder Rasks oversettelse kommenterer jeg heller ikke denne da den i høy grad bygger på Blixens egen oversettelse.

samt et fragment av "Negre og Vers" innlevert av Blixens sekretær Clara Selborn til Det Kongelige Bibliotek i København.⁴⁸

"Negre og Vers" er både handlingsmettet og meningsfortettet i sin karakter. Handlingen sentrerer seg rundt Blixen og hennes markarbeidere. En kveld fremfører hun et rim for markarbeiderne. Rimet fanger umiddelbart deres interesse hvorpå de oppfordrer henne til å tale som regn. Fortellingen kulminerer i denne underlige og aparte oppfordringen som bidrar til å gi "Negre og Vers" et gåtefullt og nærmest mystisk preg. Tekststykkets toppunkt er resultatet av en bevegelse fra et generelt via et spesifikt til et universelt og eksistensielt nivå.⁴⁹ Anekdoten omfatter ikke mer enn ti setninger. I løpet av knappe 250 ord foretar Blixen likevel et svimlende sprang fra et spesifikt til et allmenngyldig og eksistensielt nivå, kun varslet gjennom de innfødtes gåtefulle oppfordring om å tale som regn. Denne bevegelsen gjenspeiler de to narrative lagene i romanen.

4.1.1 Genreklassifisering

Hittil har jeg med største selvfølgelighet omtalt "Negre og Vers" som anekdote. Når man skal klassifisere genren i "Negre og Vers" støter man imidlertid på de samme utfordringene som ved kategoriseringen av *Den afrikanske Farm*. Forskningstradisjonens forsøk på å kategorisere del IV som helhet og mitt eget forsøk på å genrebestemme "Negre og Vers" viser hvor vanskelig det er å plassere Blixens tekster i én bestemt genre.

4.1.2 Drøfting av genre i del IV som helhet

"Af en Emigrants Dagbog" representerer et særskilt problem i forhold til klassifiseringen av de tekstene som befinner seg innenfor del IV, noe de ulike forsøkene på kategorisering vitner om. Brix påpeker med rette at del IV i *Den afrikanske Farm* overhodet ikke er det den gir seg ut for å være: "Den [det vil si *Den afrikanske Farm*] er ikke, hva den angiver, Fragmenter af et Diarium, i hvert Fald er Stykkerne ikke bundet til Døgnet" (Brix 1949: 272). Man skal ikke lese lenge i del IV for å oppdage at den ikke er skrevet i dagboksform. Brix leverer i og for seg ingen samlet karakteristikk av de ulike stykkene i "Negre og Vers". Hans gjennomgang er snarere preget av en devaluering av del IV i forhold til romanens øvrige deler. Han hevder

⁴⁸ Fragmentet består av bruddstykker av et manuskript på engelsk skrevet av Karen Blixen under oppholdet på Skagen vinteren 1937-1937, og ble innlevert av Clara Svendsen (f. Selborn) til håndskriftsamlingen på Det Kongelige Bibliotek i oktober 1986 (kapsel 118, b,2,c i håndskriftsamlingen). Jeg omtaler dette heretter som Selborn-fragmentet.

⁴⁹ Det samme mønsteret finner vi i romanens kapittel 1 der det umiddelbart etter den mektige geografiske skildringen av det afrikanske høylandet skjer et perspektivskifte fra man til jeg: "I Højlandet vaagnede *man* om Morgen og tænkte: Nu er *jeg* der, hvor *jeg* skal være" (10; min utheving).

derfor at denne delen ved nye utgivelser bør revideres. I denne sammenhengen er det interessant å legge merke til at han leverer en indirekte betraktning som tjener til å karakterisere del IV som helhet: ”Muligt kunde den store Forfatterinde konstruere en *Mosaikk* af de bedste Bestanddele og lidt nyt Stof” (Brix 1949: 273; min utheving). Brix sammenlikner her – om enn indirekte – del IV som helhet med en mosaikk. En mosaikk består som kjent av flate steiner eller glass i ulike farger og størrelser som settes sammen til et helhetlig bilde. Sammenlikningen antyder at de ulike tekststykkene, til tross for ulikt innhold, ulik lengde og ulike koloritter, samles til en mangefasettert, men likevel samlet helhet. Brix mener riktignok at del IV i sin nåværende form mangler nettopp dette. Karakteristikken antyder altså det sammensatte preget som særpreger ”Af en Emigrants Dagbog”.

En slik indirekte karakterisering peker frem til Langbaums synspunkter på del IV som helhet. Han betegner del IV som en blandet samling av fabler, observasjoner og meditasjoner som forstyrrer romanens narrative forløp (Langbaum 1964: 143). På grunnlag av en innrømmelse fra Blixen om at hun slett ikke holdt en dagbok av denne typen da hun var i Afrika, antar Langbaum at ”Af en Emigrants Dagbog” er skrevet med et bestemt formål for øyet.

Som jeg tidligere har påpekt, hevder Langbaum at ”Af en Emigrants Dagbog” gjentar alle romanens temaer (Langbaum 1964:143) (Se 3.2.3). Langt mer interessant i denne sammenhengen er imidlertid hans påstand om at del IV gjør det mulig å inkludere stoff som er overflødig i romanens øvrige deler: ”It enables her [det vil si Blixen] to use episodes [...] , that did not fit into the four main centers of organization of the narrative proper” (Langbaum 1964:143). Det er sannsynlig å anta at dette har ført til at vidt ulike typer tekster, emner og temaer har blitt samlet under en og samme del, og dermed bidrar til å gi ”Af en Emigrants Dagbog” et fragmentarisk preg. Langbaums klassifisering viser hvor vanskelig det er å plassere tekstene i del IV under én bestemt genre.

Mens både Langbaum og Brix vektlegger det blandede og sammensatte preget i tekstene i ”Af en Emigrants Dagbog”, nøyer Selboe seg med å karakterisere de ulike stykkene som ”en rekke korte, anekdotiske fortellinger” (Selboe 1996: 32).

4.1.3 Drøfting av genre i ”Negre og Vers”

Når det derimot gjelder genreklassifiseringen av ”Negre og Vers”, har jeg ikke funnet noen studier som foretar en kategorisering av enkeltstykkene i del IV. Dette henger trolig sammen

med at del IV enten karakteriseres under ett som en samling stykker tilhørende ulike og sammensatte genrer eller at stykkene kategoriseres under samme genre. Min klassifisering av genre i "Negre og Vers" tar utgangspunkt i Langbaums klassifisering i den forstand at jeg, i likhet med ham, ser genren som sammensatt. Jeg oppfatter "Negre og Vers" som en hybrid genre sammensatt av de litterære genre anekdote og parabel.

En anekdote er en litterær genre som er konsentrert rundt én enkelt episode hvorfra man kan slutte et sentralt, illustrerende poeng (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 15). Handlingen i "Negre og Vers" er sentrert rundt Blixens innøving av den verbale ditekunsten hos afrikanerene. Det sentrale, illustrerende poenget man kan slutte ut fra den enkelte episoden stykket forteller, er, som det senere vil fremgå av analysen, at meningen er underordnet klangen i poesien. Den amerikanske litteraturviteren og narratologen Joel Fineman fremhever i "The History of the Anecdote: Fiction and fiction" (1989) to karakteristiske trekk ved anekdoten. Den har for det første noe litterært over seg, og er for det andre rotfestet i virkeligheten (Fineman 1985: 56-57).

Parabelen er i likhet med anekdoten rotfestet i den dennesidige, jordiske virkeligheten, men bruker denne som redskap for å illustrere en åndelig sannhet (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 188). På grunnlag av dette er det berettiget å hevde at "Negre og Vers" har noen av parabelens trekk. Blixen bruker i "Negre og Vers" en triviell episode til å illustrere en allmengyldig sannhet, nemlig at meningen og sannhetsgehalten i poesi er underordnet klangen. Parabelen er videre karakterisert ved at den er både gåtefull og forklarende i sin karakter. Dermed gjenspeiler den ambivalensen i fortellerstemmen i "Negre og Vers" (se 2.4.6). Til tross for det illustrerende ved parabelen, kan det gåtefulle i dens karakter kreve fortolkende aktivitet: "Det er som om leserens tolkning fullfører eller kompletterer parabelen" (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 188). Dette forutsetter imidlertid at leseren får mulighet til å komme på banen med sine egne fortolkninger. Avslutningsvis i dette kapitlet skal jeg vise hvordan Blixens fortellerstrategi inviterer til nettopp en slik fortolkende aktivitet. I det følgende omtaler jeg "Negre og Vers" for enkelhets skyld som anekdote.

4.1.4 Innledende kommentarer

Analysen av "Negre og Vers" behandler anekdoten setning for setning. Den er imidlertid utstyrt med både over- og underoverskrifter for å lette lesningen. Tidvis refererer jeg likevel

til setningenes nummer fremfor å gjengi dem i sin helhet. Jeg tar da utgangspunkt i følgende inndeling:

[1a] Negrene, som har saa sterk rytmisk Sans, kender ikke til Rim, [1b] eller de kendte i hvert fald ikke dertil, da jeg først kom til Afrika, og inden de lærte at synge Psalmer i Skolerne. [2] En Aften ude i Majsmarken, da vi havde høstet Majs og arbejdet med at brække de modne gule Kolber af og kaste dem op i Oksekærrerne, begyndte jeg for min egen Fornøjelse at tale til mine Markarbejdere, som for største Delen var ganske unge, paa Vers, paa Swaheli. [3] Der var ingen Mening i Verserne, de var lavet for Rimets Skyld: "Ngumbe. Na penda chumbe. Malaya. Mbaia. Wakamba. Na kula mamba". [4] "...Okserne kan godt lide Salt. Horer er slemme. Wakambaerne spiser Slinger"- [5] Det vakte straks mine Arbejders levende Interesse, de sluttede Kreds om mig. [6a] De forstod hurtig, at Meningen i Poesi er af underordnet Betydning, og bekymrede sig ikke om Versernes Indhold; [6b] der var en del Wakamba-drenge mellem mine Folk, men de protesterede ikke mod Beskyldningen om at spise Slinger. [7] De ventede spændt paa at Rimet skulde komme og lo, naar det kom. [8] Jeg prøvede at faa dem til selv at finde paa Rim paa Versets første Linie og gav dem det oplagt, men det kunde eller vilder de ikke, og vendte Hovedet bort. [9] Da de havde vænnet sig noget til det bad de: "Tal igjen, tal som Regn". [10] Hvorfor de skulde føle, at Verserne lignede Regn, ved jeg ikke, det maa have været et Udtryk for Bifald, for Regn er i Afrika altid længselsfuldt ventet, og velkommen (214-215).

Basert på denne inndelingen har jeg videre laget en disposisjon som ligger til grunn for min analyse:

- I. 1a. Generelt utsagn
1b. Overgang fra generelt til spesifikt nivå
- II. 2. Plassering i tid og rom
3a. Påstand
3b. Swahilivers
4. Oversettelse av swahilivers til dansk
5. De innfødtes umiddelbare reaksjon på rimet (1):slutter krets om jeg'et
6a. Fortellerens tolkning av påstanden i 3a
6b. Utlekning av tolkning i 6a
7. De innfødtes reaksjon på rimet (2): latter
8. Fortelleren prøver å få de innfødte til selv å lage rim
- III. 9. Kulminasjon. De innfødtes reaksjon (3):
Oppfordring til jeg'et om å tale som regn.
10. Fortellerens utlegning av å tale som regn.

4.2 Anekdotens åpning

4.2.1 Etableringen av forbindelsen mellom rim og rytme

Anekdoten åpner med et generelt utsagn tilsynelatende formulert som et paradoks: "Negrene som har saa stærk rytmisk Sans, kender ikke til Rim" (214). Påstanden uttaler seg om de innfødte og deres (påståtte) forhold til rim og rytme. I romanen for øvrig er det mangfoldige

eksempler som underbygger synspunktet om de innfødtes utpreget rytmiske sans. I kapitlet ”De store Danse” (129-136) som skildrer de store ngomaene (de innfødtes danser) vrimler det eksempelvis av beskrivelser av de innfødtes forhold til rytme slik det kommer til uttrykk gjennom dans, sang og musikk. Til ngomaene tilkalles profesjonelle sangere som leder an i dansen:

Deres kunst [viser til de profesjonelle sangerne] var mere rytmisk Recitation end egentlig Sang. De improviserede deres Ballader paa Stedet, og de Dansendes hurtige opmærksomme Kor faldt da ind med Omkvædet. Det var meget smukt i Natteluften at høre enlige blide Røster hæve sig og de mange Stæmmer følge med i regelmessige Gentagelser (132; mine uthevinger).

Det er interessant å merke seg at sangerne omtales som kunstnere. Sangeren betraktes som en skaper. Beskrivelsen av sangen som ”rytmisk recitation” og ”regelmessige gentakelser” leder lett oppmerksomheten til poesi og vers som jo er anekdotens tema.

Blixens beskrivelse av det hun omtaler som ”Afrikas Rytme” som ”gaar igen i enhver Form for Liv derude [det vil si i Afrika]” (19) understreker den tilsynelatende selvmotsigelsen i anekdotens initiale utsagn. Blixen benytter seg av musikalske uttrykk som ”orkester”, ”tempo” og ”takt” for å beskrive Afrika og livet der: ”...man maa lære Landskabets Farver, Lugt og Vind at kende, og *falde ind med det store Orkesterets eget Tempo. Det kan ske at det gentager en Takt om og om igen, og man maa saa følge med i den*” (19; min utheving). Den musikalske metaforiseringen av Afrika står i motsetning til negrenes manglende kjennskap til rimet.

I 1b nyanseres den tilsynelatende paradoksalteten i det initiale utsagnet: ”eller de kendte i hvert fald ikke dertil, da jeg først kom til Afrika, og inden de lærte at synge Psalmer i Skolerne” (214).

Den tematiske forbindelsen som etableres mellom rim og rytme gjennom identifikasjonen av poesi og vers som regn forutsetter at det finnes tilknytningspunkter mellom disse fenomenene. Rim og rytme er felles om et karakteristikum som er forbundet med selve fenomenenes natur, nemlig den regelmessige gjentakelsen. Rimet defineres således som ”*repetisjon av samme språklyd eller lydgruppe etter gitte regler*” (Lothe, Refsum og Selberg 1999: 216; min utheving) og rytme som ”*sansbare og regelmessige gjentakelser av et fenomen over lengre tid*” (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 224; min utheving). Rim og rytme er følgelig felles om

den regelmessige gjentakelsen, men er knyttet til ulike kunstformer, nemlig diktekunst og musikk. Musikken som kunstform er knyttet til en intuitiv, naturlig og ubevisst opplevelse mens diktekunsten er knyttet til en kunnskapsmessig og erfaringsbegrunnet erkjennelse. Afrikanerne kjenner følgelig til den musikalske kunsten, men er fremmede for den verbale diktekunsten. Blixen skildrer i anekdoten hvordan den verbale kunsten innøves i afrikanerne først gjennom salmesangen i skolen, deretter av henne selv. Før jeg går nærmere inn på dette vil jeg imidlertid kommentere Blixens egen rolle som utgangspunkt for tolkningen av ”Negre og Vers”.

4.2.2 Blixen som tekstens sentrum

1b er formulert som et forbehold til påstanden om at negrene ikke kjenner til rim. Forbeholdet er toleddet. Det første leddet retter søkelyset mot tekstens jeg og setter således rammen for fortolkningen av teksten: ”eller de [det vil si de innfødte] kendte i hvert fald ikke dertil [det vil si rim] da jeg først kom til Afrika” (214; min utheving). I likhet med *Den afrikanske Farms* åpningskapittel etableres jeg’et umiddelbart som sentrum for omgivelsene og hendelsene. Dette er særlig tydelig i ”Negre og Vers” der Blixen konsekvent leser og fortolker de innfødtes handlinger, tanker og følelser (Se 4.6).

Dersom man kaster et sideblikk på andre utgaver av anekdoten, legger man imidlertid merke til at de avviker fra gjengivelsen av 1b i ”Negre og Vers”. *Out of Africa* og Selborn-fragmentet sløyfer det første leddet slik at forbeholdet formuleres på følgende måte: ”The Natives who have a strong sense of rhythm, know nothing of rhyme” (Selborn-fragmentet), og “The Natives who have a strong sense of Rhythm, know nothing of Verse, or at least did not know anything before the times of the schools, where they were taught hymns” (Blixen 1937: 237). Den engelske utgaven og Selborn-fragmentet har altså bare med det andre leddet fra den danske utgaven. Dette innebærer følgelig at det til en viss grad skjer en utvisking av jeg’et. Utelatelsen av det første leddet later imidlertid ikke til å ha noen betydelige implikasjoner for den videre fremstillingen av jeg’et i ”Negre og Vers”.⁵⁰ Blixen som sentrum for omgivelsene og hendelsene er imidlertid mer eksplisitt i *Den afrikanske Farm* enn i øvrige utgaver.

De ulike aksentueringene av jeg’ets rolle i den danske og den engelske utgaven kan henge sammen med at Blixen opptrer mer ydmykt overfor et engelsktalende internasjonalt publikum

⁵⁰ Når det gjelder Selborn-fragmentet er det derimot ikke mulig å avgjøre hvorvidt utelatelsen av jeg-leddet har implikasjoner for den videre fremstillingen av jeg’et da dette kun foreligger som fragment (omfatter setningene 1-3).

enn overfor en dansk lesekrete. Dette kan tyde på at hun inntar en mer selvhevdende posisjon overfor sine landsmenn, noe som går klart frem av fremhevingen av jeg'et i "Negre og Vers". I Danmark representerte *Den afrikanske Farms* skildring av Afrika og de hvites tilstedeværelse der noe nytt og spennende. Dette var imidlertid ikke tilfellet i internasjonal sammenheng. Blixens posisjon som forfatter har dessuten utvilsomt vært større i Danmark. Til tross for de ulike aksentueringene av jeg'et i de ulike utgavene av romanen, er rammen for fortolkningen likevel den samme.

4.2.3 Blixens aftenscole som farmens åndelige midtpunkt

Gjennom det andre leddet i forbeholdet plasserer Blixen seg selv og sin introduksjon av rimet for afrikanerne indirekte i forhold til de kristne misjonærenes tilstedeværelse i Afrika: "og inden de [det vil si de innfødte] lærte at synge Psalmer i Skolerne" (214). Utsagnet viser implisitt til misjonærenes grunnleggelse av skoler for de innfødte. Blixen oppretter faktisk selv en skole for sine folk på farmen. I denne forbindelse får leseren vite at hennes skole drives av lærere fra ulike europeiske misjonsselskaper: "Missionerne forsynede mig med Skolemestre, og i Tidens Løb havde vi Skolemestre baade fra den franske, den engelske og den skotske Mission" (31).

All undervisningen er av religiøs karakter (31), noe som henger sammen med at skolene drives av kristne misjonærer samt at Bibelen og salmeboken er de eneste bøkene som er oversatt til de innfødtes språk. Dette innebærer at alt undervisningsmateriale foreligger som klassisk vestlig materiale. Selv om salmesangen er ukjent og fremmed for de innfødte, representerer den likevel noe kjent ved at den appellerer til de innfødtes rytmiske sans.

Afrikanerne stifter altså bekjentskap med den verbale ditekunsten gjennom salmesangen i skolen. Deres fremmedhet overfor den vestlige verbale ditekunst står naturlig nok i kontrast til Blixens omfangsrige kjennskap og fortrolighet med denne tradisjonen. I forlengelsen av presentasjonen av farmens aftenscole meddeler Blixen sin leser at hun syslet med tanken om å oversette Æsops fabler til de innfødtes språk da hun var i Afrika (31). En slik meddelelse vitner om Blixens egen interesse for klassisk litteratur.⁵¹

⁵¹ På grunnlag av Blixens opprettelse av farmens aftenscole og introduksjonen av kunsten å lese og skrive til afrikanerne via vestlig undervisningsmateriale, er det ikke vanskelig å forstå at det har blitt rettet anklager om rasisme og imperialismen mot Blixen. Den kenyanske forfatteren Ngugi Thiong'o er den som i sterkest grad har hevdet at Blixen gir et eurosentrisk bilde av Afrika i *Den afrikanske Farm*. I *Karen Blixen* (1999) nyanserer Selboe denne kritikken. Samtidig gir hun imidlertid Thiong'o rett i at Blixen reduserer afrikanerne til en kulisser for sin egen selvtolkning og at Blixen aldri utsetter sin rolle i kolonien for kritisk eksaminasjon (Selboe 1999:

I Karen Blixens forfatterskap generelt, inkludert *Den afrikanske Farm*, finner man en usedvanlig utstrakt bruk av klassisk materiale.⁵² En slik praksis kommenteres dessuten implisitt i *Den afrikanske Farm* der hun som sagt tilskriver Denys Finch-Hatton honnøren for hennes kjennskap til dette materialet: ”Denys lærte mig Latin og at læse Biblen og de græske Digtere” (175).

I følge Selboe røper Blixens egen narrasjon at den forutsetter høylitterære kilder (Selboe 1996: 52). Denne påstanden fremsettes som begrunnelse i en argumentasjon for at Blixens diktning krever en skriftlig form – til tross for at Blixen selv fremstiller sin diktning som en muntlig foreteelse. Selv vil jeg anvende Selboes påstand som ledd i en argumentasjon for at analysens tekstimmanente utgangspunkt inviterer til en intertekstuell lesning. Jeg skal argumentere for at det er mulig å etablere en intertekstuell forbindelse mellom ”Negre og Vers” og klassisk vestlig materiale.

Men hva inviterer da til en slik lesning? Opprettelsen av en skole på farmen i forlengelse av skolene grunnlagt på de ulike misjonsstasjonene, byr på en mulighet til å etablere en intertekstuell lesning av anekdoten, og mer spesifikt forbindelsen mellom diktning og væte. Farmens aftenskole er uløselig knyttet til vestlige tradisjoner gjennom salmesangen i skolen og indirekte gjennom undervisningsmaterialet som er av religiøs art. Ved å knytte afrikanernes møte med verbal diktekunst til misjonærenes skoler, åpner Blixen muligheten for at man kan trekke inn stoff fra nettopp denne tradisjonen i tolkningen av ”Negre og Vers” og dens rolle som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*.

53-55). Anklagene om rasisme og imperialisme er imidlertid av sekundær interesse for denne avhandlingen og vil derfor ikke kommenteres ytterligere.

⁵² Se eksempelvis den tyske litteraturviteren Bernhard Glienkes avhandling *Fatale Präzedenz. Karen Blixens Mythologie* (1986) som befatter seg med intertekstualitet i den danske delen Blixens forfatterskap. Avhandlingens kapittel 4 består av et referanseinventar som gir opplysninger om samtlige referanser til øvrig litteratur. Glienke uttaler i innledningen til kapitlet at ”Vollständigkeit habe ich erstrebt, aber natürlich nicht erreicht” (Glienke 1985: 100). Videre oppfordrer han andre til å melde fra dersom han har utelatt referanser eller i de tilfellene der han har gitt opp jakten på kilden. Det er ikke min intensjon å undervurdere nytten av et slik referanseinventar. Som verktøy under lesningen av Blixens litteratur er registeret nyttig. Jeg vil likevel rette et kritisk blikk mot Glienkes arbeid. Jakten på intertekstualitet starter med å registrere eksplisitte sitater. En praksis utelukkende basert på registrering av sitater og utdrag fra sitater reduserer imidlertid innholdet i begrepet intertekstualitet, foreløpig definert som en samlebetegnelse for ulike typer forbindelse mellom tekster (Genette 1981: 7). Intertekstualitet omfatter også implisitte referanser til forestillings- og motivkretser i øvrig litteratur. Dette er særlig relevant i forhold til min analyse av intertekstuelle forbindelser mellom *Den afrikanske Farm* og klassisk vestlig materiale.

Det er i denne sammenhengen interessant å legge merke til hvor sentralt Blixens aftenskole står i hverdagen på farmen: ”Alligevel var min Skole [...] af stor Værdi for mig, den var jo saa at sige *Midtpunktet for Farmens aandelige Liv*” (31; min utheving). I denne setningen fortettes livet på farmen, som i all hovedsak dreier seg om farmens drift og jordens vekstvilkår, til en åndelig aktivitet som foregår i Blixens aftenskole.⁵³ Skolevirksomheten, det vil si det å lære bokstaver, lære å lese og skrive, blir følgelig det viktigste uttrykk for livet på farmen. Slik skapes det bro til Blixens egen litterære virksomhet.

I så vel gresk-romersk som bibelsk filosofi og tenkning omtales undervisning, og ikke minst formidlingen av kunsten å lese, svært ofte med bilder hentet fra jordbruket.⁵⁴ Den jødiske filosofen Filon⁵⁵ utvikler dette bildet forholdsvis bredt i sine skrifter. I *De agricultura* og *De plantatione* foretar han en utlegning av det antikke bildet av hva den encykkliske utdanningen⁵⁶ gjør med elevene. Bildet henter metaforer fra jordbruket. Det er derfor fristende å anvende i forhold til en roman som *Den afrikanske Farm* der jo både litterær virksomhet og jordbruk står sentralt. Dermed knyttes undervisning til et fruktbarhetsmotiv med feste i en forestillingskrets der det å formidle ord er analogt med å drive jordbruk. Denne forestillingskretsen knytter an til fruktbarhetsmotiver kjent fra Bibelen og gresk kultur. Som jeg skal argumentere for avslutningsvis i dette kapitlet inviterer Blixens fortellerstrategi til en fortolkende aktivitet som gir den enkelte fortolker mulighet til å aktivisere sitt fortolkningsunivers. I denne sammenhengen skal jeg argumentere for at det kan etableres intertekstuelle relasjoner mellom *Den afrikanske Farm* og klassisk pedagogisk diskurs.

4.3 Anekdotens setting: Tid, rom og karakterer

Anekdotens andre setning innleder selve handlingsforløpet og fungerer således som en katalysator for plottet i ”Negre og Vers”. Handlingen plasseres i tid og rom. Hendelsene utspiller seg ”En Aften i Majsmarken” (214). Tidsbestemmelsen er typisk for *Den afrikanske Farm* (1937) i det den er ubestemt og i realiteten unndrar seg tidfesting. Det narrative rommet anekdoten utspiller seg i er maisåkeren. Både tids- og stedsbetemmelsen for handlingen

⁵³ Skolevirksomheten kan for øvrig oppfattes som en *mise en abyme* på livet på farmen.

⁵⁴ Dette omtaler jeg heretter som klassisk pedagogisk diskurs.

⁵⁵ Den jødiske filosofen Filon (20.f. Kr- 50 e. Kr) ble født og virket hele sitt liv i den jødiske diasporaen i Aleksandria. Han tilhørte den intellektuelle eliten i den hellenistiske verden. I sin ungdom fikk han en encyklisk utdanning og hadde følgelig solid kjennskap til gresk filosofi, litteratur og kultur. Filon fra Aleksandrias skrifter regnes som høydepunktet i den litterære utviklingen i den aleksandrinske jødedom i århundret rundt Kristi fødsel. Presentasjonen er basert på Borgen 1984.

⁵⁶ Den encykliske utdanning refererer til den allmenne opplæring i grammatikk (litteratur), geometri, retorikk, dialektikk, aritmetikk, musikk og astronomi (Borgen 1984: 144).

presiseres ytterligere av overgangen fra setning 1 til 2, og reflekterer dermed en bevegelse fra et generelt til et stadig mer spesifikt nivå i anekdoten.

Etter plasseringen av hendelsene i tid og rom introduseres leseren for karakterene i ”Negre og Vers”. Anekdotens aktører er baronesse Blixen, som opptrer som et ”jeg”, og de innfødte. De innfødte opptrer under tre ulike betegnelser, nemlig ”negrene” (1a), ”mine Markarbejdere” (2) og ”Wakambadrenge” (6b). Disse betegnelsene faller følgelig under samme kategori. De innfødte omtales stadig mer presist. I likhet med presiseringen av handlingens tid og narrative rom speiler også utviklingen i omtalen av de innfødte bevegelsen fra et generelt til et stadig mer spesifikt nivå i anekdoten.

Til tross for at karakterene opptrer som et kollektivt ”vi”, er det åpenbart at Blixen og arbeiderne ikke er likestilt: ”da vi havde høstet Majs og arbejdet med at brække de modne gule Kolber af og kaste dem i Oksekærterne...” (214). Dette fremgår av Blixens omtale av dem som ”mine Markarbejdere” (214; min utheving) (Se også 5: ”mine Arbejders levende Interesse”). Bruken av det possessive pronomenet ”mine” bidrar til å befeste og styrke Blixens posisjon som omgivelsene og hendelsenes sentrum.

Dersom man sammenlikner gjengivelsen av ”Negre og Vers” fra *Den afrikanske Farm* med andre gjengivelser, viser det seg at de faktisk konsekvent utelater det possessive pronomenet ”mine” i forbindelse med ”Markarbejdere” og ”Arbejdere”: ”I spoke to the field-labourers” (Blixen 1937: 237, Selborn-fragmentet).

Utelatelsen av det possessive pronomenet ”mine” kan, i likhet med utelatelsen av jeg’et i anekdotens initiale setning, tolkes som et utslag av at Blixen inntar en mindre selvhevdende og mer ydmyk rolle overfor et internasjonalt publikum. Heller ikke denne utelatelsen har betydelige implikasjoner for den videre fremstillingen av jeg’et. Avviket i teksten mellom *Den afrikanske Farm* og *Out of Africa* understreker ytterligere de ulike aksentueringene av Blixen som tekstens sentrum.

Med den andre setningen er dermed anekdotens setting fastlagt. Selve handlingen settes i gang av Blixens deklamasjon av et rim på swahili for de innfødte. Dette beskrives nærmest som en innskyttelse fra hennes side: ”...begyndte jeg for min egen Fornøjelse at tale til mine Markarbejdere paa Vers, paa Swaeheli” (214). Den umiddelbart påfølgende påstanden om

mening og klang i poesi, de innfødtes reaksjon på rimet og fortellerens tolkning av rimet og de innfødtes reaksjon, røper likevel at Blixens foretagende neppe er noen innskytelse eller så uskyldig og nøytral som det tilsynelatende kan virke.

4.4 Tolkingsnøkkel til fortolkningen av anekdoten

Blixens fremføring av selve rimet finner sted i tredje setning. Rimet er utstyrt med en påstand om poesien og poesiens vesen: ”Der var ingen Mening i Versene, de var lavet for Rimets Skyld” (214). Påstanden formuleres som en tolkningsnøkkel til hvordan rimet skal fortolkes.

Deretter følger rimet på swahili: ”Ngumbe. Na penda chumbe. Malaya. Mbaia. Wakamba. Na kula mamba” (214). Selboe karakteriserer rimet som et nonsensvers.⁵⁷ Videre hevder hun at Blixen gjennom nonsensverset demonstrerer hvordan meningen i poesi er underordnet klangen (Selboe 1996: 54). Selboe tolker videre ”Negre og Vers” som en poetologisk kommentar til *Den afrikanske Farm* som helhet. Utgangspunktet for hennes analyse av ”Negre og Vers” er Blixens påståtte fascinasjon over språkets lydlige side.⁵⁸ Anekdoten er ett av flere steder i romanen der Blixen spiller ut differansen mellom klang og mening (Selboe 1996: 56).⁵⁹ Gjennom deklamasjonen av nonsensverset demonstrerer Blixen hvordan meningen er underordnet klangen. På basis av dette slutter Selboe at det poetiske i diktning er underordnet sannhetsgehalten ved at selve det poetiske er forankret i klangen, og ikke i meningen (Selboe 1996: 56). Valget av et nonsensvers som gjenstand for å illustrere hvordan det poetiske er overordnet sannhetsgehalten i poesi er neppe tilfeldig. Verset er utgangspunktet for en poetologisk tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur. Dette er en av de tematiske hovedlinjene i anekdoten.

Tematiseringen av romanens status som litteratur henger sammen med den satiriske måten Blixen bruker nonsensverset på. Ved hjelp av swahilirimet forsøker Blixen å si noe om hva som er god litteratur. I neste kapittel skal jeg vise hvordan Blixens nonsensvers kan knyttes til den andre typen metareferanser, ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” og ikke minst samtalen mellom Blixen og Kamante. Samtalen ekspliserer den implisitte tematiseringen av

⁵⁷ Litteratur, som oftest på vers, som er humoristisk og ironisk. Ofte vil nonsensverset ha et visst innslag av det absurde. Det kan være vanskelig å trekke grensen mellom nonsenslitteratur og annen litteratur fordi det for det første kan være innslag av nonsens i verk som ikke betegnes som nonsenslitteratur og for det andre fordi nonsenslitteratur ikke nødvendigvis er ulogisk (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 174-175).

⁵⁸ Tolkningen er inspirert av den franske lingvistiske strukturalisten Ferdinand de Saussures språkteori som opererer med en uoppløselig forbindelse mellom språktegnet to sider. Signifikanten betegner på den ene siden språktegnet lydlige struktur mens signifikatet betegner den språklige innholdsstørrelsen (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 232).

⁵⁹ Se også Blixen 1937: 66, 99 og 109.

Den afrikanske Farms status som litteratur i ”Negre og Vers”. Denne tematikken ekspliseres gjennom interaksjonen mellom anekdoten og romanen som helhet, og illustrerer følgelig hvordan ”Negre og Vers” fungerer som en *mise en abyme* i romanen.

Det er videre fristende å undre seg over at Blixens vers umiddelbart etterfølges av en oversettelse av verset til dansk. Dersom man skal ta Blixens utsagn om forholdet mellom mening og klang på alvor, ville vel en oversettelse strengt tatt være overflødig? Selv om oversettelsen ikke er nødvendig for utviklingen av plottet, er den desto viktigere for den videre argumentasjonen for at meningen i poesi er underordnet klangen. I 6b henter Blixen et eksempel nettopp fra anekdoten for å illustrere at meningen er underordnet klangen i poesi (Se 4.6.1). En oversettelse av verset er derfor uunnværlig dersom leseren skal kunne gripe dette poenget.

4.5 ”Negre og vers” som åpen fortolkningssituasjon

Det er nå på tide å se nærmere på de innfødtes reaksjoner på rimet – eller snarere Blixens gjengivelse – av dette. De innfødtes spontanreaksjon på Blixens deklamasjon av swahili-verset er at de slutter krets om henne (setning 5), noe som er et tegn på at hun har vakt deres interesse og oppmerksomhet. Setning 5 har en struktur som gjentas i 6, 7 og 8. Først presenterer Blixen sin umiddelbare tolkning av afrikanernes reaksjoner, deretter følger en gjengivelse av deres kroppsspråk som har til hensikt å understreke den innledende tolkningen: ”Det vakte straks mine Arbejderes levende Interesse, de sluttede Kreds om mig” (215). Plasseringen av jeg’et midt i ringen kan tolkes som en konkret visualisering av Blixens rolle som tekstens sentrum. Videre skildrer Blixen hvordan arbeiderne spent venter på at rimet skal komme og at de ler når det kommer (setning 7). Deretter ber de henne ”tale som regn” (setning 9).

Det vil i det følgende være et mål å vise at afrikanernes handlinger, følelser og tanker er gjenstand for en åpen fortolkningssituasjon, noe som faktisk også fremgår av teksten selv. Avslutningsvis i anekdoten uttrykker Blixen tvil og usikkerhet i forhold til sin egen tolkning av afrikanernes oppfatning av rimet: ”Hvorfor de skulde føle, at Versene lignede Regn, *ved jeg ikke, det maa have været...*” (215; min utheving). Dette kan tyde på en ambivalens i Karen Blixens representasjon av afrikanerne og på en mindre entydig og autoritær fortellerstemme enn man kanskje hadde forventet av en forfatter som er så oppsatt på konsekvent å styre og fortolke sin lesers tolkning. I denne sammenhengen vil jeg trekke inn

postkoloniale synspunkter i den grad det tjener til å belyse min kartlegging av anekdotens poetologiske tematikk.

4.5.1 Fortellerstemmen

I analysen av påstanden i anekdotens tredje setning om at swahili-verset ikke har noen reell mening, har jeg vist hvordan den leverer en slags tolkningsnøkkel til hvordan rimet Blixen deklamerer skal tolkes. Selve fortolkningen følger i 6a der perspektivet utvides fra det aktuelle rimet til poesi generelt.

Det skjer en glidning i teksten mellom disse setningene i retning av noe allmenngyldig og universelt. Legg merke til hvordan ”vers” erstattes av den generelle termen ”poesi”: ”Der var ingen Mening i *Versene*” (214; min utheving) og ”De forstod hurtigt, at Meningen i *Poesi* er af underordnet Betydning, og bekymrede sig ikke om Versenes Indhold” (215; min utheving). En slik bevægelse fra det spesifikke verset til poesi generelt gjenspeiler retningen i anekdoten for øvrig. Denne glidningen i anekdoten reflekteres videre i skifte i verbaltid i 6a. De innfødtes handlinger refereres i preteritum: ”De *forstod* hurtigt [...] og *bekymrede* sig ikke...” (214; min utheving), mens gjengivelsen av deres tanker og følelser står i presens: ”...at Meningen i Poesi *er* af underordnet Betydning”(214; min utheving). Når utsagnet om forholdet mellom klang og mening står i presens, bidrar det også til å gi utsagnet et allmenngyldig og universelt preg (Selboe 1996: 56).

Det er imidlertid ”verdt å merke seg at det er *fortellerens* påstand at meningen er av underordnet betydning” (Selboe 1996: 56). Det går klart frem at det er sammenfall mellom adressantene dersom man sammenlikner postulatet i 3a og den allmenngyldige påstanden i 6a. Påstanden i 3a har tilsynelatende ingen avsender mens denne eksplisitt angis som ”de” i 6a, det vil si som ”mine Markarbejdere”, ”mine Arbejdere” eller ”Wakambadrenge”. Utsagnenes identiske meningsinnhold er indikasjoner på at adressanten er den samme i 3 og 6. En slik tolkning peker i retning av en autoritær fortellerstemme. Den kan på den ene siden tolkes som autoritær og myndig fordi fortelleren konsekvent styrer og fortolker de øvrige karakterenes følelser, tanker og handlinger. En så sterk og autoritær lesning frarøver formentlig leseren muligheten til selv å fortolke det swahiliske rimet. På den andre siden blir det derimot feilaktig å tolke *Den afrikanske Farms* fortellerstemme som entydig autoritær. Den danske litteraturviteren Kirsten Thisted påpeker i sin artikkel ”Dead man talking: Om tale og tavshed og repræsentationens ambivalens hos Karen Blixen og Thorkild Hansen” (2005) det ambivalente i Karen Blixens representasjon av afrikanerne. Thisted gir en presentasjon av

Blixens fremstilling av afrikanerne i *Den afrikanske Farm* i lys av den postkoloniale teoretikeren Homi Bhabhas begrep *mimicry*.

Ambivalensen i Karen Blixens representasjon av afrikanerne bunner i ”at hun aldrig helt kan hitte ud, af hvor hun har dem” (Thisted 2005: 105). Dette skyldes i følge Thisted de innfødtes forstillelseskunst: ”Selv paa saadanne simple Spørgsmål som for Eksempel hvor mange Køer han [den innfødte] havde, havde han et undvigende Svar: Saa mange som jeg sagde dig i Gaar [...] De indfødte var Mestre i den Kunst at forstille sig” (Thisted 2005: 105. Blixen 1937: 20). Blixen anfører to bilder på denne forstillelseskunsten.⁶⁰ Bildene alluderer til et spill mellom den koloniserte og kolonisatoren der den koloniserte driver en form for gjøn med kolonisatoren. Beskrivelsen av de innfødte er i overensstemmelse med Bhabhas *mimicry*-begrep, nemlig ”som en strategi, den koloniserede anvender til undergraving af kolonisatorens magt og overherredømme” (Thisted 2005: 106).

Thisted viser hvordan Karen Blixens representasjon av afrikanerne fanger inn den innebygde dobbelthet i *mimicry*-begrepet. Den andres imitasjon av den hvite vil til enhver tid bestå av to sameksisterende elementer, nemlig *mockery* og *menace* (Thisted 2005: 107). Spott-elementet ligger implisitt i spillet mellom den koloniserte og kolonisatoren. Trussel-elementet er en del av det samme spillet og følger i forlengelsen av den andres ap med den hvite som en avautorisering av den dominante, overlegne part. En slik strategi der fortellerens autoritet settes ut av spill, går stadig igjen i *Den afrikanske Farm* (Thisted 2005:107), noe som også går frem av ”Negre og Vers”.

Denne strategien bidrar til å nyansere karakteristikken av fortellerstemmen som entydig sterk og autoritær, og innebærer således en nyansering av Selboes uttalelser om fortellerstemmen i *Den afrikanske Farm* (Selboe 1996: 46). Den tvilen og usikkerheten som Blixen meddeler leseren i anekdotens siste setning røper dessuten ambivalensen i representasjonen av de innfødte, og avkler følgelig romanen dens tilsynelatende autoritære fortellerstemme.

Strategien Thisted beskriver gjelder også anekdotens påstand om at meningen i poesi er av underordnet betydning. I 6b angir Blixen et eksempel som skal styrke hennes tolkning av at dette er de innfødtes, og ikke hennes egen, oppfatning av rimet: ”der var en del Wakamba-Drenge imellem mine Folk, men de protesterede ikke mot Beskyldningen om at spise Slinger” (215). Eksempelen har til hensikt å fungere som et slags bevis på at dette er

⁶⁰ For en redegjørelse for disse bildene, se Thisted 2005, side 105-106.

afrikanernes oppfatning og at de ser bort fra innholdet selv der rimet faktisk har en reell virkelighetstilknytning.⁶¹ Umiddelbart kan det virke som om *mimicry*-begrepet ikke er mulig å applisere til påstanden om forholdet mellom mening og innhold i poesi. Dersom man leser påstanden isolert fra sin øvrige kontekst, peker den i retning av en autoritær fortellerstemme og en entydig representasjon av de innfødte. Fortelleren leder tolkningen i denne retningen gjennom å gi leseren et tilsynelatende direkte innblikk i de innfødtes tankeliv. Som leser kan man imidlertid ikke unngå å undre seg over at noen som ikke kjenner til rim umiddelbart forstår at innholdet i poesi er av underordnet betydning. Dette styrker oppfatningen av at det er Blixen som er påstandens adressant. Den modale formuleringen i anekdotens siste setning i forhold til de innfødtes oppfatning av rimet, bekrefter ytterligere at dette ikke er de innfødtes egne tanker, men snarere en tolkning fra Blixens side.

Dette er også tilfellet for den ytterligere gjengivelsen av de innfødtes reaksjon på rimet i setning 7 og deres respons på Blixens henvendelse i setning 8. Setning 7 følger den samme toleddede strukturen som 5 og 6. Først presenterer Blixen sin umiddelbare tolkning av afrikanernes reaksjon på rimet, deretter følger en gjengivelse av hva de innfødte foretar seg: ”De ventede spændt paa at Rimet skulde komme og lo, naar det kom” (215).⁶²

Det samme mønsteret gjentar seg i setning 8 der fortelleren henvender seg direkte til de innfødte. Blixen prøver å få dem til å lage rim som henne selv: ”Jeg prøvede at faa dem til selv at finde paa Rim paa Versets første Linie og gav dem det oplagt” (215). Deretter følger hennes tolkning av afrikanernes reaksjon på oppfordringen. Responsen er toleddet og har nøyaktig samme oppbygning som setningene 5, 6 og 7. Fortellerens fortolkning av de innfødtes respons er formulert som et enten-eller: ”men det [det vil si å lage rim] kunde eller vilde de ikke” (215). Denne formuleringen røper en viss usikkerhet og tvil i forhold til de innfødtes reaksjon (se også 10), noe som forsterkes ytterligere av de innfødtes tilbakeholdende og unnvikende kroppsspråk.

Når fortelleren henvender seg direkte til afrikanerne, vender de hodet bort. Denne reaksjonen viser på en fremragende måte hvordan de innfødte setter fortellerens autoritet ut av spill. Det

⁶¹ *Out of Africa* utelater 6b og går umiddelbart videre til de innfødtes andre reaksjon på rimet. Dette later imidlertid ikke til å ha betydelige implikasjoner for representasjonen av de innfødte. Jeg ser derfor bort fra dette avviket.

⁶² Det er interessant å merke seg at de innfødte venter på at rimet skal komme. Ventingen på rimet gjør det mulig å trekke en linje til fortellerens beskrivelse av regnet i anekdotens avsluttende setning. Her skildres regnet i Afrika som ”længselsfuldt ventet” (215). Som jeg senere skal vise, er dette en observasjon som befester tolkningen av vers som regn. Se 5.2.1.

er opplagt at Blixen ikke vet hvor hun har dem. Kroppsspråket viser hvordan de gjennom sin forstillingskunst driver gjøn med anekdotens forteller. Afrikanernes spill utgjør en trussel i forhold til Blixens tilsynelatende suverenitet i anekdoten og romanen for øvrig. Thisted hevder således at ”Blixens tekst er [...] langt fra blot et eklatant eksempel på kolonisatorens ambivalens i forhold til de koloniale prosjekt, men en intelligent og indlevet analyse af det samme, fortalt fra den personlige erfarings perspektiv” (Thisted 2005: 106).

Ved anekdotens slutt erstattes imidlertid de innfødtes forstillelse av en usedvanlig åpenhjertighet og meddelsomhet som står i skarp kontrast til den forstillingskunst som vanligvis preger Blixens skildring av afrikanerne. De innfødte bryter sin taushet gjennom oppfordringen til fortelleren om å tale som regn.

Denne underlige og aparte oppfordringen danner anekdotens toppunkt, og bidrar til å gi den et gåtefullt og nærmest mystisk preg. Den presenteres som afrikanernes tolkning av det swahiliske rimet, men er i realiteten Blixens egen fortolkning. Det samme er, som jeg tidligere har poengtert, tilfellet for 3a og 6a der fortelleren legger klare føringer for leserens tolkning. Dermed står hun fritt til å styre lesningen i en bestemt retning.

Anekdotens siste setning formuleres som et forbehold til fortellerens tilsynelatende ubegrensede mulighet til å manipulere leserens fortolkning. Fortelleren gir uttrykk for tvil og usikkerhet i forhold til egen fortolkning og den tolkningen tekstens føringer leder frem til. Setningen består av fortellerens utlegning av de innfødtes forståelse av det swahiliske rimet: ”Hvorfor de skulde føle, at Versene lignende Regn, ved jeg ikke, det maa have være et Udtryk for Bifald, for Regn er i Afrika altid længselsfuldt ventet, og velkommen” (215).

Formuleringen røper at dette nødvendigvis ikke er de innfødtes oppfatning, men snarere Blixens egen fortolkning. Den innebærer derfor en nyansering av den tilsynelatende autoritære fortellerstemmen. Blixen medgir tvil og usikkerhet i forhold til den postulerte tolkningen. Selv om utsagnet strengt tatt kun sikter til appellen om å tale som regn, kan den likevel gjøres gjeldende for anekdoten som helhet. Gjennom hele ”Negre og Vers” er det indikasjoner på at man har med en fortolkningssituasjon å gjøre. Indikasjonene kulminerer i fortellerens innrømmelse av tvil, og viser følgelig at ”Negre og Vers” kan tolkes som en åpen fortolkningssituasjon.

4.5.2 Anekdotens tematiske linjer

På grunnlag av nærlesningen av "Negre og Vers" kan det utledes to tematiske hovedlinjer, hvorav begge springer ut av det Blixen hevder er de innfødtes oppfatning av swahili-rimet. De tematiske linjene aksentuerer ulike aspekter ved anekdotens poetologiske tematikk.

Afrikanernes umiddelbare tolkning av swahiliverset er at det likner regn. Tolkningen av regn som rytme har sin angivelige opprinnelse i afrikanerenes påståtte utpreget rytmiske sans (Se 4.3.1). Videre tolker de swahiliverset i overført betydning, nemlig ord som regn.

De innfødtes oppfatning av vers som regn innebærer en tematisering av *Den afrikanske Farms* tilblivelse. Når Blixen lar de innfødte be henne tale som regn, knytter hun selv diktning (tale) og væte (regn) til sitt eget verks tilblivelse og sin egen diktningens opphav (Selboe 1996: 56). Dette er, som jeg skal vise i neste kapittel, temaer som formuleres eksplisitt i øvrige deler av romanen gjennom regntidens uteblivelse, episoden der Blixen forteller historier for Denys Finch-Hatton og de metareferansene som tematiserer romanens tilblivelse.

Den andre tematiske linjen i "Negre og Vers" med hensyn til en poetologisk tematikk er tematiseringen av *Den afrikanske Farms* status som litteratur. Gjennom sin tolkning av det swahiliske rimet foretar Blixen en implisitt tematisering av sitt eget verks status som litteratur. I 3a og 6a gir hun - til tross for at det presenteres som de innfødtes syn – uttrykk for sitt syn på poesiens vesen gjennom påstanden om at meningen er av underordnet betydning i vers og diktning (214-215). Denne påstanden er grunnlaget for Selboes lesning av "Negre og Vers" som en poetologisk kommentar til *Den afrikanske Farm*: "I diktning og kunst er det poetiske overordnet sannhetsgehalten, og det er i klangen, i formen at det poetiske ligger. Kunstverket som kunstverk – *l'art pour l'art* er langt viktigere enn trofasthet mot virkeligheten" (Selboe 1996: 56). Foruten den faktiske påstanden om forholdet mellom klang og mening i poesien, demonstreres det gjennom nonsensverset (3b) hvordan sannhetsgehalten er underordnet klangen i poesien.⁶³

⁶³ *Den afrikanske Farm* er imidlertid ikke poesi, men en selvbiografisk roman. De prosalyriske og de poetiske aspektene bidrar likevel til å gjøre *Den afrikanske Farm* litterær. I min argumentasjon for at "Negre og Vers" kan tolkes som en *mise en abyme* i romanen pendler jeg mellom prosa og poesi. I forbindelse med dette rettferdiggjør jeg en slik hermeneutisk pendling mellom prosa og poesi ut fra for det første forskningstradisjonens problemer med å kategorisere *Den afrikanske Farm* og for det andre ut fra en henvisning til det litteraturbegrepet Arne Melberg lanserer i *Å reise og skrive. Et essay om moderne reiselitteratur* (2005). Se fotnote 74.

Blixen slutter umiddelbart fra et spesifikt til et allmenngyldig nivå. Det skjer en glidning i teksten mellom setningene 3 og 6 i retning av noe allmenngyldig og universelt ved at ”vers” erstattes av den generelle termen ”poesi”. En slik bevegelse gjør det mulig for Blixen å overskride grensene for sitt eget verk med hensyn til tematiseringen av verkets status som litteratur. Glidningen fra det spesifikke til det allmenngyldige og universelle kan åpne for at Blixen kan lansere en estetisk teori som sier noe om hva som er god litteratur. Denne tematikken gjenspeiles i den dobbelte adressaten i ”Negre og Vers” som man finner i det jeg i det følgende vil omtale som Blixens utdanningsprosjekt.

4.6 Blixens utdanningsprosjekt

4.6.1 Det konkrete utdanningsprosjekt

Innledningsvis i anekdoten knyttes Blixens innøving av den verbale diktetekunsten hos de innfødte til de kristne misjonærenes tilstedeværelse i Afrika. I likhet med misjonærenes grunnleggelse av skoler, oppretter Blixen selv en skole for farmens folk (31). Opprettelsen av farmens aftenskole viser til Blixens konkrete utdanningsprosjekt. Nå foregår innøvingen av den verbale diktetekunsten hos de innfødte riktignok ikke innenfor rammene av Blixens skole. Den finner snarere sted under en arbeidsøkt ”En Aften, ude i Majamarken” (214). Det er imidlertid den samme intensjonen som ligger bak innøvingen av den verbale diktetekunsten som Blixens undervisningsprosjekt for øvrig, nemlig en tanke om å gjøre lærdom og kunnskap til farmens åndelige midtpunkt.

Adressaten er dessuten den samme. Det er den innfødte som er adressaten for innøvingen av den verbale diktetekunsten. Afrikanerne stifter bekjentskap med den verbale diktetekunsten gjennom salmesangen i misjonærenes skoler. Selv om sang av hymner er ukjent og fremmed for afrikanerne, representerer den tross alt noe kjent ved at den appellerer til deres rytmiske sans.

Sang og rytme trekker afrikaneren inn i den kultiverte, utviklede og siviliserte verden. Dette er spesielt tydelig i anekdoten ”Pooran Singh” (240-241) i del IV. Den indiske håndverkeren Pooran Singh arbeider i en smie som – til tross for at den beskrives som ”...et Miniatur-Helvede paa Farmen” – har ”stor Tiltrekningskraft, og naar jeg gikk ned for at se Pooran Singh arbejde, fandt jeg altid en Mængde Mennesker derinde og udenom” (240; min utheving). Blixen oppgir to grunner for smiens tiltrekningskraft på de innfødte som begge

henspiller på sivilisasjonen og moderniteten. Tiltrekningskraften skyldes for det første en fascinasjon over metallet jern samt de foredlingsmulighetene dette råmaterialet bringer i den siviliserte verden. Pooran Singh selv beskrives som farmens ”*Fundee* [...] det vil sige Haandverker i alle Haandverk: Tømrer, Snedker og Sadelmager, saavelsom Smed [...] Men han holdt mest af sit Arbejde i Smedien” (240). Som håndverker representerer han sivilisasjonen *par excellence* i og med at ethvert håndverk innebærer en eller annen form for kultivering.

Videre lokker smien de innfødte til seg med sin sang: ”Desforuden tiltrak Smedien den Indfødte Verden med sin Sang [...] Den Indfødte, som elsker Rytme, samlede sig om Pooran Singhs Hytte og befandt sig vel der” (240-241). Det forlokkende ved sangen fra hammerens taktfaste slag mot ambolten beror på at det er opp til den enkelte lytter å avgjøre hva hammeren taler om: ”I Pooran Singhs Smedie sang Hammeren hva man helst vilde høre, den var Talsmand for vore egne Hjerter. Til mig talte den et gammelt græsk Vers” (241). Blixen hører et vers av den greske dikteren Anakreon (Gliénke 1985: 122), noe som enda en gang vitner om romanens klassiske klangbunn.⁶⁴ Sitatet kan oppfattes som en reformulering av Blixens påstand om at meningen er underordnet klangen i poesi. Det kan videre tolkes som en illustrasjon av at poesiens innhold til en viss grad er subjektivt. Klangen oppfattes likt av den enkelte lytter, men tolkningen av poesiens mening, varierer fra fortolker til fortolker: ”*Til meg talte den [det vil si hammeren]...*” (241; min utheving). Jeg velger derfor å tolke det som om sitatet styrker min tolkning av at ”Negre og Vers” kan oppfattes som en åpen fortolkningssituasjon.

⁶⁴ Gliénkes referanseinventar tilskriver den greske dikteren Anakreon (ca. 570 f. Kr) verset. Det er imidlertid flere indikasjoner på at denne slutningen er noe forhastet. Det har ikke vært mulig å finne en utgave av Anakreons dikt som har med verset Blixen siterer. Jeg har konferert med *Anakreons Sange* (oversatt av Holmboe), *Anakreons Sånger* (oversatt av Träner) og *Anakreons Digte* (oversatt av Meisling). I disse utgavene går mange av de samme diktene igjen, selv om utvalget varierer noe. Dette skyldes trolig at oversetterne legger ulike utgaver og faktisk også ulike enkelt-dikt til grunn for sine oversettelser. Det aller meste av Anakreons diktning er nemlig gått tapt (Holmboe 1943: 6). Anakreon ble flittig imitert i senere hellenistiske perioder, og det er derfor vanskelig å avgjøre hvilke dikt Anakreon selv er opphavsmann til, og hvilke som i ettertid har blitt tilskrevet ham (Meisling 1943: 6). Dette betyr nødvendigvis ikke at Anakreon ikke er opphavsmann til verset Blixen siterer, men det er umulig å avgjøre med sikkerhet slik Gliénke gjør. En slik praksis er typisk for Gliénkes tilnærmingssmåte til intertekstualitet, noe som ligger nedfelt allerede i tittelen på hans kapittel, ”Das Referenzinventar”. Hans kartlegging av sitater og lignende er forbeholdt jakten på enkelt-sitater, snarere enn implisitte referanser til forestillings- og motivkretser. Dersom man fokuserer på versets motivkrets, er det uproblematisk å plassere verset Blixen siterer blant Anakreons dikt – vel og merke så lenge man er innbefattet med at Anakreon nødvendigvis ikke er diktets opphavsmann. I likhet med disse diktene kretser verset i ”Pooran Singh” rundt kjærligheten og kjærlighetens kvaler. Sammenlikningen av Eros med en smed går dessuten igjen i flere av diktene. Dette illustrerer dermed nok en gang de begrensningene som ligger i et referanseinventar som det Gliénke oppretter.

Hva smiens sang har talt til afrikaneren, kan man bare gjette seg til. Det går imidlertid klart frem av teksten at fortelleren forsøker å styre leserens tolkning i retning av at de innfødte forbinder smiens sang med modernitet og sivilisasjon. Grunnlaget for sangens tiltrekningskraft på de innfødte henspiller da også eksplisitt på nettopp dette.

Dermed representerer både sangen fra Pooran Singhs smie og den verbale diktetekunsten moderniteten, og følgelig den kultiverte, siviliserte verden. De innfødte trekkes inn i et moderne univers gjennom appellen til rytme, som afrikanerne, i følge fortelleren, elsker. Som jeg senere skal vise, er leseren gjenstand for motsatt bevegelse som adressaten i Blixens poetologiske utdanningsprosjekt (Se 4.7.2). Adressaten trekkes i dette tilfellet inn i et førmoderne univers kjennetegnet av en muntlig fortellerkultur. Den moderne sivilisasjonen er derimot kjennetegnet av en utpreget skriftkultur. Selv knytter Blixen fremveksten av et swahilisk skriftspråk i Kenya til den perioden hun selv var i Afrika: "Det skrevne Ords Verden blev just for første Gang aabnet for afrikanske Indfødte paa den Tid, da jeg boede i Afrika [...] Swaeheli-Sproget har ikke haft noget Skriftsprog, indtil de hvide Folk satte sig for at lave et" (98-99). Dette vitner om hvor fremmed den innfødte må ha vært overfor den vestlige skriftkulturen og følgelig den verbale diktetekunsten.

4.6.2 Det poetologiske utdanningsprosjektet

Det konkrete utdanningsprosjektet danner bakteppet for Blixens poetologiske utdanningsprosjekt som er adressert romanens leser. Dette er imidlertid et prosjekt som går ut over grensene ikke bare for "Negre og Vers", men for hele romanuniverset. Prosjektet overskrider rammene for *Den afrikanske Farm* i den forstand at adressaten befinner seg utenfor romanuniverset. Gjennom sin tolkning av nonsensverset foretar Blixen en implisitt tematisering av sitt eget verks status som litteratur. Tematiseringen foregår på to plan.

For det første foregår det en tematisering som befinner seg innenfor rammene av romanen. Gjennom nonsensverset, genren i "Negre og Vers", romanens komposisjon og kronologi samt, som det vil fremgå i neste kapittel, gjennom samtalen mellom Blixen og Kamante, foregår det en tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur. Dette er tematiseringer som foregår på et spesifikt nivå, noe som innebærer at man trekker slutninger med hensyn til den poetologiske tematikken på basis av det konkrete, spesifikke nonsensverset, den konkrete genren, den konkrete komposisjonen og kronologien i romanen samt de metapoetiske episodene som tematiserer romanens status som litteratur.

Det foregår imidlertid en tilsvarende tematisering på et allmenngyldig, universelt nivå som overskrider romanens grenser. Glidningen fra det spesifikke til det allmenngyldige nivået i ”Negre og Vers” baner vei for en slik tematisering, og åpner således for at Blixen kan komme med en tolkning av at Blixen lanserer en estetisk teori.

Blixens tematisering av sin egen romans status som litteratur har altså to sider. ”Negre og Vers” er gjenstand for en tematisering av *Den afrikanske Farms* status om litteratur samtidig som den på et mer generelt nivå kan tolkes som et prinsipielt innlegg i en debatt om hva som er god litteratur. På nåværende tidspunkt velger jeg å la den inngående analysen av denne tematikken ligge fordi den ekspliseres gjennom interaksjonen mellom ”Negre og Vers” og romanen som helhet. Dette innebærer at det er tematiske forbindelseslinjer mellom ”Negre og Vers” og de metapoetiske episodene, noe som følgelig viser hvordan anekdoten fungerer som en *mise en abyme* i romanen.

Det poetologiske utdanningsprosjektet er altså rettet mot romanens leser. Det overordnede målet for denne delen av prosjektet er å si noe om hva som er god litteratur. Det er interessant å merke seg at adressatene i de to utdanningsprosjektene trekkes i ulike retninger. Mens afrikaneren ved hjelp av sin rytmiske sans trekkes inn i moderniteten, dras leseren inn i et førmoderne univers. Førmoderniteten er kjennetegnet av en muntlig fortellerkultur som står i kontrast til den skriftkulturen som en leser naturlig nok er fortrolig med.

Indirekte fremstiller Blixen ”diktningen som en muntlig foreteelse, med seg selv i rollen som Sheherezade (Selboe 1996: 52).⁶⁵ De utallige referansene til at hun selv eller andre forteller historier kan få en til å spekulere i hvorvidt hun foretrekker en muntlig fremstillingsform.⁶⁶ Afrikanerne – og Denys Finch-Hatton⁶⁷ – fremstilles som idealer fordi de fremdeles kjenner til kunsten å lytte til en god historie: ”Denys havde en Egenskab, der var uvurderlig for mig:

⁶⁵ Jamfør episoden der Blixen forteller historier for Denys Finch-Hatton.

⁶⁶ For andre steder i romanen der Blixen selv eller andre forteller historier, se Blixen 1937: 28 (franskmennene på misjonsstasjonen forteller), 37 (Mr. Bulpett forteller), 40-43 (Blixen forteller), 104 (sykepasseren i Nairobi forteller), 143 (Farahs kvinner forteller), 200 (Blixen forteller) og 209 (Farah forteller).

⁶⁷ Denys Finch-Hatton beskrives som en mann som er i utakt med sin egen samtid. Det er derfor Blixen kan fremheve ham som et forbilde i forhold til kunsten å kunne lytte til en god historie, som er en egenskap som i hennes øyne er forbeholdt muntlige fortellerkulturer: ”Hvis Berkeley var en Kavalier fra Stuartenes Tid, hørte Denys til i et tidligere engelsk Landskab, i Dronning Elisabeths England [...] Denys kunde i Virkeligheden være faldet harmonisk ind i en hvilken som helst Tidsalder af vor Civilisation og have følt sig hjemme der, lige op til første Halvdel af det nittende Aarhundre [...] Han hævdede sig ogsaa i den Tidsalder, han levede i, men han passede ikke til den” (167).

han kunde høre på en Historie [...] Den kunst at høre efter en Historie er gaaet tabt i Europa. De Indfødte i Afrika, som ikke kan læse, kan den endnu...” (174).

Blixen leverer her en høy vurdering av den muntlige fortellerkunsten. Hun hevder evnen til å kunne lytte til en historie har gått tapt i Europa etter skriftspråkernes fremvekst:

Men hvide Folk kan ikke, selv om de aldrig så meget føler, at de burde, høre efter en Historie, som man fortæller dem [...] De samme Mennesker kan da godt bede om at faa noget at læse, og kan sidde en hel Aften fordybet i en eller anden Tryksag, de kan da endogsaa, paa Tryk, komme igennem en Tale. De har vænnet sig til at faa deres Indtryk gennem Øjnene (174).

Det kan med andre ord tyde på at Blixens forestilling om hva som er en god fortelling er nært forbundet med den muntlige fortellerkunstens karakteristika. Til tross for at *Den afrikanske Farm* i realiteten har en stram komposisjon, er den på overflaten preget av hyppige narrative brudd. Hendelsene er ikke fortalt kronologisk ⁶⁸, de er gjenstand for en konstant kryssklipping i teksten og hendelsene gjengis retrospektivt. Dette er karakteristika som kjennetenger muntlig diktning (2001:18-21 Andersen). Selv om disse egenskapene gjenfinnes i *Den afrikanske Farm* – og i Blixens fortellinger for øvrig – betyr det ikke at dette er muntlig diktning. Allerede utgivelsen av romanen i bokutgave avkrefter en slik påstand. Til tross for Blixens fremstilling av sin diktning som en muntlig foreteelse, røper hennes egen narrasjon at den historien hun forteller forutsetter en skriftlig fremstillingsform (Selboe 1996: 52). Blixen bryter følgelig selv med den ideale forestillingen hun har om hva som er god litteratur. *Den afrikanske Farm* befinner seg dermed i et spenningsfelt mellom den muntlige fortellerkulturen som preger førmoderniteten og den skriftkulturen som preger moderniteten.

Leseren – som her er representert ved ”hvide Folk” – er like fremmed overfor den muntlige fortellerkulturen som afrikaneren er overfor den vestlige skriftkulturen. Blixen selv befinner seg derimot i en mellomposisjon mellom den muntlige fortellerkulturen og den vestlige verdens skriftkultur, noe som kan tyde på en ambivalent holdning. Hvorfor hun da er så oppsatt på å lære de innfødte å lese og skrive samt å innøve den verbale diktekunsten hos dem, kan man bare undre seg over.

⁶⁸ Dette gjelder ikke del V som fortellerteknisk har en strammere oppbygning enn de øvrige avsnittene i den forstand at den er mer kronologisk.

I neste kapittel skal jeg vise hvordan Blixens utdanningsprosjekt kan tolkes i henhold til det Dällenbach omtaler som tekstens *telos*. Opprettelsen av farmens aftenskole danner det tekstimmanente utgangspunktet for denne tolkningen og kan følgelig oppfattes som at Blixen har et didaktisk sikte overfor sine respektive adressater. I denne forbindelse vil jeg forankre min intertekstuelle lesning av romanen i Wolfgang Isters synspunkter på leserens medskapelse av den litterære teksten da dette på et rent prinsipielt grunnlag kan åpne for en tolkning av at Blixen har et didaktisk sikte med romanen.

4.7 Blixens fortellerstrategi

Vi har sett hvordan de innfødte trekkes inn i en kultivert, utviklet og sivilisert verden ved hjelp av sang og rytme. Finnes det en tilsvarende rytme i Blixens tekst som forfører leseren? Svaret på dette spørsmålet har sammenheng med *Den afrikanske Farms* og fortellingenes fortellerstrategi samt med den hybride genren i ”Negre og Vers” og i romanen som helhet. Som forteller er Blixen svært nærværende som autoritær fortolker i sin egen tekst i den forstand at hun legger sterke føringer i teksten i forhold til leserens fortolkning. Samtidig har hun en tendens til å legge ut uavsluttede spor som ikke følges opp i teksten. En slik praksis kommenteres faktisk eksplisitt i fortellingen ”Drømmerne” (1935) som er den av Blixens tekster som oftest leses metapoetisk.⁶⁹ Engelskmannen Lincoln Forsner er i ferd meg å fortelle en historie til den store fortelleren Mira Jama. Innledningsvis gjør han Mira Jama – og sin leser – oppmerksom på at det ikke er sikkert at han vil forstå hele historien, hvorpå han hevder: ”Det er ikke nogen daarlig Egenskab ved en Fortælling, at man kun forstaar Halvdelen af den” (Blixen 1935: 341). Utsagnet viser til nettopp de uavsluttede sporene som karakteriserer Blixens tekster. Disse markerer punkter i teksten som appellerer til leserens fantasi og fortolkningsunivers.

4.7.1 Presentasjon av Isters synspunkter

Det er derfor naturlig å anvende den tyske resepsjonsteoretikeren Wolfgang Isters (f. 1926) refleksjoner rundt leseprosessen og leserens medskapelse av den litterære teksten på nettopp en slik poetikk eller en slik fortellerstrategi. I *The Implied Reader: Patterns of communication*

⁶⁹ Både Tom Kristensens anmeldelse i *Politiken* 25.september 1935 og Frederik Schybergs anmeldelse i *Berlingske Tidende* 25.september 1935 av *Syv fantastiske Fortællinger* bidrar til å gi ”Drømmerne” status som poetologisk Blixen-tekst. Schyberg trekker frem Lincoln Forsners metakommentar til sin egen fortelling. Han siterer og skriver videre: ”Det er ikke nogen daarlig Egenskab ved en Fortælling, at man kun forstaar Halvdelen af den” siger hun et Sted. Og hun har paa det Punkt taget sig selv alt for bokstavelig [...] *Isak Dinesen præsterer en Effekt, men ingen Pointe*. Det er nesten Reglen for hennes Fortællerkunst” (Rostbøll 1980: 229). Schyberg peger dermed på de uavsluttede sporene som karakteriserer Blixens fortellerkunst. For en fullstendig metapoetisk tolkning av ”Drømmerne”, se Selboe 1996: 80-88.

in *Prose Fiction from Bunyan to Beckett* (1975)⁷⁰ gjør han rede for sine synspunkter. For å forklare leseprosessen, tyr han til en fenomenologisk analyse der han undersøker hvordan setningssekvenser agerer i forhold til hverandre. Det er leserens oppgave å koble sekvensene til hverandre slik at de gir mening.

Iser tenker seg at det litterære verket oppstår gjennom interaksjonen mellom tekst og leser (Iser 1975: 275). Han forestiller seg at dette samspillet foregår ved at leseren fyller ut såkalte "gaps" (heretter omtalt som "hull") i teksten (Iser 1975: 275). Dette forutsetter at forfatteren legger inn "hull" som appellerer til leserens fantasi og følgelig inviterer leseren til å komme med sin egen fortolkning (jamfør Blixens uavsluttede spor). Videre trekker Iser frem et parti fra den britiske forfatteren Laurence Sternes roman *Tristram Shandy* (1767) der Sterne advarer forfatteren mot å undervurdere sin egen leser: "no author, who understands the just boundaries of decorum and good-breeding, would presume to think all: The truest respect which you can pay to the reader's understanding, is to halve this matter amicably, and leave him something to imagine, in his turn, as well as yours" (Iser 1975: 275). Det er en forutsetning for at man skal holde på leserens interesse at leseren lokaliserer tekstens "hull" og fyller disse. De uavsluttede sporene i *Den afrikanske Farm* og "Negre og Vers" er altså nødvendige for at Blixen skal holde på leseren. "Hullene" i teksten appellerer til leserens fantasi og gjør vedkommende delaktig i en prosess som gir teksten liv: "*The 'unwritten' part of a text stimulates the reader's creative participation*" (Iser 1975: 275).

"Hullene" markerer altså punkter i teksten der leseren har en mulighet til så å si å stige om bord i teksten: "Thus whenever the flow is interrupted and we are lead off in unexpected directions, the opportunity is given to us to bring into play our own faculty for establishing connections – for filling in the gaps left by the text itself." (Iser 1975: 280).

"Hullene" kan imidlertid fylles på ulike måter. Dette innebærer at:

One text is potentially capable of several different realizations, and no reading can ever exhaust the full potential, for each individual reader will fill in the gaps in his own

⁷⁰ Verket ble opprinnelig utgitt på tysk under tittelen *Der Implizite Leser* (1972). Den engelske utgaven ble utvidet i forhold til den tyske (Iser 1975: ix). Iser synspunkter på leseprosessen og leserens medskapelse av den litterære teksten slik det presenteres i denne oppgaven er basert på kapitlet "The Reading Process: A phenomenological Approach" i den engelske utaven. Kapitlet ble opprinnelig utgitt som artikkel i tidsskriftet *New Literary History* 3 (1972). Jeg siterer imidlertid fra *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose and Fiction from Bunyan to Beckett* (1975).

way, thereby excluding the various other possibilities; as he reads, he will make his own decision as to how the gaps is to be filled (Iser 1975: 280).

4.7.2 Anvendelsen av Iser synspunkter på Blixens fortellerstrategi

Iser refleksjoner rundt den litterære tekstens ”hull” og de ulike lesernes utfylling av disse, er lett å applisere på de uavsluttede sporene som det vrirler av i *Den afrikanske Farm*.⁷¹ I Blixens roman avbrytes den narrative linjen til stadighet og fører leseren bort i uventede retninger slik det særlig går frem av del IV.

Den afrikanske Farm befinner seg i et spenningsfelt mellom på den ene siden en forteller som er sterkt nærværende og på den andre siden en forteller som konstant legger ut uavsluttede spor i sin egen tekst. De uavsluttede sporene sørger for at fortelleren trer i bakgrunnen, og åpner dermed muligheten for at leseren kan stige om bord i teksten. Denne invitasjonen til leseren om selv å fortolke ligger nedfelt i fortellerens utsagn i anekdotens siste setning der hun uttrykker tvil og usikkerhet i forhold til sin egen tolkning av afrikanerens tolkning av det swahiliske rimet (jamfør ” ”Hvorfor de skulde føle, at Versene lignede Regn, ved jeg ikke, det maa have været...”).

I tråd med Iser synspunkter om leserens medskapelse av den litterære teksten skal jeg i neste kapittel etablere min egen fortolkning av ”Negre og Vers” og de øvrige metapoetiske episodene. På grunnlag av kartleggingen av den poetologiske tematikken i ”Negre og Vers” skal jeg foreta en hermeneutisk analyse av *Den afrikanske Farm* representert ved interaksjoner mellom anekdoten og de utvalgte metapoetiske episodene. I denne forbindelse skal jeg videre analysere intertekstuelle forbindelser til klassisk vestlig materiale. Den intertekstuelle lesningen er basert delvis på Iser synspunkter, delvis på den franske narratologen Gérard Genettes litteraturbegrep som presenteres i neste kapittel.

⁷¹ Jeg holder meg til ”Negre og Vers” som jo er analysens tekstimmanente utgangspunkt selv om synspunktene gjelder *Den afrikanske Farm* som helhet.

5 Hermeneutisk analyse

I forrige kapittel kartla jeg på basis av en nærlesning av ”Negre og Vers” anekdotens poetologiske tematikk og oppbygning. Denne kartleggingen danner utgangspunktet for min hermeneutiske analyse av *Den afrikanske Farm* som nå følger. Formålet er å vise hvordan anekdoten fungerer som en *mise en abyme* i romanen. I denne forbindelse vil jeg gjøre en intertekstuell lesning av de øvrige metapoetiske episodene hvorfra det vokser frem en tolkning av at Blixen har et didaktisk sikte med romanen. Dette setter oss, som det vil fremgå av avhandlingens avslutning, på sporet av det Dällenbach omtaler som tekstens *telos*. Samtalen mellom Blixen og Kamante vil i denne sammenhengen stå sentralt i det den kan tolkes som uttrykk for en didaktisk virksomhet og fordi den forener de tematiske linjene i ”Negre og Vers”. Dialogen er følgelig overordnet de øvrige metapoetiske episodene.

Før jeg går i gang med dette skal jeg imidlertid analysere de episodene som tematiserer *Den afrikanske Farms* tilblivelse. Regntidens uteblivelse vil bli spesielt vektlagt fordi den danner utgangspunktet for Blixens poetologiske refleksjoner i dialogen mellom Blixen og Kamante. Deretter vil jeg befatte meg med episodene som tematiserer romanens status som litteratur. Denne tematikken tolker jeg som overordnet da den kan tolkes som en estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst mellom klassisisme og modernisme. Tematiseringen av *Den afrikanske Farms* status som litteratur foregår ved en sammenstilling av romanen med klassisk tradisjon gjennom en metode der påvisning av intertekstualitet følger naturlig av Gérard Genettes forståelse av litteratur. En slik lesning tar dessuten utgangspunktet i at Blixens hyppige referanser til klassisk tradisjon og litteratur og at hennes fortellerstrategi formelig inviterer til en aktivering av den enkelte lezers fortolkningshorisont, erfaringer og kunnskaper.

5.1 Teoretiske forutsetninger

Det teoretiske grunnlaget for min hermeneutiske analyse av romanen er følgelig Isers synspunkter om leserens medskapelse av den litterære teksten slik det ble presentert i forrige kapittel og Genettes *Palimpsests. Literature in the Second Degree* (1997). I denne

narratologiske studien behandler Genette begrepet transtekstualitet ⁷² som en overordnet samlebetegnelse for ”all that sets the text in a relationship, whether *obvious or concealed*, with other texts” (Genette 1997: 1; min utheving). Han bruker ”palimpsest”, som betegner et håndskrevet manuskript der teksten er skrevet over en tidligere tekst, metaforisk for transtekstualitet.

Til grunn for behandlingen av intertekstualitet ligger Genettes litteraturbegrep. I likhet med den franske narratologen Michael Riffaterre definerer han det litterære som grunnleggende intertekstuell: ”Riffaterre goes as far as equating intertextuality (as I do transtextuality) with literariness itself” (Genette 1997: 2) og ”If one views transtextuality in general not as a classification of texts [...] but rather as *an aspect of textuality*, and no doubt *a fortiori of literariness* as Riffaterre would rightly put it, then one should also consider its diverse components [...] not as categories of texts but rather as *aspects of textuality*” (Genette 1997: 8; min utheving). Genettes litteraturbegrep utgjør et underliggende premiss i min argumentasjon for at sammenstillingen av *Den afrikanske Farm* med klassisk litteratur kan tolkes som en tematisering av romanens status som litteratur.

I min analyse vil jeg videre foreta en klassifisering av de intertekstuelle forbindelsene mellom de metapoetiske episodene og klassisk vestlig materiale basert på Genettes skille mellom implisitt og eksplisitt intertekstualitet. Den førstnevnte er leserorientert og avhengig av den enkelte lezers kompetanse: ”*The less massive and explicit the hypertextuality of a given work, the more does its analysis depend on constitutive judgement: that is, on the reader’s interpretive decision*” (Genette 1997: 9; min utheving). Dette vekker assosiasjoner til Isters tanker om at forfatteren ved å legge inn ”hull” i sin egen tekst appellerer til leserens fantasi og fortolkningsunivers, og følgelig inviterer sin leser til å komme med sin egen fortolkning. Hovedfokuset i *Palimpsests* er imidlertid ikke den leserorienterte intertekstualiteten, men snarere den som er kunngjort og etterprøvbar. Genette beskjeftiger seg hovedsakelig med den eksplisitte intertekstualiteten: “With some exceptions, I will therefore deal here with the sunnier side of hypertextuality: that in which the shift from hypotext to hypertext is both

⁷² Genette forsøker å implantere transtekstualitet som overordnet begrep for ulike typer forbindelser mellom tekster, men lykkes ikke med dette. Videre opererer han med fem ulike typer transtekstualitet. Da det ikke er absolutte skiller mellom disse (Genette 1981: 7), velger jeg å overse denne klassifiseringen. I det følgende vil jeg derfor – til tross for at begrepet egentlig betegner en av undertypene i Genettes modell – omtale transtekstualitet som intertekstualitet av den enkle grunn at intertekstualitet er det vanligste i litteraturvitenskapen for å betegne ulike typer forbindelser mellom tekster.

massive⁷³ (an entire work B deriving from an entire work A) and *more or less officially stated*” (Genette 1997: 9; min utheving). I min analyse av *Den afrikanske Farm* vil jeg fokusere på intertekstuelle relasjoner av begge typer.

Dette åpner for en tolkning av at Karen Blixens kunstneriske selvforståelse er knyttet til klassisk tradisjon. Plasseringen i forhold til den klassiske litteraturen er, som jeg skal vise, ambivalent, i det hun representerer både brudd og kontinuitet i forhold til en slik tradisjon.

Hovedvekten i analysen vil ligge på den poetologiske tematikken. I denne forbindelse vektlegges regntidens uteblivelse og samtalen mellom Blixen og Kamante fordi disse episodene i særlig grad representerer den intertekstuelle forbindelsen mellom ”Negre og Vers” og klassisk vestlig materiale. Både Blixens skrive- og skolevirksomhet kan knyttes til en forestillingskrets der det å formidle ord er analogt med å drive jordbruk. Dette er en forestillingskrets som ikke kan knyttes utelukkende til én enkelt episode. Det er snarere samspillet mellom ”Negre og Vers” og de metapoetiske episodene samt mellom episodene innbyrdes, som aktiverer denne forestillingskretsen. Episodene jeg behandler i det følgende aktiverer ulike aspekter. Summen av disse etablerer den intertekstuelle forbindelsen mellom romanen og klassisk vestlig materiale.⁷⁴ Innledningsvis i analysen skal jeg vise hvordan

⁷³ Å kreve at den eksplisitte intertekstualiteten er massiv i den betydning at hele hyperteksten, det vil si den teksten som refererer til og står i forhold til en tidligere tekst (A, nemlig hypoteksten) (Genette 1997: 5), stammer fra hele hypoteksten, oppfatter jeg som både som usedvanlig strengt og reduktivt i forhold til innholdet i begrepet intertekstualitet. I min klassifisering av de intertekstuelle forbindelsene mellom *Den afrikanske Farm* og klassisk vestlig materiale vil det derfor være tilstrekkelig at en referanse er direkte annonsert i teksten for at den skal kunne kategoriseres som eksplisitt.

⁷⁴ Før jeg tar fatt på analysen, vil jeg rettferdiggjøre min hermeneutiske pendling mellom poesi og prosa i romanen. Anekdotens poetologiske tematikk gjelder strengt tatt poesi, og ikke prosa og litteratur i sin allmennhet. *Den afrikanske Farm* kan selvsagt ikke klassifiseres som poesi, men den har poetiske aspekter og prosalyriske partier som kan berettigje anvendelsen av anekdotens tematikk på romanen til tross for at den faller inn under kategorien prosa. Etableringen av tematiske forbindelseslinjer mellom ”Negre og Vers” og de øvrige metapoetiske episodene kan forsvares ut fra forskningstradisjonens problemer med å klassifisere *Den afrikanske Farms* genre og ut fra det litteraturbegrepet den svenske litteraturviteren Arne Melberg (f.1942) lanserer i *Å reise og skrive. Et essay om moderne reiselitteratur* (2005).

Forskningstradisjonen har, som tidligere antydte, hatt, og har fremdeles, store vanskeligheter med å klassifisere *Den afrikanske Farms* genre. Genren kategoriseres ofte som hybrid. Det er derfor ikke til å unngå å pendle mellom ulike typer tekster i en hermeneutisk argumentasjon som har til hensikt å vise hvordan ”Negre og Vers” fungerer som en *mise en abyme* i romanen.

Dette er et argument som finner ytterligere støtte hos Melberg. Innledningsvis behandler han reiselitteraturens forhold til litteraturen for øvrig. Utgangspunktet for hans behandling av dette er at reiseskildringen ”har en vanskelig definerbar plass i den litterære tradisjonen og i den moderne litteraturen” (Melberg 2005: 10). Han mener at reiseskildringen knapt nok kan betegnes som en egen genre (Melberg 2005: 234), og kategoriserer den snarere som et felt av litterære grep og muligheter som henter impulser fra ulike litterære gener (Melberg 2005: 252). I likhet med *Den afrikanske Farm* som vanskelig lar seg plassere genremessig, har han en sterk uvilje mot å plassere reiseskildringen i en entydig genre. Drøftingen av reiseskildringens forhold til litteraturen for øvrig munner ut i en hyllest til den moderne litteraturens litteraturbegrep som Melberg definerer som ”inkluderende og ekspanderende” (Melberg 2005: 36). I

regntidens uteblivelse og episoden Blixen/Denys Finch-Hatton gjennom en tematisering av *Den afrikanske Farms* tilblivelse fremhever sammenhengen mellom på den ene siden regn, liv og fruktbarhet og på den andre siden tørke, ikke-eksistens og infertilitet. Dette aksentuerer følgelig den uoppløselige forbindelsen mellom diktning og væte i romanen.

5.2 Regntidens uteblivelse

5.2.1 Romantolkning

Regntidens uteblivelse er den enkeltepisoden som mest eksplisitt knytter Blixens skrivevirksomhet til regnet, eller snarere til fraværet av regn eller væte. Aiken, Selboe og Heede aksentuerer i forbindelse med regntidens uteblivelse for det første tematiseringen av verkets tilblivelse, og for det andre beskrivelsen av diktningen som kompensasjon for det uteblitte regnet (Se 2.3).

Kontrasten mellom regn og tørke er konstituerende for tematikken og oppbyggingen av episoden. Blixen etablerer umiddelbart denne kontrasten gjennom den initiale beskrivelsen av den sedvanlige tørken før regntidens begynnelse:

I de sidste Maaneder inden Regnen, blev hele Verden da hedere og tørrere for hver Dag. Man gispede, det var, som om Naturen selv havde Feber [...] Heden [...] stod ind over det dyrkede Land som Aandedrættet fra en Ovn [...] *Hele Verden ventede nu paa en Ting* (38; min utheving).

Skildringen skisserer værets normale forløp før regntidens begynnelse, men regntiden slår ikke inn. Lengselen etter det forestående regnet er handlingens drivkraft, men regnet kommer ikke. Gang på gang viser forventningen om regnet seg å være vinden, og understreker således tørken og mangelen på fruktbarhet som preger naturen:

Naar det stærke Sus kom vandrende over Hovedet paa mig, saa var det de høje Træer i Skoven, og ikke Regnen. Naar det løb langs med Jorden, var det Blæsten i buskene og i det lange Græs, og ikke Regnen, naar det raslede og hvislede lige over Jorden, var det Blæsten i Majsmarkene – hvori den lød saa livagtig som Regn at man Gang paa

forlengelsen av dette omtales all reiselitteratur som prosa. Avslutningskapitlet konkluderer med at prosa er den minste fellesnevneren for all reiselitteratur (Melberg 2005: 252).

Melberg gjør seg her til eksponent for et synspunkt som tenderer i en dekonstruktivistisk retning. Hans prosa-begrep er imidlertid nyttig i forhold til min hermeneutiske analyse av *Den afrikanske Farm*. Ekspansiviteten og inklusiviteten gir rom for både de prosaiske og de prosa-lyriske partier samt bevegelsene mellom ulike typer tekster, noe vi ser ikke minst i del IV der jo "Negre og Vers" befinner seg. Jeg ser derfor ikke at det er problematisk å etablere tematiske forbindelseslinjer mellom "Negre og Vers" og de metapoetiske episodene til tross for at min argumentasjon vil bevege seg på tvers av poesi og prosa.

Gang lod sig narre, og endogsaa lyttede med en vis Fornøjelse, som om en Begivenhed, man længes efter, blev spillet for En paa Scene - og ikke Regnen (38-39).

Settingen for Blixens poetologiske refleksjoner er således regntidens uteblivelse. Kontrasten mellom regn og tørke preger i økende grad skildringen etter hvert som episoden utvikles for leseren. Skildringen domineres av tørke, infertilitet og ikke-eksistens,⁷⁵

Universet selv vendte sig bort fra os [...] Der var ingen Fugtighed noget Sted i Atmosfæren, alt blev tørrere og tørrere, det var som om al Kraft og Ynde trak sig ud af Verden [...] En trist Blæst, som en Trækvind, løb af og til gennem Landskabet, alle Farver falmede og blegnede, der var ingen Duft mer fra Marken eller i Skoven. For hver Dag som nu gikk til Ende uden Regn, var der et af vore Haab og en af vore Planer paa Farmen som blev til ingenting [...] Paa Sletterne og i Højene tørrede Vandhullerne ud (39).

Regnet forbindes med liv og det livgivende, eksistens og fruktbarhet mens fravær av regn eller tørke konnoterer infertilitet og ikke-eksistens.

Regnet og tørken kan knyttes til Blixen og de innfødte samt til deres reaksjoner på regntidens uteblivelse. Beskrivelsen av de innfødtes reaksjon faller inn under det Thisted omtaler som afrikanernes forstillingskunst (Se 4.6.1). Blixen skriver: ”De Indfødte blev tavse under Tørken. Jeg kunde ikke faa et Ord ud af dem om Vejrudsigterne” (39). Tausheten henspiller på hennes manglende mulighet til å vite hvor hun har dem (Thisted 2005: 105). Deres reaksjon er interessant fordi den kan knyttes til tørke, infertilitet og ikke-eksistens. Dermed understrekes det eksistensielle alvoret i situasjonen for de innfødte, ”Det var således deres Eksistens, som stod på Spil” (39). Afrikanerne tilhører et jordbrukssamfunn der livets oppholdelse er helt avhengig av rytmisk veksling mellom sol, regn og tørke. Dersom regnet uteblir, slår avlingene feil, noe som får fatale konsekvenser for de innfødtes liv, ”Det var hændt før for dem eller deres Fædre, at de havde mistet ni Tiendedele af deres Hjorder i de store Tørkeår. Deres Shambaer tørrede ud og laa graa og støvede med nogle faa hængende Majs- og Kartoffelplanter” (39). Dette viser at afrikanernes eksistens og liv er i samspill med naturen. Deres taushet gjenspeiler landskapet og naturens reaksjoner på regnets uteblivelse.

Blixens egen atferd ved regntidens forsinkelse står i kontrast til landskapet, naturen og de innfødte, slik det går frem av den kontrastivt formulerte setningen ”Men jeg havde ikke levet

⁷⁵ Heede påpeker at dette er et mønster som er gjennomgående i romanen (Heede 2001: 120).

længe nok imellem dem dengang til at have lært deres fuldkomne Stilhed” (39; min utheving). Med dette åpner Blixen sine poetologiske refleksjoner.

Blixens skrivevirksomhet skildres i det følgende som livgivende og skapende. I likhet med regnet forbindes skrivingen med liv, eksistens og fruktbarhet.⁷⁶ Blixens litterære virksomhet fungerer således som kompensasjon for at regnet uteblir. Skrivingen fremstilles av fortelleren som helt nødvendig for at hun skal leve:

Jeg var ung, og for at leve, maatte jeg samle mine Evner om noget, hvis jeg da ikke skulde hvirvles helt bort med Støvet, der stod op i høje Støtter paa Vejene, eller med Røgen over Sletten. Jeg begyndte om Aftenen at skrive Historier og Eventyr, som kunde tage mine Tanker langt bort til andre Lande og Tider (40).⁷⁷

Det kompenserende ved denne aktiviteten ligger i at Blixen begynner å skrive når regnet uteblir. Skrivingen beskrives innledningsvis som en form for tidsfordriv og fungerer nærmest som en slags overlevelsesstrategi i en tung tid på farmen. Skrivevirksomheten utvikler seg imidlertid etter hvert til et bokprosjekt, slik den eksplisitte referansen til ”den Bog, jeg var ved at skrive” (43) viser. Boken er således symbolet for det kompenserende ved hennes litterære virksomhet, noe som også understrekes av farmens folk: ”...da de hørte, at jeg prøvede at skrive en Bog, opfattede de det som et sidste Forsøg paa at føre os frelst gennem de tunge Tider” (40). Skildringen av Blixens skrivevirksomhet som en kompensasjon for det uteblivende regnet fremstår følgelig som en metaforisk fremstilling av farmervirksomheten.

I *Den afrikanske Farm* fremstår diktning og regn som gjensidig utbyttbare, analoge størrelser på både et eksplisitt og et implisitt plan. Dette er tydeligst i forbindelse med regntidens uteblivelse. En slik sammenstilling av skrift og regn finner man dessuten i ”Negre og Vers” der de innfødte oppfordrer Blixen til å tale som regn (215). De venter forventningsfullt på at

⁷⁶ Den vitale, livgivende og skapende dimensjonen ved regnet og skrivevirksomheten slik den kommer til uttrykk i forbindelse med regntidens uteblivelse, ekspliseres for det første i episoden Blixen/Denys Finch-Hatton gjennom anvendelsen av en nokså åpenbar samleiemetaforikk og gjennom referansen til *Tusen og en Natt*, og for det andre i anekdoten ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” gjennom nok en samleiemetafor og gjennom en eksplisitt henvisning til det latinske uttrykk *coitus interruptus*. Jeg skal vise hvordan vann og liv knyttes til erotikk i disse episodene.

⁷⁷ I realiteten ble romanen avfattet under et opphold på Skagen vinteren 1936/37, flere år etter at Blixen hadde returnert til Danmark (Se punkt 2.4.1). Juhl påpeker i artikkelen ”Tilblivelsen: ’Paa de store Luftsyns Sletter, i Masai-Reserve’ ”(1984) at ”Behovet for at skildre Afrika, sålänge det var den virkelighed, Karen Blixen måtte slås med hver dag, har nok ikke været stort” (Juhl 1984: 17). Juhl hevder at romanen ble skrevet av en indre nødvendighet, noe som gjenspeiler Juhls ontologiske tilnærming til *Den afrikanske Farm* (Juhl 1984: 22). Dette viser hvordan Blixen skaper en kausal sammenheng mellom regntidens uteblivelse og *Den afrikanske Farms* tilblivelse, som vi jo som lesere vet er et litterært påfunn. Etableringen av slike litterært konstruerte sammenhenger er en av strategiene Blixen bruker for å skape sammenheng i romanen.

rimet skal komme (215). Videre beskrives regn i Afrika som ”altid længselsfuldt ventet, og velkommen” (215). Skildringen av regnet som ”længselsfuldt ventet” trekker en linje til regntidens uteblivelse der regnet beskrives i tilsvarende ordelag som ”en Begivenhed, man længes efter” (39). Det etableres altså en analogi mellom å vente på rimet og å vente på regnet. Ventingen på henholdsvis rim og regn gjør disse gjensidig utbyttbare, noe som befester tolkningen av vers som regn.

5.2.2 Intertekstuelle forbindelser

Beskrivelsen av diktning som kompensasjon forbinder eksplisitt diktning med regntidens uteblivelse. Videre viser den hvordan Blixen opptrer i forhold til de innfødte. Mens de innfødte opptrer som tause, opptrer Blixen som produktiv og skapende gjennom sin litterære virksomhet. Det at hun ikke ”kan faa et Ord ud af dem” (39) mens hun selv skaper nettopp ord, kan vekke assosiasjoner til skapelsesberetningen i 1. Mosebok 1 der Gud skaper ved sitt ord. Hver dag i skapelsen innledes med formelen ”Da sa Gud” (1.Mos. 1.3,11,26) eller ”Gud sa” (1.Mos. 1.6,9,14,20,24). Salme 33, 6 ekspliserer ytterligere at Gud skaper med ord som instrument, ”Himmelen ble skapt ved Herrens ord...”. Til tross for at analogien halter noe, kan det likevel være interessant å se hvordan skildringen av regntidens uteblivelse kan aktivere motiver med feste i en klassisk vestlig forestillingskrets der formidling av ord fremstilles metaforisk som jordbruksdrift.

5.2.2.1 Det livgivende og skapende ved regnet

I forbindelse med den første metapoetiske episoden fremstår regnet konkret som regn, noe som går frem av de utmalende beskrivelsene av konsekvensene regnets fravær har for naturen, avlingene, de innfødte og Blixen selv. Gjennom skildringene av tørke og infertilitet forbindes regnet med liv, fruktbarhet og eksistens.

Fremstillingen av regnet som livgivende bidrar til å eksplisere den indirekte tematiseringen av verkets tilblivelse i ”Negre og Vers” som vi finner i de innfødtes oppfordring om ”å tale som regn”. Gjennom samspillet mellom ”Negre og Vers” og regntidens uteblivelse opprettes det et rom der det oppstår en metaforisk måte å tale om ord som regn på. Dette er en talemåte som har analogier i fruktbarhetsmotiver i Bibelen og i den gammeltestamentlige og apokryfe visdomstradisjonen.⁷⁸ Denne kulturen er ikke typisk jødisk, men speiler snarere erfaringer fra

⁷⁸ Om grunnlaget for å etablere slike intertekstuelle relasjoner; se 4.3.3.

agrarsamfunn, slik de også oppleves i *Den afrikanske Farm*.⁷⁹ Jeg skal vise hvordan det etableres en intertekstuell forbindelse mellom romanen og klassisk materiale ut fra et motiv der ord fremstilles som regn fordi dette ekspliserer den metaforiske omtalen av ord som regn i forbindelse med regntidens uteblivelse.

Den metaforiske talen om ”ord som regn” aktiverer altså via skildringen av regntidens uteblivelse et fruktbarhetsmotiv i Det gamle testamentet der både Guds og menneskers tale beskrives som regn. En slik intertekstuell forbindelse er leserorientert og må derfor klassifiseres som implisitt. Med utgangspunkt i romanens mange eksplisitte referanser til klassisk vestlig materiale, kan man imidlertid etablere implisitte intertekstuelle forbindelser til den klassiske tradisjonen andre steder i *Den afrikanske Farm*. Ut fra en slik tankegang vil jeg utdype analysen av det livgivende og det skapende ved regnet ut fra noen sentrale gammeltestamentlige tekster der regnet omtales metaforisk som ord.

I Jesaja 55 beskrives Guds tale som regn på en måte som forbinder ord med grøde og vekst: ”*Likesom regnet og snøen faller ned fra himmelen og ikke vender tilbake dit før det har vannet jorden, gjort den fruktbar, og latt det spire og gro på den, gitt såkorn til den som skal så, og brød til den som skal spise, slik er det også med mitt ord, det som går ut av min munn*” (min utheving). Likeledes skildres Guds ord i Jobs bok 29, 23: ”De ventet på *mine [dvs. Guds] ord som på regn*, de åpnet munnen *som for vårregn*” (min utheving). I 5. Mosebok 32, 2 er det imidlertid Moses som taler, men det er den samme talemåten som gjentar seg: ”Lytt du himmel, jeg vil tale, *hør ordene fra min munn*, du jord! *La min lære risle som regn, min tale dryppe som dugg, som regnskurer på det grønne gress, som regndråper over det som gror*” (min utheving). Ord sammenliknes her med regn, dugg, regnskurer og regndråper. Gjennom verbene risle og dryppe knytter verset seg til den gammeltestamentlige og apokryfe visdomstradisjonen der visdommen gjerne beskrives som en kilde. Visdomslitteraturen vrir av talemåter som gjennom sine metaforer henspiller på vann som i 5. Mosebok 32. Således omtales for eksempel visdommens ”sanne *utspring*” (Visdommens Bok 6,7; min utheving) og visdommen som ”et pust av Guds kraft, ren *strømmer* den fram fra Den Allmektiges herlighet” (Visdommens Bok 7,25; min utheving). I det apokryfe skriftet *Sirak*, *Jesu Siraks sønns visdom* omtales visdommen og Guds Lov om hverandre i tilsvarende

⁷⁹ Det er i det følgende ikke et poeng i seg selv at tekstene jeg trekker frem er bibelske. Det er heller ikke min påstand Blixen har tenkt på akkurat disse tekstene da hun skrev *Den afrikanske Farm*. Hennes roman lar seg imidlertid forankre i agrarsamfunnets erfaringer slik de blant annet kommer til uttrykk i Bibelen.

ordelag. ”Loven *flommer* over av visdom” (Sirak 24,25; min utheving) og sammenliknes videre med elvene Pisjon, Tigris, Eufrat, Jordan, Nilen og Gihon (Sirak 24, 25-27).

Talen om ord som regn og den metaforiske talemåten som henspiller på vann forbinder regn med vekst, grøde og fruktbarhet. Dermed knytter disse tekstene an til erfaringer som medlemmene av et jordbrukssamfunn stifter bekjentskap med uavhengig av tid og sted. For en som lever av det jorden gir, er livets oppholdelse avhengig av regn for å gi vekst og grøde. Dersom avlingene slår feil, får det fatale konsekvenser. Denne tolkningen finner støtte i Blixens tekst. Skildringen av regntidens uteblivelse åpner med å knytte an til nettopp denne erfaringen: ”Et Aar slog den store Regn fejl. Det var en tragisk, forfærdelig hendelse, og den Farmer som har gennemlevet den, glemmer den aldrig” (38).

Fremstillingen av regnet som livgivende bidrar til å eksplisere tematikken vi finner i de innfødtes oppfordring om å tale som regn (215). Regntidens uteblivelse er gjenstand for en direkte tematisering av *Den afrikanske Farms* tilblivelse som fremstilles helt konkret ved at Blixen begynner å skrive når regnet uteblir. Aksentueringen av forbindelsen mellom diktning og væte i en episode som ubestridelig oppfattes som en tematisering av romanens avfattelse, viser hvordan en *mise en abyme* lar seg fortolke av det øvrige verket. Fortelleren i ”Negre og Vers” foretar den samme koblingen, men diktning og væte knyttes snarere til afrikanernes angivelige oppfatning av rim. Når Blixen lar de innfødte oppfordre henne til å tale som regn, knytter hun tale (diktning) og regn (væte) til sitt eget verks tilblivelse og sitt eget forfatterskaps opphav. Dermed etableres det en tematisk forbindelseslinje mellom ”Negre og Vers” og regntidens uteblivelse. Dette aspektet ved den metapoetiske tematikken bidrar til å berettigede anekdotens status som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*.

Interaksjonen mellom ”Negre og Vers” og regntidens uteblivelse samt etableringen av den intertekstuelle forbindelsen mellom Bibelen og *Den afrikanske Farm* viser hvordan Blixen pendler mellom et konkret og et metaforisk plan i teksten, og hvordan hun leker med samspillet mellom et bokstavelig og et metaforisk språk. De ulike nivåene i teksten er myntet på ulike mottakere, noe som gjenspeiles i utdanningsprosjektets dobbelte adressat som er rettet mot henholdsvis de innfødte og romanens lesere. Samspillet mellom det konkrete og det metaforiske kulminerer i samtalen mellom Blixen og Kamante der Kamantes vurdering av Blixens bokprosjekt danner utgangspunktet for en metaforisk fremstilling av Blixens narrativitet (Se 5.7).

Den intertekstuelle forbindelsen jeg har etablert mellom romanen og klassisk vestlig materiale gjennom behandlingen av ord som regn viser hvordan formidling av ord fremstilles metaforisk som jordbruksdrift. Disse motivene forbinder regn med liv, vekst, grøde og frukbarhet. Dermed understrekes *Den afrikanske Farms* tematisering av romanens tilblivelse gjennom en eksplisering av forbindelsen mellom regnets fravær og verkets avfattelse.

5.2.2.2 *Blixen som livgivende*

Det er imidlertid ikke bare regnet som fremstilles som livgivende. Både regntidens uteblivelse og ”Negre og Vers” tegner et bilde av Blixen som produktiv, virksom og skapende. Gjennom sin litterære virksomhet opptrer Blixen som produktiv og skapende ⁸⁰ mens de innfødte reagerer med forstillelse og taushet. Det samme mønsteret finner vi i ”Negre og Vers” der afrikanerene responderer på Blixens anmodning om at de skal lage rim med å vende hodet bort (215). Den kontrastive beskrivelsen av Blixen respektive de innfødtes forstillelse innenfor en episode som eksplisitt tematiserer verkets tilblivelse og forfatterskapets opphav, kan tolkes i retning av at Blixen setter seg inn i rollen som skaper.

Abdul R. Jan Mohamed analyserer i kapitlet ”Isak Dinesen: The Generation og Mythic Consciousness” i *Manichean Aesthetics. The Politics of Literature in Colonial Africa* (1983) hvordan Blixen i *Den afrikanske Farm* setter seg inn i rollen som Gud overfor de innfødte. Jan Mohamed trekker frem to eksempler for å belyse Blixens syn på seg selv som skaper. For det første viser han til at Blixen etter sin behandling av Kamante ser på ham med en skapers øyne (Jan Mohamed 1983: 65). Deretter trekker han frem beretningen om Jogona Kanyagga ⁸¹ som ”...the most explicit statement of the divine role” (Jan Mohamed 1983:65). Videre betegner han Blixens innsettelse av seg selv i rollen som Gud og skaper som ”a statement of

⁸⁰ Dersom man retter et sideblikk til Blixens biografi, opptrer Blixen imidlertid som paradoksal i forhold til denne rollen ettersom hun etter å ha blitt smittet av syfilis ble infertil. Flere har følgelig tolket hennes litterære virksomhet som en kompensasjon for at hun ikke kunne få barn (Se blant annet Aiken 1989: 38). Selv fremstilte hun derimot syfilisen som den pris hun hadde betalt djevelen for sin fortellerkunst (Bjørnvig 1974: 50).

⁸¹ Beretningen om Jogona Kanyagga avslutter ”Et Vaadeskuds Historie”. Jgonas sønn, Wamai, blir ved et uhell truffet og drept av et skudd avfyrt av en ung kikuyu. Som kompensasjon for sitt tap får Jogona tjuefire får. I etterkant oppstår en disputt over Wamais legitime opphav når tre kikuyuer hevder Wamai er sønn av deres avdøde bror. Blixen sitter som dommer i saken og får i oppgave å skrive ned beretningen om Jgonas forhold til det avdøde barnet. Som både Jan Mohamed og Aiken peker på betrakter Blixen seg i denne sammenhengen som skaper i det hun eksplisitt alluderer til sentrale skapelsestekster så som 1.Mos.2,7, 1.Joh.3,15 og 5,13 samt Johannes-prologen (Joh. 1).

her genuine experience as the source of a universe that is being transformed by her initiative” (Jan Mohamed 1983:65).⁸²

Vi ser følgelig hvordan både regnet og Blixen forbindes med det livgivende, produktive og skapende i forbindelse med regntidens uteblivelse.

5.3 ”Jeg havde digtet mange Eventyr og Historier mens han havde været borte” - Denys’ rolle for frembringelsen av Blixens historier

Fremstillingen av Blixen i rollen som livgivende er imidlertid ikke konstant i episoden der Blixen forteller historier for Denys Finch-Hatton. I det Denys entrer scenen skjer det en form for glidning i forhold til Blixens rolle som livgivende:

Naar han kom til Farmen, spurgte han mig om jeg havde nogen ny Historie at fortælle. Jeg havde digtet mange Eventyr og Historier mens han havde været borte. *Om Aftenen gjorde han sig det bekvemt paa Gulvet foran Kaminen med alle Husets Puder spredt omkring sig, jeg sad med Benene overkors ved Siden af ham, som selve Sheherezade, og han hørte opmærksom paa en lang Historie fra Begyndelsen til Enden* (174; min utheving).

Episoden kan tolkes som en tematisering av *Den afrikanske Farms* tilblivelse knyttet til Denys’ rolle for frembringelsen av Blixens historier. Aiken, Selboe og Heede drøfter hans betydning for fremveksten av hennes historier, og påpeker at han er nødvendig for utviklingen av hennes skrivevirksomhet.

5.3.1 Romantolkning

Denys forbindes med avfattelsen av *Den afrikanske Farm* gjennom beskrivelsen av ham som gjest og venn. Den metapoetiske episoden med Blixen og Denys befinner seg i romanens tredje avsnitt, ”Gæster paa Farmen”, der Blixen opptrer som venn og vertinne (Se 2.4.4). Denys faller følgelig inn under kategorien ”gjest”. Videre fortelles det at ”Denys Finch-Hatton havde ikke noget andet Hjem i Afrika end Farmen. Han boede ind imellem sine Safarier i mit Hus og havde sine Bøger og sin Grammofon der” (174). Deretter beskrives Denys som en nær venn. Dette er nedfelt både i episodens fjernkontekst, nemlig del III som helhet, samt episodens nærkontekst, kapittel 7, som skildrer Blixens nære vennskap med britene Berkeley Cole og Denys. Skildringen av Denys som venn gjenspeiles i den udelt

⁸² Konteksten for Jan Mohameds eksempler har strengt tatt ingen forbindelse med *Den afrikanske Farm* som verk å gjøre og har heller ingen referanse til diktning og væte. Til tross for at de ikke kan knyttes til tematiseringen av verkets tilblivelse, bidrar de likevel til å understreke Blixens rolle som livgivende skaper.

positive beskrivelsen av ham i det Selboe betegner som ”en hylningstale til en ener som besitter egenskaper som ’Ydmyghed, Taknemlighed, en venlig Blidhed (174)’ ” (Selboe 1996: 61).

Beskrivelsen av Denys som gjest og venn knytter episoden til regntidens uteblivelse der Blixen eksplisitt refererer til de eventyr og historier hun har diktet i Denys’ fravær: ” Nogle af disse Historier havde jeg før fortalt til Underholdning for en Ven af mig, der tidt besøgte mig paa Farmen” (40). Samspillet mellom episodene antyder at historiene Blixen har diktet i Denys’ fravær og senere fortalt ham, er nettopp de historiene hun skriver ned under regntidens uteblivelse. Videre tydeliggjøres Denys’ rolle for frembringelsen av Blixens historier og dens nødvendighet for utviklingen av hennes litterære virksomhet.

Som tidligere nevnt, beskrives Denys’ ankomst til farmen i følge Heede i en dårlig skjult samleiemetaforikk som ”farmens åpning” (Heede 2001: 119): ”Naar han kom tilbage til Farmen, lukkede den sig op, den talte, som Kaffeplantagen taler, naar den blomstrer i de første Regnbyger, drivvaad, duftende som en sky af Kridt” (174). Metaforen åpner for en erotisk dimensjon i forholdet mellom Denys og Blixen slik det blant annet går frem av den eksplisitte referansen til *Tusen og en natts* rammefortelling. Denys’ ankomst til farmen har videre en forløsende virkning på omgivelsene ved at han bringer alt på farmen i tale: ”Naar jeg ventede Denys tilbage, og hørte hans Automobil komme op ad Vejen, hørte jeg paa samme Tid alle Ting paa Farmen snakke og sige hva den virkelig var” (174). Det forløsende rammer også Blixen som forteller historier hun har diktet mens han har vært borte.

Episoden tegner bildet av Denys som den ideelle, oppmerksomme og lydhøre lytter (Aiken 1990: 44). Hans status som lytter knyttes altså til oppfatningen av at Denys er i utakt med sin europeiske samtid. Til tross for skriftspråkernes inntog, har han bevart evnen til å kunne lytte til en historie. Dette er en kunst han i følge fortelleren har utviklet på sine utallige safarier (174). Blixen vurderer denne egenskapen som uvurderlig (174), og understreker dermed selv nødvendigheten av Denys’ rolle for utviklingen av sine egne historier. I forrige kapittel viste jeg at Blixen i prinsippet fremholder den muntlige diktningen som idealet for god litteratur (Se 4.7.2). Dermed blir samværet med Denys en nødvendig virkeliggjørelse av Blixens forfatterskap.

5.3.2 Intertekstuelle forbindelser

Mens Denys fremstilles som en oppmerksom og lydhør lytter, presenteres Blixen gjennom referansen til Sheherezade som fortellersken *par excellence*.⁸³ På samme måte som Sheherezade forfører kong Sjeheriar ved å fortelle et eventyr hver natt for å berge sitt eget liv fra sultanens bitre ond sinn, forfører Blixen Denys med sine historier.

Henvisningen til *Tusen og en Natts* rammefortelling kan klassifiseres som eksplisitt i det den annonseres direkte i teksten gjennom referansen til Blixen som Sheherezade. Det at referansen forekommer i en episk fortellersituasjon der en kvinne forfører en mann med sine fortellinger vekker dessuten ugjenkallelige assosiasjoner til Sheherezade og Sjeheriar. Referansen til *Tusen og en Natt* kan følgelig med Genettes egne ord omtales som ”officially stated” (Genette 1997: 9).

Tilknytningspunktene mellom denne metapoetiske episoden i *Den afrikanske Farm* og *Tusen og en natts* rammefortelling befinner seg på et tematisk nivå. Begge narrative er gjenstand for en tematisering av tilblivelsen til det verket de befinner seg innenfor. Fortellerskenes motiv for å fortelle historier er dessuten beslektet. Sheherezades motiv er helt konkret å berge sitt eget liv. Hun er derfor påpasselig med å ikke avslutte sin fortelling før morgenen gryr slik at kongen må vente med å drepe henne til han har hørt slutten av historien. Blixens motiv for å fortelle historier er imidlertid mer sammensatt. Hun har ikke det samme behovet for konkret å berge livet. I forbindelse med regntidens uteblivelse foregir hun imidlertid at hun forteller eventyr og historier ”til *Underholdning* for en Ven af mig” (40; min utheving). Samtidig må det påpekes at diktningen av historier i samme avsnitt fremstilles som eksistensielt nødvendig for at hun skal leve og utholde regntidens uteblivelse (40). Til dette må det ytterligere tilføyes at flere forskere i denne forbindelse vektlegger det forførelsesaspektet som ligger implisitt i

⁸³ Blixens identifikasjon med Sheherezade refererer til den arabiske eventyrsamlingen *Tusen og en Natt*. Rammefortellingen innledes av at den østerlandske kongen Sjeheriar bedras av sin hustru. Han dreper både henne og hennes elsker, og forlanger deretter av sin vesir at han hver dag skal bringe ham en jomfru. Om kvelden tar han jomfruen til hustru og har henne hos seg om natten. Om morgenen lar henne føre ut og drepe. Dette foregår over lang tid, og det blir jammer og klage i riket. Til slutt må vesiren bringe sin eneste datter, Sheherezade, til kongen som hustru. Hun er imidlertid listig og klok, og endatil ”vel skåret for tungebåndet” (Brøgger 1996:13). Hun forfører kongen med å fortelle historier. Hun er påpasselig med å ikke avslutte sin fortelling før morgenen gryr slik at kongen må vente til neste natt for å høre slutten på historien. Dette gjentar seg i tusen og en natt. I løpet av denne tiden får Sheherezade og Sjeheriar tre sønner. Til sist benåder kongen Sheherezade fordi hun er så ren, trofast, edel og god (Presentasjonen er basert på Brøgger 1996). I analysen av episoden den Blixen forteller eventyr for Denys skal jeg vise hvordan Blixens identifikasjon med Sheherezade inngår i tolkningen av hennes rolle som fortellerske, og følgelig inngår i tematiseringen av *Den afrikanske Farms* tilblivelse.

referansen til *Tusen og en Natt*. Disse tolker Blixens motiv for å fortelle historier for Denys som Blixens ønske om å holde fast på ham og holde ham på farmen (Se 2.3).⁸⁴

Identifikasjonen med Sheherezade understreker dermed det bildet regntidens uteblivelse tegner av Blixen. Fremstillingen av Blixen som livgivende fremstår ut fra denne episoden som uproblematisk, vel og merke dersom man holder seg til en tekstimmanent fortolkning og ser bort fra Blixens biografi.⁸⁵ I episoden der Blixen forteller eventyr for Denys kompliseres dette bildet ytterligere. I det Denys entrer scenen skjer det et rollebytte i forhold til rollen som livgivende. Dette viser hvordan motiver innenfor et litterært verk ikke nødvendigvis brukes på samme måte gjennom hele verket. Rollebyttet i romanen foregår likevel innenfor en metaforikk der det handler om å gi liv. Blixens rolle som livgivende fremstår dermed i episoden med Denys som paradoksal. På den ene siden fremstår hun fremdeles som produktiv, livgivende og skapende gjennom historiene og eventyrene hun forteller Denys. På den andre siden er det Denys som fremstilles som den som gir liv i det han presenteres som nødvendig for frembringelsen av hennes historier. Denys presenteres som en forutsetning for hennes avfattelse av *Den afrikanske Farm*.

Både Aiken, Selboe og Heede forbinder Denys med det livgivende regnet (Se 2.3). Dermed knyttes diktning/væte-motivet til Denys og etablerer en forbindelse mellom vann, liv og erotikk (Se 5.6). Heede hevder det livgivende regnet kobles til Denys gjennom metaforen om "farmens åpning". Videre påpeker han at regnet nesten konsekvent forbindes med erotikk, som eksempelvis i forbindelse med regntidens uteblivelse der regnet forbindes med "en Elskers Omfavnelse" (39) (Heede 2001: 119).⁸⁶ Koblingen mellom erotikk og regn er imidlertid tydeligst i anekdoten "Jeg slipper dig ikke før, du velsigner mig". På nåværende

⁸⁴ En slik tolkning av Blixens motiv for å fortelle historier peker frem mot Selboes tolkning av "Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig" der hun hevder farmerens bønn om regn kan oppfattes som en indirekte bønn til Denys om kjærlighet (Selboe 1997: 80). Se 5.6.

⁸⁵ Se fotnote 80.

⁸⁶ Også i Blixens øvrige Afrika-litteratur forbindes erotikk med regn eller væte. Heede viser til at "Allerede en af de tidligste omtaler af ham [Denys] i et brev til moderen (26.2.1919) kobler hans tilstedeværelse sammen med en euforisk, livgivende regn (BfA I s.135)" (Heede 2001: 119). Brevet åpner i en oppglødd tone med utroptet "Vi har fått Regn!!". Deretter kobles regnet til Denys' nærvær på farmen: "Finch-Hatton var daarlig og blev boende herude, han er her endnu, og det er umaadelig rart for mig...". Dette mønsteret går igjen i hele *Breve fra Afrika* (se eksempelvis *Breve fra Afrika I* s. 173 og 193 samt *Breve fra Afrika II* s.86). Som en variant av mønsteret Denys' tilstedeværelse/regn finner vi en kobling mellom Denys' fravær og mangel på regn. I et brev til broren Thomas Dinesen skriver Blixen "Saa kan jeg jo ogsaa til Dig skrive, at min store Devotion for Denys giver hele mitt Liv en ubeskrivelig Sødme, tiltrods for *bestandige Savn* (56) [...] *Vi har ikke haft nogen synderlig Blomstring og altsaa kun faar en maadelig Høst* (58)." (Se også *Breve fra Afrika I* s.143). 2) I erindringsboken *Skygger paa Græsset* (1960) sammenliknes videre erotikken med en elv: "Erotikken, løber som en Flod der danner og vander Dalen" (Blixen 1960: 31).

tidspunkt er det tilstrekkelig å vise at Denys Finch-Hatton og det Heede referer til som det mannlige prinsipp kobles til det livgivende regnet gjennom sammenlikningen mellom ”elsker” og ”regn”.

Dette er imidlertid en rolle som i utgangspunktet tilskrives Blixen, kvinnen og det feminine prinsipp. I forbindelse med regntidens uteblivelse knyttes det livgivende til det feminine og det feminine prinsipp. I episoden Blixen/Denys bytter Blixen derimot om på de tradisjonelle rollene ved å knytte de livgivende egenskapene til Denys og det mannlige prinsipp.

Dette viser at en intertekstuell lesning nødvendigvis ikke fanger opp alle elementene i hypoteksten. Dette er eksempelvis tydelig i Blixens anvendelse av *Tusen og en natts* rammefortelling i episoden Blixen/Denys Finch-Hatton i forhold til fortolkningen av Denys. Dersom man gjør rammefortellingen til fortolkningsnøkkel på en ensidig og lite nyansert måte, øver man urett overfor det bildet romanen gir av Denys. Han er ingen ondskapsfull mann som skal teste sin elskerinnens troskap. Blixen griper ikke tak i alle elementene i hypoteksten. Hun forholder seg til motiver og forestillingskretser snarere enn enkeltelementer i rammefortellingen.

Gjennom referansen til *Tusen og en Natt* knytter Blixen an til forestillingen om at kvinnen er livgivende og livsbevarende. Dette bidrar gjennom Blixens litterære virksomhet til å skildre Blixen som livgivende. Dermed understrekes episoden som en tematisering av *Den afrikanske Farms* tilblivelse.

5.3.3 Oppsummering

Både regntidens uteblivelse og episoden Blixen/Denys Finch-Hatton knytter altså det livgivende og livsbevarende til henholdsvis regnet, Blixen og Denys. I den første episoden er Blixens rolle som livgivende konstant ettersom hennes skrivevirksomhet beskrives som kompenserende for det uteblivende regnet og Blixen følgelig oppfattes som produktiv og skapende. I den andre episoden kompliseres derimot denne rollen i og med at Denys fremstilles som helt nødvendig for frembringelsen av Blixens historier. Denys' komme forbindes videre med regnet og tilskrives følgelig status som livgivende.

Samspeillet mellom disse episodene aksentuerer derfor den uoppløselige forbindelsen mellom diktning og væte som knyttes til tematiseringen av romanens avfattelse. Dermed opprettes det

tematiske forbindelseslinjer mellom på den ene siden regntidens uteblivelse og episoden Blixen/Denys Finch-Hatton og på den andre siden ”Negre og Vers”. Disse interaksjonene ekspliserer den indirekte tematiseringen av *Den afrikanske Farms* tilblivelse i ”Negre og Vers” som vi finner i de innfødtes oppfordring om å tale som regn, og bidrar dermed til å gi anekdoten status som en *mise en abyme* i romanen. I det følgende skal jeg nå vise hvordan de tematiske linjene mellom ”Negre og Vers” og metareferansene, ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” og samtalen mellom Blixen og Kamante bekrefter en slik konklusjon.

5.4 Innledende kommentarer til tematiseringen av romanens status som litteratur

I analysen av ”Negre og Vers” viste jeg til Selboes påstand om at Blixen gjennom det swahiliske rimet demonstrerte at meningen i poesi er underordnet klangen (Selboe 1996: 54). Videre tolket jeg verset som utgangspunkt for en poetologisk tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur. Tematiseringen foregår på to plan, hvorav den ene befinner seg innenfor rammen av romanen. Gjennom nonsensverset, og som jeg i det følgende skal vise, gjennom den andre typen metareferanser, gjennom anekdoten ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” og gjennom samtalen mellom Blixen og Kamante, foregår det en tematisering av romanens status som litteratur. De metapoetiske episodene kan tolkes som en tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur i det Blixen på flere nivåer posisjonerer seg i forhold til klassisk tradisjon gjennom en sammenstilling med den klassiske tragedien, Homers *Odyseen* og annet klassisk vestlig materiale. Det foregår imidlertid en tilsvarende tematisering på et allmenngyldig, universelt plan som overskrider romanens grenser. Glidningen fra det spesifikke til det allmenne nivået i ”Negre og Vers” baner vei for en slik tematisering, og åpner således for at Blixen kan lansere en estetisk teori som sier noe om hva som er god litteratur.

5.5 Metareferanser: Romantolkning og intertekstuelle forbindelser

Metareferansene i *Den afrikanske Farm* faller, som jeg tidligere har vist, i to kategorier som gjenspeiler henholdsvis tematiseringen av romanens tilblivelse og dens status som litteratur.⁸⁷

⁸⁷ Den første typen metareferanser består av eksplisitte henvisninger til teksten leseren har foran seg. Hovedfunksjonen til disse referansene er, ut fra oppgavens tilnærming betraktet, å speile romanens tematisering av sin egen tilblivelse. Flertallet av disse referansene forekommer i forbindelse med regntidens uteblivelse som jeg allerede har behandlet utførlig og som skal behandles ytterligere i forbindelse med samtalen mellom Blixen og Kamante. Jeg anser det derfor som overflødig å behandle den første typen metareferanser ytterligere.

Den andre typen referanser består av metahistoriske referanser til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie. Genette og Riffaterres syn på at det litterære per definisjon er intertekstuell, som jeg presenterte innledningsvis i dette kapitlet, muliggjør en tolkning av metareferansene som utgangspunkt for en tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur i det romanen sammenstilles med den klassiske tragedien.

Referansen til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie kan, i likhet med referansen til *Tusen og en Natt*, klassifiseres som eksplisitt etter som den annonseres direkte i teksten. Posisjoneringen i forhold til klassisk tradisjon er imidlertid, som jeg skal vise i det følgende, ambivalent fordi referansen til romanen som klassisk tragedie representerer både brudd og kontinuitet. Dette gjenspeiles i det faktum at referansen ikke er massiv slik den type intertekstualitet Genette hovedsakelig beskjeftiger seg med (Genette 1997: 9).

Den mest eksplisitte henvisningen forekommer på en av Blixen og Denys Finch-Hattons løvejakter. En tidlig nyttårmorgen legger de ut på jakt, de har hellet med seg og skyter hver sin løve. Scenen karakteriseres av Blixen som ”femte Akt i en klassisk tragedie” (178) og den skutte løvinnen som ”tragediens *femme fatale*” (178).⁸⁸ Selboe tolker dette som en metakommentar til *Den afrikanske Farms* femdelte komposisjon (Selboe 1996: 52). Selv tolker jeg imidlertid dette som en metakommentar til romanen som litteratur. Gjennom sammenstillingen av *Den afrikanske Farm* med nettopp den klassiske tragedien, åpner Blixen for en kunstnerisk selvforståelse knyttet til klassisk tradisjon. Plasseringen i forhold til klassisk tradisjon er likevel ambivalent. Den danske litteraturviteren Charlotte Engberg betegner i sin avhandling *Billedets Ekko. Om Karen Blixens fortællinger* (2000) Blixens tekster som ”en vilter montage” der det utspiller seg ”en kamp mellom traditionens billeder og undermineringen af samme” (Engberg 2000: 16). På et tematisk og innholdsmessig plan skriver Blixen seg inn i klassisk tradisjon gjennom referanser til klassisk litteratur, *Tusen og en natt*, Bibelen og gresk-romersk filosofi. Gjennom etableringen av intertekstuelle forbindelser bidrar hennes tekster til å skape kontinuitet tilbake til den klassiske litteraturen. På den andre siden forholder hun seg ”stadig diskuterende og ironisk til ’den store tradition’ ” (Engberg 2000: 11). Når det gjelder romanen som klassisk tragedie er det markante forskjeller

⁸⁸ I realiteten er det Blixen som er ”Tragediens *femme fatale*” (178). En slik tolkning støttes av Blixens indirekte identifikasjon med løvinnen. I et brev fra vennen Gustav Mohr tiltales Blixen dessuten som ”lioness Blixen”. Gjennom identifikasjonen med løvinnen løfter Blixen sin egen karakters stilling i romanen og fremhever følgelig seg selv som romanens hovedperson. Dette gjenspeiler den selvhevdende og selvbevisste rollen hun inntar overfor sine lesere (Se 4.3.2 og 4.4).

på det kompositoriske nivået i henholdsvis den klassiske tragedie og i *Den afrikanske Farm* som tragedie (Se 2.4.4). Karen Blixens ambivalente holdning til det klassiske får konsekvenser for hennes syn på hva som er god litteratur (Se 5.7).

Den andre henvisningen til romanen som klassisk tragedie forekommer i anekdoten ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig”. Referansen presenteres i forbindelse med anekdotens tredje narrativ (Se neste punkt). En gammel dame forteller om sitt svundne liv hvorpå fortelleren lar falle den tørre bemerkning overfor leseren at ”...hendes Liv har nok været af den Slags, som man egentlig maa opleve to Gange før man kan sige, at man har levet. Man kan tage en Arietta, en lille Melodi, da capo, men ikke et helt Musikstykke, ikke nogen Symfoni og heller ikke nogen *Tragedie i fem Akter*” (213; min utheving). Det er verdt å merke seg at fortelleren her indirekte refererer til sitt eget liv som ”en Tragedie i fem Akter”. Damens liv sammenliknes med musikkstykker i små format mens fortellerens eget liv sammenliknes med tilsvarende store kunstneriske komposisjoner. I en roman med så sterke selvbiografiske trekk der fortellerens eget liv er handlingens emne, er det nærliggende å trekke den slutning at kommentaren til fortellerens eget liv like gjerne kan tolkes som en kommentar til fortellerens verk. Referansen kan følgelig tolkes som en kommentar til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie.

5.6 ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” – Romantolkning og intertekstuelle forbindelser

Den indirekte referansen til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie befinner seg altså innenfor anekdoten ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” (212-14). Anekdoten kan tolkes som en tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur i det den på flere nivåer gjør bruk av klassisk vestlig materiale. Jeg har allerede vist hvordan anekdoten på et intertekstuell nivå plasserer seg i forhold til den klassiske tradisjonen representert ved den klassiske tragedien. I det følgende skal jeg vise hvordan ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” posisjonerer seg i forhold til klassisk vestlig materiale på et narrativt, tematisk og intertekstuell nivå.⁸⁹

⁸⁹ Bibelen er i en vestlig kultur mer enn en religiøs tekst ettersom dens respsjonshistorie har gjort den til en vesentlig del av vestlig litteratur. Et slikt synspunkt støttes av arbeidet til den kanadiske litteraturviteren Northrop Frye og den tysk-jødiske litteraturviteren Erich Auerbach. Frye behandler i sin banebrytende studie *The Great Code. The Bible and Literature* (1982) Bibelen ut fra en litteraturkritisk synsvinkel. Hans hovedsynspunkt springer ut av hans erfaringer som foreleser i engelsk litteratur ved universitetet i Toronto: ”I soon realized that a student of English literature who does not know the Bible does not understand a good deal of what is going on in

Anekdoten består av tre separate narrativer som på et overordnet nivå knyttes sammen gjennom henvisningen til 1. Mos. 32, 26. Referansen til 1. Mos. 32 er, i likhet med henvisningene til *Tusen og en Natt* og den klassiske tragedien, direkte annonsert i teksten, og kan følgelig klassifiseres som eksplisitt. Hver av narrative skildrer et jeg som ber om velsignelse i en eller annen form.⁹⁰

Anekdotens åpning knytter umiddelbart an til på den ene siden regn og grøde, og på den andre siden hete og tørke. Kontrasten mellom regn og tørke er ikke konstituerende for tematikken i samme grad som i forbindelse med regntidens uteblivelse, men danner like fullt bakteppet for farmerens innstendige bønn om regn. 1. Mos 32, 26 som skildrer Jakobs nattlige kamp med Gud og hans innstendige bønn om velsignelse, leverer det narrative mønsteret. Anekdoten skildrer hvordan farmeren i sin desperasjon henvender seg til himmelen når regnet uteblir:

Da staar han udenfor sit Hus og stirrer op mod Himlen, han hænger sig i den med begge Arme, som om han vilde malke mere Regn ud af den. Da raaber han til Himlen: Giv mig nu nok og mere end nok. Mit Hjerter er lagt aabent for dig, og jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig. Drukn mig, hvis du vil, men tag ikke Livet af mig med dine Luner, ikke med Karrighed, ikke med Tørhed. Intet coitus interruptus. Himmel! Himmel (213).

Selboe hevder i sitt foredrag "An Unexpected Strange and Alarming Close. Eros and Poetics in Blixen's Tales" (1997) at vi her, i likhet med i 1. Mos. 32, blir møtt med en typisk Blixensk

what he reads: the most conscientious student will be continually misconstruing the implications, even the meaning" (Frye 1982: xii). På grunnlag av disse erfaringene formulerer han sitt hovedsyn. Den vestlige litterære tradisjon vrir av bibelske *topoi* som brukes fordi de tilhører den litterære tradisjonen. Bibelen er følgelig "koden" til all vestlig litteratur. *The Great Code* er et forsøk på å gi en omfattende fremstilling av viktige mønstre i vestlig litteratur. Det litterære studiet av Bibelen er mindre fremtredende som helhet, men like fullt tilstede, i Auerbachs *Mimesis. The Representation of Reality in Western Literature* (2003). Verket ble avfattet da Auerbach satt i eksil i Istanbul under andre verdenskrig. Studien har et eksplisitt sikte, nemlig å belyse hvordan virkeligheten fremstilles litterært i vestlig litteratur (Auerbach 2003: 554). I åpningskapitlet, "Odysseus' scar", sammenlikner Auerbach 19. sang i *Odyseen*, som for øvrig skildrer Odyssevs hjemkomst og Evrykleias gjenkjennelse av ham, med Abrahams ofring av Isak i 1. Mos. 22. De to tekstene representerer hver sin narrative stilart og danner utgangspunktet for Auerbachs undersøkelse av fremstillingen av virkelighet i europeisk litteratur. Det er derfor interessant å merke seg at Auerbach her behandler Bibelen på linje med klassisk vestlig litteratur. Sammenlikningen og sidestillingen av Bibelen og Homer bekreftes ytterligere av nyere Homer-forskning der *Iliaden* og *Odyseen* faktisk betraktes som "the Bible of the Greek" (Finkelberg 2003:91). Frye, Auerbach og nyere Homer-forskning burde følgelig rettferdiggjøre mine referanser til Bibelen ut fra *Den afrikanske Farm*.

⁹⁰ Jeg har valgt å konsentrere meg om det første narrative i anekdoten da det er det som best illustrerer posisjonen i forhold til klassisk vestlig materiale og da det så opplagt knytter an til diktning/væte-motivet.

dobbelt tiltale (Selboe 1997: 81), noe som gjenspeiles på både et eksplisitt og et implisitt nivå i anekdoten.

På et eksplisitt nivå er farmerens bønn rettet mot en slags gud (Selboe 1997: 81). Farmerens bønn om regn er et uttrykk for et ønske om fortsatt liv på farmen i det regnet representerer liv, fruktbarhet og eksistens (Se 5.2). Gjennom den eksplisitte referansen til 1. Mos. 32 griper Blixen fatt i en sentral grunntanke i Det gamle testamentet der velsignelse konsekvent forbindes med fruktbarhet og liv. Med utgangspunkt i den eksplisitt kunngjorte og påviselige referansen til 1. Mos. 32, kan man finne implisitt intertekstualitet, etablert ut fra et leserperspektiv, til øvrige bibelske tekster om velsignelse. Ut fra en slik tankegang vil jeg belyse anekdoten ut fra noen gammeltestamentlige tekster der velsignelse knyttes til grøde, fruktbarhet og liv. Denne sammenstillingen forekommer allerede i skapelsesberetningen i 1. Mos der Gud etter skapelsen av mannen og kvinnen ”*velsignet* dem og sa: ”*Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere!*” (1. Mos. 1,28; min utheving). Gjennom hele fedrehistorien i Det gamle testamentet knyttes velsignelsen til grøde og fruktbarhet. Dette får et særlig eksplisitt uttrykk i Guds velsignelse av Abraham samt i den pakten han oppretter med ham. Gud sier til Abraham: ”Jeg vil *velsigne deg og gjøre ditt navn stort* [...] I deg skal alle slekter på jorden velsignes” (1. Mos. 12, 2-3; min utheving). Videre lover han Abraham at hans ætt skal bli like tallrik som stjernene på himmelen (1. Mos. 15,5). Det vrir av eksempler på nettopp en slik sammenstilling (se eksempelvis 1. Mos. 12,2, 17,4ff, 22,17ff, 26,4). Mens velsignelsen knyttes til grøde og fruktbarhet, forbindes forbannelsen med tørke og infertilitet, som eksempelvis i 5. Mos. 28,16: ”Forbannet være du i byen og *forbannet ute på marken, forbannet være din kurv og ditt basketrau! Forbannet være din livsfrukt og grøden av din jord, avkommet av ditt strofe og tilveksten til ditt småfe!*” (5. Mos. 28, 16-18; min utheving). Tolket i lys av dette utvalget tekster, kan farmerens bønn om regn følgelig tolkes som en bønn om fruktbarhet på alle plan, klarest uttrykt som en bønn om fortsatt liv på farmen i form av gode avlinger og innhøstinger.

Tolkningen av velsignelse som fruktbarhet åpner for en erotisk dimensjon, noe som manifesteres på anekdotens implisitte plan. Det plutselige latinske uttrykk *coitus* som betyr ”samleie, sammentreff, møte eller forbindelse” bidrar til å knytte farmerens bønn om regn uløselig til erotikk. Koblingen mellom erotikk og regn er i følge Heede tydeligst nettopp i ”Jeg slipper dig ikke, før du velsinger mig” ”hvor relationen mellem farmeren på jorden og himlen fremstår som et kosmisk samleje med regnen som guddommelig sæd” (Heede 2001:

119). Tolkningen av relasjonen mellom farmeren og himmelen griper tilbake til samleiemetaforikken i episoden Blixen/Denys der Blixen skildrer ”farmens åpning” (Heede 2001: 119) ved Denys’ ankomst til farmen. Blixen opererer altså med en samleiemetaforikk på flere nivåer. Samleiemetaforikken knyttes videre til Blixen selv gjennom den indirekte identifikasjonen med farmen og farmeren. Heedes tolkning av ”farmens åpning ved elskerens (for sjældne) Besøg” (Heede 2001: 119) og anekdotens andre narrativ, der jeg’et er ensbetydende med farmen, identifiserer Blixen med farmen. Den initiale fortatterkommentaren i forbindelse med regntidens uteblivelse om at ”...den Farmer som har gennemlevet den [dvs. regntidens uteblivelse], glemmer den aldrig” (38) er en av flere kommentarer der Blixen identifiserer seg med farmeren. Forbindelsen mellom på den ene siden Blixen/samleiemetaforikken og på den andre siden Denys Finch-Hatton, det mannlige prinsipp/regnet stadfester den erotiske dimensjonen som lå i kim i episoden Blixen/Denys.

På anekdotens implisitte plan tar farmerens bønn form av en sterk personlig bønn rettet mot et du. Selboe tolker farmerens bønn som en indirekte henvendelse til Denys om kjærlighet (Selboe 1997: 80). Begrunnelsen for denne tolkningen er referanser til episoder der Denys forbindes med det livgivende regnet.⁹¹ Denys Finch-Hatton kan således tolkes som et omdreiningspunkt for erotikk og bruken av erotiske metaforer. Tolkningen av farmerens bønn om regn som Blixens bønn til Denys om kjærlighet samt samspillet mellom de episodene der Denys forbindes med det livgivende regnet ekspliserer forbindelsen mellom vann, liv og erotikk.

Samspillet mellom anekdotens eksplisitte og implisitte adressat etablerer en forbindelse mellom vann, liv og erotikk gjennom både eksplisitte og implisitte referanser til Det gamle testamentet. Anekdoten kan følgelig tolkes som en tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur i det den på flere nivåer posisjonerer seg i forhold til klassisk vestlig materiale. Når det gjelder anekdotens intertekstuelle nivå burde dette gå klart frem av det foregående. På det narrative nivået har jeg vist hvordan 1. Mos. 32 leverer anekdotens narrative mønster mens jeg på det tematiske nivået, ut fra etableringen av en implisitt intertekstuell forbindelse til sentrale gammeltestamentlige tekster, har illustrert hvordan velsignelse i *Den afrikanske Farm* knyttes til fruktbarhet, grøde og liv.

⁹¹ I forbindelse med regntidens uteblivelse sammenliknes regnet med en elskers omfavelse (39), i forbindelse med Denys’ ankomst til farmen i ”lukker den (det vil si farmen) sig op [...] som Kaffeplantagen [...] naar den blomstrer i de første Regnbyger, drivvaad, duftende som en sky af Kridt” (174)” og ved Denys’ begravelse regner det (272) (Selboe 1997: 81).

Hittil har jeg vist at det er tematiske forbindelseslinjer med hensyn til både tematiseringen av *Den afrikanske Farms* tilblivelse og tematiseringen av romanens status som litteratur mellom de metapoetiske episodene og "Negre og Vers". Dette berettiger anekdoten status som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*. Interaksjonene mellom "Negre og Vers" og samtalen mellom Blixen og Kamante bekrefter dette ytterligere ettersom denne episoden faktisk forener begge de poetologiske linjene i anekdoten.

5.7 Samtalen mellom Blixen og Kamante

Settingen for samtalen mellom Blixen og Kamante er regntidens uteblivelse og, etter det vi har sett, følgelig også tematiseringen av *Den afrikanske Farms* tilblivelse. De innfødte viser stor interesse for Blixens bokprosjekt i det de oppfatter sin eksistens som avhengig av prosjektets fremdrift. De oppsøker henne gjentatte ganger i spisestuen for å se henne skrive. Den unge kikuyugutten Kamante er også blant de besøkende. En kveld tar han initiativet til en samtale der han spør Blixen om hun selv tror hun kan skrive en bok, hvorpå hun repliserer at hun håper det.⁹² Det viser seg i det følgende at samtalen er nøye planlagt fra Kamantes side som står med *Odysseen* på ryggen. Han uttrykker sin tvil om at Blixen er i stand til å skrive en bok. Videre spør han henne: "Msabu, hvad er der i Bøger?" (43). Som eksempel forteller Blixen ham historien om Odyssevs og Polyphemos (jamfør 9. sang i *Odysseen*).

Den afrikanske Farms status som litteratur tematiseres implisitt gjennom sammenstillingen av *Odysseen* med Blixens bokprosjekt. Referansen til Homer er i likhet med henvisningene til *Tusen og en Natt*, den klassiske tragedien og 1. Mos. 32, eksplisitt da den annonseres direkte i teksten. Samtalen mellom Blixen og Kamante innledes med at Kamante legger *Odysseen* vektig på bordet og fremfører sitt ærende med et "Msabu, det er en god Bog" (42).

Begrunnelsen i Kamantes påfølgende argumentasjon er todelt. Han vurderer litterær kvalitet dels ut fra materielle kriterier, dels ut fra sammenstillingen av *Odysseen* med Blixens bokprosjekt. Kamantes vurdering av hennes bokprosjekt danner utgangspunktet for en metaforisk fremstilling av Blixens narrativitet. Hans vektlegging av de ytre kriteriene

⁹² Den danske utgaven avviker fra den engelske som i større grad gir uttrykk for tvil i forhold til Blixens egen tro på at hun skal fullføre sitt bokprosjekt. I den engelske utgaven svarer Blixen "I answered I did not know" (Blixen 1937: 50) på Kamantes forespørsel. De ulike aksentueringene i forhold til Blixens håpefullhet i forhold til avfattelsen av boken, kan i likhet med utelatelsen av det første leddet i setning 1b og den konsekvente utelatelsen av possessive pronomener i "Negre og Vers", tolkes som et utslag av at Blixen inntar en mindre selvhevdende og mer ydmyk rolle overfor et internasjonalt publikum (Se 4.3.2 og 4.4).

formelig inviterer til en metaforisk lesning. De materielle kriteriene fungerer som metaforer for en bestemt form for narrativitet, en bestemt skrivemåte eller en bestemt form for litteratur. Jeg tolker derfor metaforiseringen av de materielle kriteriene som Blixens utlegning av sitt eget narrative begrep.

Gjennom Kamantes vurdering av hennes bok viser Blixen for det første hvordan hun tematiserer *Den afrikanske Farms* status som litteratur. For det andre viser hun hvordan tematiseringen av romanens status som litteratur danner utgangspunktet for et prinsipielt innlegg i en debatt om hva som er god litteratur. Sistnevnte kan tolkes i retning av at Blixen her har et didaktisk sikte overfor sin leser (Se 5.7.4).

5.7.1 Romantolkning

5.7.1.1 Konkret plan: Kamantes kriterier

Kamante leverer tre materielle kriterier for vurderingen av litterær kvalitet. For det første peker han på at *Odysseen* ”hænger sammen fra den ene Ende til den anden. Selv om man tager den op ved Ryggen og ryster den stærkt, falder den ikke fra hinanden” (42). Dette viser helt konkret til at boken er bundet sammen, noe Blixens bok ikke er. Den består tvert i mot av løse ark som flyter overalt i spisestuen:

Men hvad du skriver, fortsatte han med Foragt, men ogsaa med nogen virkelig Deltagelse, det er der jo ingen Sammenhæng i. Nøget er her, Noget der. Naar dine Folk kommer ind og glemmer at lukke Døren, blæser det omkring, noget blæser ned på Gulvet, og du bliver meget vred (42).

Denne beskrivelsen knytter dialogen til regntidens uteblivelse der Blixen skriver følgende om sitt eget bokprosjekt: ”Jeg sad og skrev i Spisestuen med mange Papirer spredt over Spisebordet” (40). Videre trekker Kamante frem *Odysseens* tyngde⁹³: ”Bliver din Bog lige saa tung som denne? spurgte Kamante og viste mig *Odysseen*; da han saa jeg betænkte mig, rakte han mig den, for at jeg selv kunde veje den i Haanden til Sammenligning” (42). Blixen tilbakeviser imidlertid at en god bok må være like tung som *Odysseen* for å være god. For å underbygge sin påstand viser hun til at det finnes mange bøker i hennes bibliotek som er betraktelig lettere enn *Odysseen*. For det tredje fremhever han *Odysseens* hardhet som materielt kriterium for litterær kvalitet. Han undres på om Blixens bok vil bli ”lige saa haard” (42) som *Odysseen*. Dette viser trolig til hva slags innbinding Blixens bok vil få. Ut fra

⁹³ Se også Blixen 1937: 279: ”Jeg havde ogsaa Holbergs komedier, i en svær Udgave, og Kamante, som vurderede Bøger efter deres Vægt, maa have faaet Respekt for ham”.

Kamantes fascinasjon og begeistring over de rent materielle sidene ved Homers bok, tolker jeg det som om Blixens utgave av denne har en kostbar og solid innbinding. I den videre samtalen følger Kamante opp de materielle kriteriene i sin argumentasjon for hva som er god litteratur. Ut fra hans kriterier scorer Blixens egen bok særdeles lavt, og Kamante konkluderer følgelig med at det ikke blir noen god bok.

Foruten *Odyssens* innbinding, tyngde og hardhet påpeker Kamante at ”Den Mand, som har skrevet den [Odyseen], er klog” (42). Utsagnet åpner for to ulike tolkninger. Oppfatningene bunner i hvordan man forstår Blixens sammenstilling av sitt eget bokprosjekt med Homer. På basis av Kamantes henvisning til ”Den Mand...” (42) Aiken tolker ut fra sin feministiske tilnærming Homer som representant for en fallossentrisk (Aiken 1990: 103) og autoritativ patriarkalsk litterær tradisjon (Aiken 1990: 226). Dette er et syn som knytter litterær kvalitet til kjønn og til en tanke om at kvinner skriver fundamentalt annerledes enn menn. På den andre siden kan man tolke *Odyseen* som et uttrykk for den klassiske litteraturen. Litterær kvalitet knyttes dermed til en klassisk forståelse av hva som er god litteratur. Selv tolker jeg Blixen på denne måten.⁹⁴

5.7.1.2 Metaforiske tolkninger av Kamantes kriterier

Aiken hevder Blixen har en ironisk oppfatning av sin egen litterære virksomhet, og at hennes litterære virksomhet vitner om en alternativ oppfatning av narrativitet (Aiken 1990: 226).

Mens *Odyseen* beskrives i det Aiken omtaler som falliske termer som ”...’hard’ and ’heavy’, a monumental construct that ’hangs together’ in solid and unchanging form”⁹⁵, beskrives Blixens bok som ”a kind of radical dispersal: ’scattered’, disorderly leaves and leavings (48), fragmentary and shifting, open to infinite rearrangement” og som “fluid, discontinuous series of inscriptions” (Aiken 1990: 226). Aiken setter her den fallossentriske tradisjonen opp mot en kvinne som skriver, noe som ut fra hennes feministiske tilnærming gjør det nærliggende å knytte hennes tolkning av Blixens litterære virksomhet til begrepet *écriture féminine*.⁹⁶

⁹⁴ Jeg vil likevel nedenfor referere Aikens syn da både hennes tolkning og min egen, til tross for ulike aksentueringer og tilnærmingsmåter, fremhever hvordan sammenstillingen av Blixen og Homer er gjenstand for en tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur.

⁹⁵ Selboe påpeker i likhet med Aiken at *Odyseen* fremholdes som ”eksempel på en innbundet og sammenhengende bok” (Selboe 1996: 53) i samtalen mellom Blixen og Kamante. Observasjonen inngår i en gjennomgang av romanens metareferanser, og hun gjør ikke noe videre poeng av denne observasjonen.

⁹⁶ Begrepet knyttes særlig til den franske litteraturteoretikeren og forfatteren Hélène Cixous (f.1937) (Kittang, Linneberg, Melberg og Skei 2004: 268) som i særlig grad fremhever skillet mellom en feminin og maskulin skrivemåte (Cixous 2004: 276). Hun hevder det er ”Umulig å *definere* feminin skrivepraksis, umuligheten vil bestå, for man kan aldri *teoretisere* denne praksisen, lukke den inne, gi regler for den, noe som ikke betyr at den

Den amerikanske litteraturviteren Catharine R. Stimpson hevder i sitt forord til Aikens studie at poststrukturalismen og feminismen tilbyr narrativer som erstatter den patriarkalske tradisjonens narrativer. Disse omtales i forbindelse med *écriture féminine* med henvisning til de franske feministene Cixous, Clément, Irigaray og Kristeva som narrativer om ”*flux* rather than stability, *fragmentation* rather than stability.” (Stimpson 1990: ix-x; min utheving). Dette er beskrivelser som faller inn under de materielle metaforene Blixen benytter seg av i samtalen mellom Blixen og Kamante, og kan således tolkes som en bestemt form for narrativitet knyttet til *écriture féminine*.

I motsetning til Aiken som tolker dette som ”an alternative notion of narrative” i forhold til en autoritær, patriarkalsk tradisjon (Aiken 1990: 226), tolker jeg dette som en lansering av en ny form for narrativitet knyttet til fremveksten av modernismen. Kamantes beskrivelse av Blixens såkalte bok henspiller på kjennetegn som er karakteristiske for modernismen. I denne forbindelse er det særlig relevant å trekke frem den mangelfulle sammenhengen og innbindingen som hentyder til det fragmentariske og det flytende, fortellingens diskontinuitet og den tradisjonelle kronologiske historiens oppbrudd slik vi finner det innenfor modernistisk litteratur.⁹⁷ Dette betyr nødvendigvis ikke at *Den afrikanske Farm* som helhet skal tilskrives modernismen, men sett i lys av romanens narrative og kompositoriske nivå, fremstilt metaforisk i dialogen mellom Blixen og Kamante, kan romanen på formnivået tilskrives modernismen.⁹⁸

ikke finnes. Men den vil alltid gå ut over den diskurs som styrer det fallosentriske systemet...” (Cixous, 275). Cixous gir altså ingen beskrivelse av hva som kjennetegner den feminine skriften litterært sett. Stimpson beveger seg derimot i sitt forord til Aikens studie i retning av en karakteristikk av *écriture féminine*.

⁹⁷ Disse elementene knytter samtalen mellom Blixen og Kamante for det første til romanens del IV som helhet og for det andre til romanens komposisjon. Brix og Langbaums karakteristikk av del IV som en samling stykker tilhørende ulike og sammensatte genrer fremhever det særegne preget i ”Af en Emigrants Dagbog”. Langbaums tese om at del IV er skrevet med blant annet det formål for øye å kunne inkludere stoff som ble overflødig i romanens øvrige deler, fører til at vidt forskjellige typer tekster samles i en og samme del. Dette bidrar til å gi et fragmentarisk og oppsplittet preg (se 4.1). Det samme er tilfellet for romanens helhetlige komposisjon. Hendelsenes ikke-kronologiske rekkefølge, de hyppige narrative bruddene, den kontinuerlige narrative kryssklippingen og narrasjonens gradvis økende karakter av det oppsplittede og ikke-lineære gir romanen som helhet et fragmentarisk preg (se 2.4.4). Takk til Dag Heede for i samtale 17.11.2005 å gjøre meg oppmerksom på sammenhengen mellom samtalen mellom Blixen og Kamante og del IV som helhet, og mellom samtalen og romanens komposisjon.

⁹⁸ Denne litteraturhistoriske plasseringen av Blixens narrativitet svarer til den litterære modernismen som stil- og epokebegrep. Dateringen av modernismen varierer blant kritikerne og fra land til land. Gjennomgående for de litteraturhistoriske fremstillingene er imidlertid at modernismen ofte lokaliseres til perioden 1890-1940 med et tyngdepunkt i 1920-30 årene (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 162) som jo er nettopp perioden for *Den afrikanske Farms* avfattelse. Flere fremstillinger trekker dessuten frem en tredje epoke, nemlig 1950- og 60-årene (Fibiger og Lütken 1996: 443-445). Som stil- og epokebegrep viser modernismen til all modernistisk

5.7.1.3 Den metaforiske fremstillingen av Blixens narrative begrep som didaktisk virksomhet

En slik metaforisk tolkning av samtalen mellom Blixen og Kamante ligger nedfelt i teksten gjennom Blixens lek med på den ene siden det konkrete språket og på den andre siden det metaforiske språket. Dette spissformuleres via Kamantes uttalte skepsis til hennes bokprosjekt som en konsekvens av hans vektlegging av de ytre kriteriene ved vurderingen av en boks litterære kvalitet. Tolkningen av dialogen bekreftes ytterligere av de intertekstuelle forbindelsene mellom *Den afrikanske Farm* og klassisk vestlig materiale samt av dubleringen av samtalens adressat. I det følgende skal jeg argumentere for at samspillet mellom disse komponentene kan åpne for at Blixens metaforiske fremstilling av sitt eget narrative begrep kan tolkes i retning av en didaktisk virksomhet.

5.7.2 Intertekstuelle forbindelser

De intertekstuelle forbindelsene mellom *Den afrikanske Farm* og klassisk vestlig materiale åpner for en sammenstilling av farm/skole/undervisning som danner springbrett for en metaforisk tolkning av Blixens skole- og skrivevirksomhet. En slik tolkning er basert på Blixens konkrete utdanningsprosjekt, nemlig opprettelsen av en skole på farmen. Blixens aftenskole omtales som "Midtpunktet paa Farmen" (31). Skolevirksomheten, det vil si det å lære bokstaver, lære å lese og skrive, blir følgelig det viktigste uttrykk for livet på farmen (Se 4.3.3).

I så vel gresk-romersk som bibelsk tenkning omtales undervisning, og ikke minst kunsten å lese, svært ofte med bilder fra jordbruket. Filon utvikler dette forholdsvis bredt i sine skrifter. I *De agricultura* og *De Plantatione* foretar han en utlegning av hva den encyklistiske utdanningen gjør med elevene. Bildet henter metaforer fra jordbruket. Det er derfor fristende å anvende i forhold til *Den afrikanske Farm* der jo både litterær virksomhet og jordbruk står

litteratur som eksplisitt problematiserer tradisjonelle genrekonvensjoner. Hyppige forekomster av fragmentariske og metafiksjonelle innslag, den tradisjonelle kronologiens oppbrudd, eksperimentering med perspektivbruk, skildring av personenes indre liv ved hjelp av såkalt "stream-of-consciousness" og oppløsning av psykologiske personer er karakteristiske kjennetegn for modernistisk litteratur (Lothe, Refsum og Solberg 1999: 162-163). Begrepet modernisme brukes dessuten i litterær sammenheng som idéhistorisk betegnelse. Den danske forfatteren Thorkild Bjørnvig (f.1918) definerer den litterære modernisme som "sindets og erkendelsens dynamiske fremstød mod intethed, mod kosmos" (Fibiger og Lütken 1996: 317). Sitatet viser til en stemning i samtiden av kulturtrøtthet, mistro til ideologiene og skeptisisme overfor det moderne samfunnet (Fibiger og Lütken 1996: 300). Denne stemningen reflekteres i samtidens diktning på det tematiske og innholdsmessige nivået. Flere litteraturvitere har klassifisert Blixens fortellinger som modernistiske ut fra modernismen som idéhistorisk betegnelse (se eksempelvis den danske litteraturviteren Aage Henriksens foredrag "Om Karen Blixen og hendes plassering i moderne europeisk litteratur" sidene 34-36 sidene 48-50 der han plasser Blixen i forhold til modernistene James Joyce og Iris Murdoch samt artikkelen "Aristokratisk modernisme" i *Dansk litteraturhistorie* 8). Da dette ligger utenfor mitt interessefelt både med hensyn til valg av tekstmateriale og tilnæringsmåte til begrepet "modernisme" lar jeg imidlertid dette ligge.

sentralt.⁹⁹ God jord, god sæd og en flittig og dyktig bonde er forutsetninger for at jorden skal gi god avling. Læreren sammenliknes med en bonde eller en gartner. Jordbrukerens arbeid med å så, pløye og høste styrer Filons utlegning. Lærerens kultivering av eleven omtaler han som "soulgardening". Talen er gjennomført metaforisk, men lett forståelig: "...seeing for that for babes milk is food, but for grown men wheaten bread..." (Philo 1968: 113).

Sjelegartneren, det vil si læreren elevene møter i den encykliske utdanningen, sørger for at barna og de unge mennene, det vil si elevene, får den nødvendige næring som er en forutsetning for "soulgardening". Kunnskapen elevene tilegner seg fører til visdom, måtehold og dyd: "For these [viser til de klassiske greske dydene] when sown and planted in the mind will produce beneficial fruits, namely fair and praiseworthy conduct" (Philo 1968: 113). Undervisning knyttes dermed til et fruktbarhetsmotiv med feste i en forestillingskrets der formidling av ord fremstilles metaforisk som jordbruksdrift.

Filons sammenlikning av læreren med en bonde eller en gartner, som for øvrig representerer et topos i antikk pedagogisk diskurs, er appliserbar på Blixen. Blixen fremstår i romanen både som farmer og formidler. Blixen i rollen som farmer er åpenbar og slås fast allerede i romanens første setning gjennom den tydelige aksentueringen av på den ene siden farmen og på den andre siden jeg'et: "Jeg havde en *Farm* i Afrika ved Foden af Bjerget *Ngong*" (9; min utheving) (Se 5.6). Når det gjelder Blixens rolle som lærer, er analogien derimot mindre innlysende. Farmens aftenskole drives av skolemestre fra de ulike misjonsstasjonene i distriktet (31) og Blixen opptrer derfor strengt tatt ikke som lærer i denne sammenhengen. I "Negre og Vers" fremstår hun derimot eksplisitt som lærer i det hun selv introduserer de innfødte for den vestlige verbale ditekunsten. På et overordnet nivå mener jeg det derfor er uproblematisk å tilskrive Blixen rollen som lærer og formidler fordi både aftenskolen og innøvingen av den verbale ditekunsten springer ut av et ønske om å gjøre lærdom og kunnskap til farmens sentrum.

De intertekstuelle referansene til denne klassiske pedagogiske diskursen danner utgangspunktet for en metaforisk tolkning av samtalen mellom Blixen og Kamante. Den metaforiske tolkningen forutsetter imidlertid et konkret fortellingsnivå. De ulike nivåene i dialogen er myntet på henholdsvis Kamante og romanens leser. Det at det er en skole på

⁹⁹ Med utgangspunkt i romanens eksplisitt annonserte referanser til klassisk vestlig materiale, vil det være naturlig å kunne etablere implisitt intertekstualitet til denne tradisjonen også andre steder i romanen. Det er ut fra en slik tankegang jeg belyser *Den afrikanske Farm* ut fra Filons skrifter.

farmen, fungerer altså på både det konkrete fortellingsnivået og på det metaforiske nivået. Dette inviterer til en mulig tolkning av at Blixen har et didaktisk sikte overfor sine respektive adressat.

5.7.3 Dobbeltadressat

Dubleringen av adressaten i samtalen mellom Blixen og Kamante kan, i likhet med de intertekstuelle referansene til den klassisk pedagogiske diskursen, tolkes i henhold til Blixens didaktiske virksomhet. Dobbeltadressaten oppstår i samspill mellom tematiseringen av *Den afrikanske Farms* tilblivelse og tematiseringen av romanens status som litteratur. Dette samspillet bidrar til å gi dialogen status som overordnet i forhold til de øvrige metapoetiske episodene fordi den forener de tematiske hovedlinjene i "Negre og Vers". Samtalen mellom Blixen og Kamante ekspliserer anekdotens tematikk ved at den er gjenstand for en direkte tematisering av romanens tilblivelse og en eksplisitt tematisering av romanens status som litteratur (jamfør den eksplisitt annonserte referansen til *Odyseen*). De tematiske linjene mellom "Negre og Vers" og dialogen berettiger anekdotens status som en *mise en abyme* i romanen. Samtalen kan således tolkes som overordnet fordi den gjennom utformingen av en estetisk teori forener anekdotens tematikk.

Settingen for samtalen er regntidens uteblivelse der *Den afrikanske Farms* avfattelse tematiseres eksplisitt. Blixens utsagn i forkant av samtalen, "Jeg havde ingen anden at tale med om min Bog, jeg lagde mit Ark ned ..." (42), understreker tematiseringen av romanens tilblivelse ytterligere i det Kamante forstyrrer Blixen mens hun sitter og skriver på boken som den påfølgende samtalen faktisk skal dreie seg om. Under samtalsløp redegjør Blixen for de materielle sidene ved en boks tilblivelse, "Jeg forklarede ham, at Folk i Europa vilde forstaa sig paa at samle Bogen, saa at den kom til at hænge sammen" (42). Videre redegjør hun gjennom beretningen om Odyssevs og Polyphemos for de rent idémessige sidene ved en boks tilblivelse. Umiddelbart tolker man Kamante som forklaringens adressat, men dersom man leser forklaringen i lys av de intertekstuelle forbindelsene til Filon og klassisk pedagogisk diskurs samt romanens øvrige poetologiske kommentarer, er det rimelig å tolke romanens leser som Blixens primære adressat.

Det samme er tilfellet for tematiseringen av romanens status som litteratur. Formuleringen av en estetisk teori er adressert romanens leser. Tematiseringen av *Den afrikanske Farms* status som litteratur er utgangspunktet for dette innlegget og fungerer således som en slags

eksemplifisering av hva som er god litteratur. Når man leser *Den afrikanske Farm* i lys av den klassiske tradisjonen og en klassisk måte å omtale undervisning og formidling på, blir det overfor en leseradressat naturlig å tolke farmervirksomheten metaforisk. Dette er imidlertid en tolkning som er manifestert i Blixens egen tekst. I forbindelse med regntidens uteblivelse fremstilles Blixens skrivevirksomhet som kompenserende for det uteblitte regnet (Se 5.2), og fremstår følgelig som en metaforisk fremstilling av farmervirksomheten. Det at Blixen selv leverer en metaforisk fortolkning av sitt eget skriveprosjekt styrker min tolkning av samtalen mellom Blixen og Kamante som et prinsipielt innlegg i en debatt om hva som er god litteratur.

En slik tolkning illustrerer hvordan det å ha en dobbeltadressat til enhver tid vil fungere både forenende og splittende i forhold til de respektive adressatene. Henvendelsen er forenende i den forstand at avsenderen gjennom de samme ordene og gestene taler til samme gruppe samtidig. Dobbeltadressatet vil imidlertid samtidig fungere splittende fordi adressatene tolker forskjellig.

Dette er tydelig i samtalen mellom Blixen og Kamante der den primære og den sekundære adressaten trekkes inn på ulike plan i dialogen grunnet ulike forutsetninger og forskjellig bakgrunn. Kamante befinner seg utelukkende på det konkrete nivået, noe som går frem av hans fascinasjon over de ytre sidene ved Blixens utgave av *Odyseen*. Han foretar en bokstavelig fortolkning. Leseren tolker også på et konkret nivå, men trekkes dessuten inn på et plan som forutsetter en metaforisk fortolkning. På dette nivået formulerer Blixen gjennom en metaforisk fremstilling av sitt eget narrative begrep sitt overordnede poetologiske sikte som tar form av et fiktivt innlegg i en debatt om hva som er god litteratur.¹⁰⁰

Jeg har nå argumentert for at Blixens metaforiske fremstilling av sitt eget narrative begrep kan tolkes i retning av at hun har et didaktisk sikte overfor både Kamante og sin leser.

¹⁰⁰ Samspillet mellom dialogens nivåer viser hvordan metaforen som retorisk trope besitter evnen til å skape forbindelseslinjer mellom vidt forskjellige begrepsområder. I artikkelen "Metafor og Metonymi" (1976) definerer den norske litteraturviteren Einar Eggen, på basis av Roman Jakobsons artikkel "Two Aspects of Language and two Types of Aphasia" (1956) og den franske Liege-gruppens grafiske fremstilling av forholdet mellom metafor og metonymi, metafor som en retorisk trope som gjennom ett eller flere likhetspunkter knytter sammen ulike "livsområder" eller begrepsområder. Dette er appliserbart til *Den afrikanske Farm* på både et overordnet og et underordnet nivå. På et overordnet nivå knytter Blixens skole og skolevirksomheten (*intermédiaire*) sammen på den ene siden farmervirksomhet (*départé*) og på den andre siden formidling av litteratur og kunnskap (*arrivée*). På et underordnet nivå knytter Kamantes kriterier (*intermédiaire*) sammen på den ene siden vurderingen av hva som er god litteratur (*départé*) og på den andre siden modernistisk litteratur (*arrivée*). Videre er det interessant å merke seg at de ulike livsområdene speiler samtalsens respektive adressater. *Départé* reflekterer den sekundære adressaten mens *arrivée* speiler samtalsens primære adressat, nemlig romanens leser.

Sammenhengen mellom den intertekstuelle forbindelsen til Filons sammenlikning av læreren med en bonde eller en gartner og dubleringen av dialogens adressat taler for at man kan tolke samtalen mellom Blixen og Kamante som uttrykk for en didaktisk virksomhet. En slik konklusjon vokser frem av de intertekstuelle forbindelsene til klassisk pedagogisk diskurs og den metaforbruken jeg har forsøkt å etablere i oppgaven. En mulig forfatterintensjon må derfor tolkes i forhold til den poetologiske tematikkens overordnede prosjekt, nemlig lanseringen av et prinsipielt poetologisk program.

5.7.4 Tekstens *telos*

Den hermeneutiske analysen har gjennom de tematiske forbindelseslinjene mellom ”Negre og Vers” og de øvrige metapoetiske episodene vist hvordan anekdoten fungerer som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*. I det følgende skal jeg vise hvordan ”Negre og Vers”, speilet i samtalen mellom Blixen og Kamante, kan tolkes som en estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst mellom klassisisme¹⁰¹ og modernisme.

Dällenbach hevder at ”there is no reason in principle why the textual *mise en abyme* could not extend to a) an aesthetic theory; b) an aesthetetic debate; c) a manifesto; d) a creed; e) an indication of the purpose assigned to the book by the author or by the book itself”

(Dällenbach 1989: 99). Dällenbach omtaler dette som *telos*. Han oppfatter tekstens *telos* som forfatterens mål eller sikte med verket (Dällenbach 1989: 100). Gjennom en presentasjon av Blixens poetologiske program, vil jeg, på basis av de intertekstuelle forbindelsene til klassisk pedagogisk diskurs og den metaforiske fremstillingen av farmervirksomheten, identifisere *Den afrikanske Farms telos*. Identifikasjonen forutsetter at romanens *telos* består av en kombinasjon av estetisk teori, estetisk debatt og romanens eller forfatterens sikte. Som det vil fremgå, tolker jeg imidlertid den estetiske teori som overordnet.

¹⁰¹ Betegnelsen klassisisme brukes hovedsakelig i to betydninger. Den refererer for det første til et kunstsyn eller en holdning som søker sine idealer og forbilder i antikken. For det andre, og det er i denne betydningen jeg selv bruker betegnelsen, viser klassisisme til en vesteuropeisk litteraturhistorisk epoke. Dateringen av perioden varierer fra land til land. I forsøket på å plassere *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst litteraturhistorisk er dateringen i og for seg irrelevant. I denne sammenhengen er det imidlertid kjennetegnene for klassisismen som litterær epoke som er av interesse. Klassisismen karakteriseres av at den griper tilbake til den gresk-romerske oldtidskultur, den setter opp antikke idealer som fornuft og natur som rettesnor for kunsten og søker å etterlikne fortidens kunstverker. Videre søker den det universelle og allmenne fremfor det partikulære og særegne samt vektlegger diktningens siviliserende og dannende funksjon. Idealet om kunstens dannende funksjon styrker min tolkning av at Blixen har et didaktisk sikte med *Den afrikanske Farm* og følgelig tolkningen av romanens *telos*. Jeg gjør oppmerksom på at jeg under 5.7.4.2 referer til klassisisme som kunstsyn.

5.7.4.1 Utgangspunkt for tolkningen av romanens telos

Samtalen mellom Blixen og Kamante som speil for ”Negre og Vers” reflekterer de to nivåene i Blixens tematisering av *Den afrikanske Farms* status som litteratur. Det spesifikke nivået, som tematiserer Blixens eget verk som litteratur, danner utgangspunktet for det prinsipielle innlegget i en slags fiktiv debatt om hva som er god litteratur. Dette innlegget formuleres på et allmenngyldig og universelt nivå. Formuleringen av et slikt *telos* kompletteres ytterligere av observasjonen av Blixens eksplisitt didaktiske virksomhet. I lys av Blixens ønske om å gjøre lærdom og kunnskap til farmens åndelige midtpunkt (31), vil det derfor være naturlig å tolke dialogen mellom Blixen og Kamante, og følgelig ”Negre og Vers”, som en anvisning til romanens eller forfatterens didaktiske sikte, nemlig lanseringen av et poetologisk program som presenterer et overordnet kriterium for vurderingen av hva som er god litteratur. Dette tolker jeg følgelig på et overordnet nivå som formuleringen av en estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst litteraturhistorisk begrunnet ut fra dialogens overordnede status i forhold til de øvrige metapoetiske episodene. Før jeg foretar en utlegning av Blixens poetologiske program vil jeg imidlertid referere det tekstimmanente utgangspunktet for en slik tolkning.

Det tekstimmanente utgangspunktet for en slik tolkning er opprettelsen av farmens aftenscole. Det at det er en cole på farmen fungerer på både det konkrete fortellingsnivået og på det metaforiske nivået, og kan følgelig oppfattes i retning av at Blixen har et didaktisk sikte overfor sine respektive adressater.

Den didaktiske virksomheten overfor Kamante springer, i likhet med innøvingen av den verbale ditekunsten hos afrikanerne (214-215), ut fra et ønske om å gjøre lærdom og kunnskap til farmens åndelige midtpunkt: ”Alligevel var min Skole, saadan som den nu een Gang var, af stor Værdi for mig, den var jo saa at sige Midtpunktet for Farmens aandelige liv” (31). Blixens didaktiske virksomhet overfor romanens leser må tolkes på basis av romanens eksplisitt uttalte didaktiske virksomhet. Tematiseringen av *Den afrikanske Farms* status som litteratur adresseres følgelig romanens leser og danner utgangspunktet for lanseringen av Blixens poetologiske program.¹⁰²

¹⁰² Tolkningen av samtalen mellom Blixen og Kamante som en indirekte lansering av et poetologisk program støttes ytterligere av Blixens kulturelle og politiske samfunnsengasjement. *Dansk litteraturhistorie* beskriver henne som ”en betydningsfuld skikkelse i kulturlivet gennem radioforedrag, deltagelse i offentlig debat, udgivelse af småskrifter og enkeltfortællinger, tidsskriftsbidrag, genudgivelser og interviews, bl.a. i fjernsynet” (Madsen 1985: 96). Hun deltok i debatt om alt fra laboratorieforsøk på dyr til kvinnesyn og rettskriving

5.7.4.2 Utlekning av Blixens poetologiske program

Blixens oppfatning av hva som er god litteratur presenteres metaforisk via de materielle kriteriene sammenheng i betydning av ytre innbinding, tyngde og hardhet (5.7.1.3). Disse skal neppe tolkes som angivelse av et fullt sett kriterier for vurderingen av hva som er god litteratur. Metaforene skal snarere forstås som angivelsen av et overordnet kriterium for vurderingen av hva som er god litteratur. Nøkkelen til å forstå Blixens estetiske teori er hennes ambivalente forhold til klassisk tradisjon. På et tematisk og innholdsmessig nivå skriver hun seg inn i tradisjonen, mens hun på et narrativt og kompositorisk nivå bryter med den. Hennes roman befinner seg i overgangen mellom den klassiske litteratur og den nye tids diktning (modernismen) ved at den representerer både brudd og kontinuitet i forhold til ”den store tradition”. *Dansk litteraturhistorie* og *Danske Digtere i det 20. århundre* tolker den ambivalente holdningen til klassisk tradisjon som styrende for Blixens særegenhet og fremmedartethet: ”Hun har lært af sine forgængere og kender traditionen, men hennes ofte ukonventionelle brug af den vidner om at hun skriver retrospektivt. *Blixen skaber sin egen særegne stil og form.*” (Selboe 2002: 467; min utheving. Se også Bondebjerg 1984: 390). Denne egenartede stilen gjør at *Den afrikanske Farm* verken lar seg plassere entydig i den klassiske diktning eller i modernismen.

En slik konklusjon er på linje med den øvrige forskningstradisjonens enstemmighet om at *Den afrikanske Farm* vanskelig lar seg plassere litteraturhistorisk. Samtlige hevder Blixen regelrett unndrar seg enhver form for klassifisering. Thurman hevder vanskelighetene med å plassere romanen litteraturhistorisk muligens kan bero på Blixens motvilje mot å likne noe som helst (Thurman 1982: 265). Dette kan tyde på at Blixen ønsker å fremstå som unik og original. Forskningstradisjonens problemer med å kategorisere *Den afrikanske Farm* genremessig vitner om det samme. Den lar seg vanskelig plassere i én bestemt genre (Se 2.2).

Klassifiseringsproblemene i forhold til litteraturhistorisk plassering og til genre bidrar til å komplettere bildet av at Blixen gjennom sin roman ønsker å fremstå som unik og original. Gjennom sammenstillingen av *Den afrikanske Farm* med den klassiske tragedien og med *Odysseen* (Se 5.5. og 5.7.1), fremholder hun seg selv og sitt eget verk som modell for det unike og det originale. Med dette gir Blixen uttrykk for en oppfatning som er i tråd med romantikkens kunstsyn.

(Thurman 1982: 440). Videre var hun bidragsyter til det litterære modernistiske tidsskriftet *Heretica* (Fibiger og Lütken 1996: 300-301).

I romantikken vokste det frem et ekspressivt kunstsyn som gradvis fortrenget klassisismens syn på kunsten som mimesis.¹⁰³ En slik ekspressivitetsteori innebærer at ”den romantiske kunstnerens kunstverk er uttrykk for hans personlighet” (Andersen 2001: 166). Dette kunstsynet fikk konsekvenser for synet på kunsterrollen og førte dertil til en oppvurdering av det originale, det enestående og det avvikende. Kunstnerens nye selvforståelse innebar at han oppfattet seg selv som en unik personlighet. Kunsten skulle følgelig være original. Kunstneren kunne uttrykke sitt særpreg gjennom brudd og overskridelse med forgjengernes stil, form, språk og symbolikk (Andersen 2001: 165-166).

Enhver form for brudd eller overskridelse vil likevel alltid innebære en viss grad av kontinuitet. Romantikkens diktning griper fatt i kulturarven gjennom referanser til klassisk litteratur, men forholder seg likvel med en ironisk distanse til denne i det den på formnivået bryter med tradisjonen. Karen Blixen representerer den samme ambivalente holdningen til ”den store tradition”. På det tematiske og innholdsmessige nivået representerer *Den afrikanske Farm* kontinuitet til tradisjonen, mens romanens kompositoriske og narrative nivå overskrider denne. Blixens brudd med den klassiske tradisjonen kan med andre ord lokaliseres på litteraturens formnivå og kan knyttes til fremveksten av en ny form for narrativitet, nemlig modernismen.

5.7.5 Oppsummering

Blixens poetologiske program tilslutter seg altså et romantisk kunstsyn representert ved en modernistisk form for narrativitet. I følge Blixen er god litteratur unik, original og enestående. Gjennom sammenstillingen av *Den afrikanske Farm* med *Odyseen* og den klassiske tragedien, som jeg har tolket som representanter for en klassisk tradisjon, har jeg vist hvordan Blixen fremholder sitt eget verk som modell for det unike og det originale. Blixens verk fremstår dermed som en slags eksemplifisering av hva som er god litteratur. Det at hun representerer både brudd og kontinuitet i forhold til ”den store tradition” plasserer henne i et spenningsfelt mellom klassisisme og modernisme. Bruddet med den klassiske tradisjonen lokaliseres til tekstens formnivå og knytter følgelig *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst til fremveksten av modernismen.

¹⁰³ Det er ikke min intensjon å gi en presentasjon av romantikken da den som litterær epoke, stilbetegnelse og idéhistorisk grunnlag ligger utenfor mitt interessefelt. Jeg avstår derfor fra å gå inn på en problematisering av ”romantikken” som begrep. Romantikkens kunstsyn er gjenstand for min interesse fordi jeg mener det kan tolkes i henhold til Blixens oppfatning av hva som er god litteratur. Presentasjonen av romantikkens kunstsyn er basert på Andersen 2001.

”Negre og Vers” kan derfor på grunn av de tematiske linjene mellom den og de øvrige metapoetiske episodene og fordi den følgelig fungerer som en *mise en abyme* i *Den afrikanske Farm*, tolkes som en estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst litteraturhistorisk. Interaksjonen mellom ”Negre og Vers” og dialogen mellom Blixen og Kamante, som jeg for øvrig har tolket som en estetisk debatt og som overordnet de øvrige metapoetiske episodene, ekspliserer følgelig Blixens lansering av en lære som kjennetegner hva som er god litteratur. Av dette kan man følgelig slutte at ”Negre og Vers” kan altså tolkes som både en *mise en abyme* og estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Karen Blixen fortellerkunst mellom klassisisme og modernisme.

Identifikasjonen av *Den afrikanske Farms telos* er basert på avhandlingens intertekstuelle lesning som er teoretisk forankret i Isters synspunkter om leserens medskapelse av den litterære teksten og Genettes litteraturbegrep. Utgangspunktet for en slik lesning er imidlertid like fullt forankret i romanens hyppige referanser til den klassiske tradisjon og i Blixens fortellerstrategi som formelig inviterer den enkelte leser til å aktivere sin egen fortolkningshorisont, sine erfaringer og kunnskaper.

Selv går jeg imidlertid et skritt lenger enn Genette i det jeg etablerer intertekstuelle forbindelser til klassisk vestlig materiale som ikke annonseres direkte i teksten. Dette gjelder relasjonene til bibeltekster, den gammeltestamentlige og apokryfe visdomstradisjonen samt den klassisk pedagogiske diskurs representert ved den jødisk-greske filosofen Filon. Disse har jeg klassifisert som implisitte fordi forbindelsene er leserorienterte. Med utgangspunkt i *Den afrikanske Farms* utallige referanser til klassisk tradisjon og klassisk litteratur, kan man altså, ut fra et leserorientert perspektiv, etablere implisitte intertekstuelle relasjoner til nettopp denne tradisjonen andre steder i romanen.

6 Konklusjon

I avhandlingens innledning hevdet jeg at ”Negre og Vers” kan tolkes som en *mise en abyme* og estetisk teori som plasserer *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst mellom klassisisme og modernisme. For å utvikle en selvstendig tolkning av denne romanen har jeg basert min analyse på den sveitsiske narratologen Lucien Dällenbachs innføring i *mise en abyme* som metodisk grep, den franske narratologen Gérard Genettes litteraturbegrep og den tyske respesjonsteoretikeren Wolfgang Iser synspunkter på leserens medskapelse av den litterære teksten.

På grunnlag av en nærlesning av ”Negre og Vers” kartla jeg anekdotens poetologiske tematikk. Denne er knyttet til to tematiske hovedlinjer som begge springer ut av Blixens gjengivelse av de innfødtes oppfatning av swahili-rimet. De oppfatter verset i analogi med regn, og de ber henne tale som regn. Slik tematiseres *Den afrikanske Farms* tilblivelse. Videre oppfatter de innfødte meningen som underordnet klangen i vers og poesi (214-215), noe som demonstreres ytterligere av det swahiliske nonsens-verset. Hermed reises spørsmålet om hva som kjennetegner god litteratur. Det skjer en glidning i ”Negre og Vers” mellom setningene i 3 og 6 i retning av noe allmenngyldig og universelt ved at ”vers” erstattes av det generaliserende ”poesi”. På denne måten overskrider Blixen grensene for sitt eget verk og tematiserer romanens status som litteratur. Glidningen åpner for at Blixen kan lansere en estetisk teori om hva som er god litteratur. Disse to tematiske hovedlinjene som ”Negre og Vers” initierer, er også avgjørende i de metapoetiske episodene, slik at anekdoten og disse episodene sammen danner et tematisk hele.

Regntidens uteblivelse knytter eksplisitt Blixens skrivevirksomhet til regnet. Hun er skapende og livgivende likesom regnet er det. Dette bildet kompliseres noe i episoden der Blixen forteller historier for Denys Finch-Hatton. Hennes selvidentifikasjon med Scheherezade bekrefter det bildet regntidens uteblivelse tegner av henne som livgivende og livsbevarende. Denys forbindes imidlertid også med regnet fordi han bidrar til forløsningen av Blixens litterære og narrative virksomhet. Dermed knyttes både Blixen og Denys til det livgivende. Forbindelsen mellom ”Negre og Vers”, knyttet til regn og væte, viser hvordan en *mise en abyme* fungerer.

De øvrige metapoetiske episodene tematiserer *Den afrikanske Farms* status som litteratur ved at Blixen på flere nivåer trekker inn klassisk vestlig litterær tradisjon og genre så som den klassiske greske tragedie. Dette er tilfellet i metareferansene til *Den afrikanske Farm* som klassisk tragedie og ”Jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig” der Blixen på et intertekstuell, narrativt og tematisk nivå posisjonerer seg i forhold til den klassiske tradisjon. I samtalen mellom Blixen og Kamante sammenstilles videre Blixens eget verk eksplisitt med Homers *Odysseen*. Kamantes henvisning til *Odysseen* reiser spørsmålet om hva som kjennetegner god litteratur.

Blixens oppfatning av hva som er god litteratur presenteres metaforisk via Kamantes kriterier for hva som kjennetegner en god bok, nemlig sammenheng i betydning av en ytre innbinding, tyndge og hardhet. Nøkkelen til å forstå Blixens estetiske teori er hennes ambivalente forhold til den klassiske tradisjonen. På et tematisk og innholdsmessig nivå skriver hun seg inn i tradisjonen, mens hun på et narrativt og kompositorisk nivå bryter med den. *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst befinner seg i overgangen mellom den klassiske litteratur og modernismen ved at den representerer både brudd og kontinuitet i forhold til ”den store tradition”. Blixen er derfor vanskelig å plassere litteraturhistorisk.

Blixens poetologiske program tilslutter seg et romantisk kunstsyn representert ved en modernistisk form for narrativitet. God litteratur er unik, original og enestående. Gjennom sammenstillingen av *Den afrikanske Farm* med klassisk vestlig tradisjon, har jeg vist hvordan Blixen fremholder sin egen roman som modell for det unike og det originale. *Den afrikanske Farm* fremstår dermed som en slags eksemplifisering av hva som er god litteratur. Bruddet med den klassiske tradisjonen lokaliseres til tekstens formnivå og knytter følgelig *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst til fremveksten av modernismen.

Lanseringen av Blixens poetologiske program eller estetiske teori har jeg identifisert på basis av en intertekstuell lesning. Denne er nedfelt i Blixens fortellerstrategi der det legges ut uavsluttede spor i teksten. Disse sporene formelig inviterer leseren til så å si å stige om bord i teksten, fylle ”hull” ut fra sin egen fortolkningshorisont samt sine egne erfaringer og kunnskaper. Den intertekstuelle lesningen har jeg videre forankret teoretisk i Genettes litteratubegrep og i Iseres synspunkter om leserens medskapelse av den litterære teksten.

De intertekstuelle forbindelsene mellom "Negre og Vers" og klassisk vestlig materiale er av både eksplisitt og implisitt karakter. Identifiseringen av romanens *telos* baserer seg på etableringen av intertekstuelle relasjoner til klassisk pedagogisk diskurs representert ved den jødisk-greske filosofen Filon. Jeg har vist hvordan både Blixens skole- og skrivevirksomhet inngår som ledd i det poetologiske prosjektet Blixen har overfor sin leser. Gjennom den formidling og den undervisning som hennes didaktiske virksomhet impliserer, kan skole- og skrivevirksomheten knyttes til den klassiske vestlige forestillingskretsen der formidling av ord fremstilles metaforisk som jordbruksdrift. Samspillet mellom "Negre og Vers" og de øvrige metapoetiske episodene samt mellom episodene innbyrdes, aktiverer som det fremgår av avhandlingen en slik forestillingskrets. Forekomsten av motiver knyttet til denne forestillingskretsen i en roman som eksplisitt tematiserer sitt eget verks tilblivelse og sin egen status som litteratur styrker tolknigen av at *Den afrikanske Farm* og Blixens fortellerkunst kan tolkes som lanseringen av en estetisk teori, fremstilt i miniatyr og speilet i de øvrige metapoetiske episodene.

7 Litteratur

I Av Karen Blixen

Blixen, Karen. 2004. *Syv fantastiske Fortællinger* [1935]. Gyldendal. København

Blixen, Karen. 2000. *Den afrikanske Farm* [1937]. Gyldendal. København

Blixen, Karen. 2000. *Skygger paa Græsset* [1960] Gyldendal. København

Blixen, Karen. 1996. *Breve fra Afrika* [1978] Gyldendal. København

Blixen, Karen. 1937. *Den afrikanske Farm*. Kapsel 121. Karen Blixen-arkivet. Det Kongelige Bibliotek i København

Blixen, Karen. 1937. *Den afrikanske Farm*. Overs. Emily Pritchard. Kapsel 119. Karen Blixen-arkivet. Det Kongelige Bibliotek i København

Blixen, Karen. 1937. *Den afrikanske Farm*. Overs. Ulla Rask. Kapsel 120. Karen Blixen-arkivet. Det Kongelige Bibliotek i København

Karen Blixen. 1937. "Brudstykker af manuskript på engelsk, skrevet av Karen Blixen under opholdet på Skagen. Indgået oktober 1986 fra Clara Selborn." Kapsel 118b,2,c. Karen Blixen-arkivet. Det Kongelige Bibliotek i København

Av Isak Dinesen

Dinesen, Isak. 2001. *Out of Africa* [1937]. Penguin Books. London

Dinesen, Isak. 1937. *Out of Africa*. Kapsel 118,c,1. Karen Blixen-arkivet. Det Kongelige Bibliotek i København

II Om Karen Blixen/Isak Dinesen

Aiken, Susan Hardy. 1990. *Isak Dinesen and the Engendering of Narrative*. The University of Chicago Press. Chicago

Bjørnvig, Thorkild. 1974. *Pagten: Mit venskab med Karen Blixen*. Gyldendal. København

Bondebjerg, Ib. 1984. "En aristokratisk modernist" i Gunhild Agger m.fl. i *Dansk Litteraturhistorie 7. Demokrati og kulturkamp 1901-1945*. Gyldendal. 1984. København, s.390-397

Brix, Hans. 1949. "Den afrikanske Farm: Egn og folk. Livet paa Farmen" i *Karen Blixens eventyr*. Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag. København, s.261-284

Engberg, Charlotte. 2000. "Indledning" i *Billedets Ekko. Om Karen Blixens fortællinger*. Gyldendal, København, s.9-23

Frederiksen, Emil. "Afrika i Akvareller" i *Kristeligt Dagblad*, 24.oktober 1937. Optrykt i Blixeniana 1984, s.163-165

Gandrup, Richardt. "Karen Blixens Bog om Afrika" i *Aarhus Stiftstidende*, 13. oktober 1937. Optrykt i Blixeniana 1984, s.161-163

Glienke, Bernhard. 1986. "Das Referenzinventar" i *Fatale Präzedenz. Karen Blixens Mythologie*. Karl Wachholtz Verlag. Neumünster, s.98-192

Heede, Dag. 2001. *Det umenneskelige. Analyser af seksualitet, køn og identitet hos Karen Blixen*. Odense Universitetsforlag. Odense

Henriksen, Aage. 1978. "Om Karen Blixen og hendes placering i moderne europæisk litteratur". Blixeniana 1978. København, s.28-52

JanMohamed, Abdul R. 1983. "Isak Dinesen: The Generation of Mythic Consciousness" i JanMohamed *Manichean Aesthetics: The Politics of Literature in Colonial Africa*". The University of Massachusett Press. Amherst, s.49-77

Jensen, Johs. "Giv dette Folk endnu to Hundred Aars Fred!" i *Politiken*, 3.oktober 1937. Optrykt i Blixeniana 1984, s.121-127

Juhl, Marianne. 1984. "Om 'Den afrikanske Farm' Tilblivelsen, udgivelsen og modtagelsen af Karen Blixens anden bog. En dokumentation." Blixeniana 1984. København

Kristensen, Tom. "Den danske Verdenssuccess" i *Politikens Kronik*, 25.september 1935. Optrykt i Blixeniana 1980, s.213-221

Kristensen, Tom. "Karen Blixens nye Bog" i *Politiken*, 6.oktober 1937. Optrykt i Blixeniana 1984, s.139-142

Langbaum, Robert. 1964. "The Old Order and the New" og "Autobiography and Myth in the African Memoirs" i *The Gayety of Vision. A study of Isak Dinesen's Art*. Chatto and Windus Limited. London, s.1-37 og s.119-154

Peter Madsen. 1985. "Aristokratisk modernisme" i Michael Bruun Andersen m. fl. i *Dansk Litteraturhistorie 8. Velferdsstat og kulturkritik 1945-1980*. Gyldendal. 1985. København, s.96-104

Møller, Kai Friis. "Den afrikanske Farm" i *Ekstra Bladet*, 6.oktober 1937. Optrykt i Blixeniana 1984, s.145-148

Rostbøll, Grethe. 1984. "Om 'Syv fantastiske Fortællinger'. Tilblivelsen, udgivelsen og modtagelsen av Karen Blixens første bog. En dokumentation." Blixeniana 1980. København

Schyberg, Frederik. "Isak Dinesen, alias Baronesse Karen Blixen-Fineckes 'Syv fantastiske Fortællinger' Et Stykke blændende kunstnerisk Simili af en begavet, men forskruet

Forfatterinde" i *Berlingske Tidende*, 25. september 1935. Optrykt i Blixeniana 1980, s.225-231

Selboe, Tone. 1996. "Innledning" og "Tap og tolkning. Ex Afrika: Den afrikanske Farm" i *Kunst og erfaring. En studie i Karen Blixens forfatterskap*. Odense Universitetsforlag. Odense, s.9-18 og 32-68

Selboe, Tone. 1997. "An unexpected Strange and Alarming Close. Eros and Poetics in Blixen's tales" i *Karen Blixen – Out of Denmark. Papers from a colloquim at the Karen Blixen Museum, April 1997*. The Danish Literature Information Centre

Selboe, Tone. 2001. *Karen Blixen* [1999]. Gyldendal Norsk Forlag AS. Oslo

Selboe, Tone. 2002. "Karen Blixen" i *Danske Digtere i det 20. århundre. Bind I. Fra Henrik Pontoppidan til Karen Blixen*. Red. Anne-Marie Mai m.fl. Gads Forlag, København, s.467-483

Stangerup, Hakon. "Farmen, der sank som Atlantis" i *Nationaltidende*, 6.oktober, 1937. Optrykt i Blixeniana 1984, s.133-139

Thisted, Kirsten. 2005. "Dead man talking: Om tale og tavshed og repræsentationens ambivalens hos Karen Blixen og Thorkild Hansen" i *Spring* 22/2005, s.102-130

Stimpson, Catharine R. 1990. "Foreword" i Aiken, Susan Hardy. *Isak Dinesen and the Engendering of Narrative*. 1990. The University of Chicago Press, s.ix-xi

Thurman, Judith. 1982. *Isak Dinesen. The Life of a Storyteller*. St. Martin's Press. New York

III Anvendt litteratur

Andersen, Per Thomas. 2001. *Norsk Litteraturhistorie*. Universitetsforlaget. Oslo

Ashcroft, Bill, Gareth Griffin og Helen Tiffin. 2004. *Post-Colonial Studies. The Key concepts*. [2000]. Routledge

Auerbach, Erich. 2003. "Odysseus' scar" i *Mimisis. The representation of reality in Western Literature* [1953]. Princeton University Press. Princeton og Oxford, s.3-23 og s.554-557

Bibelen med de apokryfiske bøker. 1994. Det Norske Bibelselskap. Oslo

Borgen, Peder. 1984. "Filo, diasporajøde fra Alexandria" i *Blant skriftlærde og fariseere. Jødedommen i oldtiden*. Red. Hans Kvalbein m.fl. Verbum, Oslo, s.143-156

Brøgger, Waldemar. 1996. *Boken om Tusen og en Natt. Kitab alf lailah wa lailah*. Libri Arte. Oslo, s.5-19

Cixous, Hélène. 2004. "Medusas Latter" [fransk orig. 1975] Overs. Sissel Lie i *Moderne Litteraturteori. En antologi*. Red. Atle Kittang m.fl. [1991]. Universitetsforlaget. Oslo, s.268-286

- Dällenbach, Lucien. 1989. *The Mirror in the Text*. [Fransk orig. 1972]. Overs. Jeremy Whiteley og Emma Hughes. Polity Press. Cambridge
- Eggen, Einar. 1976. "Metafor og metonymi" i *Norskraft* 7/1976, s.1-23
- Fibiger, Johannes og Gerd Lütken. 1996. *Litteraturens Veje*. Gads Forlag. København
- Finkelberg, Margalit og Guy G. Stromsa. 2003. "Homer as a Fountain Text" i *Homer, the Bible and Beyond. Literaty and Religious Canons in the Ancient World*. Leiden. Brill, s.78-90
- Fineman, Joel. 1989. "The History of the Anecdote: Fiction and fiction" i *The New Historicism*. Red. Veesser H. Aram m.fl. Routledge. New York, s.49-76
- Frye, Northrop. 1982. "Introduction" i *The Great Code. The Bible and Literature*. Harcourt Brace Jovanivich, New York, s.xi-xxiii
- Genette, Gérard. 1997. *Palimpsests. Literature in the Second Degree* [fransk orig.1982]. Overs. Channa Newman og Claude Doubinsky. University of Nerbraska Press. Lincoln, Nebraska.
- Hawthorne, Jeremy. 2004. *A Glossary of Contemporary Literary Theory* [2000]. Arnold. London
- Holmboe, Arnold. 1943. *Anakreons Sange*. Aschehoug & Co. Oslo
- Iser, Wolfgang. 1975. "The reading process: A phenomenological Approach" i *The Implied Reader. Patterns of communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett* [1974]. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, s.274-294
- Iversen, Irene. 2004. "Feministisk litteraturteori" i *Moderne Litteraturteori. En innføring*. Red. Atle Kittang. [1991]. Universitetsforlaget. Oslo, s.55-61
- Lejeune, Philippe. 1982. "The autobiographical Contract" i *French Literary Theory today. A Reader* [fransk orig. 1982]. Overs. R. Carter. Red. Tzvetan Todorov m.fl. Cambridge University Press. Cambridge, s.192-222
- Lothe, Jacob, Christian Refsum og Unni Solberg. 1999. *Litteraturvitenskapelig Leksikon* [1997]. Kunnskapsforlaget. Oslo
- Meisling, Simon. 1944. *Anakreons Digte*. Thaning & Appels Forlag. København
- Melberg, Arne. 2005. "Innledning til den moderne reiselitteraturen", "Romanreiser" og "Reiserefleksjoner" i *Å reise og skrive. Et essay om moderne reiselitteratur*. Spartacus Forlag. Oslo, s.9-36, s.127-152 og s.228-254
- Johnstad, Gunnar. 1999. *Ord i Bibelen* [1987]. Det Norske Bibelselskap. Oslo

Philo. 1968. "De Agricultura/On husbandry" og "De Plantatione/Noah's work as a Planter" i *Philo in ten volumes. Volume 3* [1930]. Overs. F.H. Colson og G.H. Whitaker. Loeb Classical Library. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts, s.104-203 og s.207-305

Said, Edward. 1985. "Introduction" i *Orientalism* [1978] Penguin Books. London, s.1-28

Skei, Hans S. 2004. "Subjekt og skrift" i *Moderne Litteraturteori. En innføring*. Red. Atle Kittang m. fl. [1991]. Universitetsforlaget. Oslo, s.129-152

Tranèr, J. 1868. *Anakreons Sånger. Från grekiskan*. Abr. Bohlin. Örebro